

405

Ал-сезим الوعي Ал-Ваъй

Кеңири көлөмдүү фикирий-сакафий журнал

Отуз төртүнчү жыл чыгышы, шаввал 1441-х. – июнь 2020-м.

Ал-Ваъй сөзү

**АМЕРИКА КЫТАЙДЫ ЛИДЕРЛИКТЕН КУРУ КАЛТЫРУУ
МАКСАТЫНДА КЫТАЙ МЕНЕН МУСУЛМАНДАРДЫ
КАГЫЛЫШТЫРУУГА НЕГИЗДЕЛГЕН
ЖАҢЫ ЭЛ АРАЛЫК КҮРӨШТҮ
ТАҢУУЛООГО АРАКЕТ КЫЛЫП ЖАТАБЫ?**

«Кылым
келишинин»
маанилүү
тараптары

12

Американын
талдоо
борборлору
жана
изилдөө
институттары

31

Куръани
Каримдеги
пикирлөө
ченемдери

39

405

Отуз төртүнчү
жыл чыгышы,
шаввал 1441х,
июнь 2020м

Үшүл санда

- **Ал-Ваъй сөзү:** Америка Кытайды лидерликтен куру калтыруу максатында Кытай менен мусулмандарды кагылыштырууга негизделген жаңы эл аралык күрөштү таңуулоого аракет кылып жатабы? 3
- «Кылым келишиминин» маанилүү тараптары 12
- Худайбийя сулху – мабдаий бекемдик жана жетекчилик жөндөмү 20
- 1919-1924-жылдары Индияда Халифалыкты коргоо үчүн түзүлгөн Халифалык кыймылынын жүз жылдыгынан алынган сабактар 24
- Американын талдоо борборлору жана изилдөө институттары, алардын дүйнөгө өкүмдарлык кылуудагы о.э. Ислам жана мусулмандарга каршы согуштагы ролу (2) 31
- Куръани Каримдеги пикирлөө ченемдери 39
- **Аалам мусулмандарынын кабарлары** 49
- **Куръани Карим сабагында** 55
- **Бейиш бактары** 63
- Шаввал айы Рамазан үчүн берилчү ажр-сообду мыктылайт 68
- **Алардын хидаяттарына ээрчигиле:** Укба ибн Абу Муайттын кызы Умму Гулсум: Мухажир аялдар ичинде биринчи сыналган аял 71
- **Соңку сөз:** Коронавирустан кийин Кытай Батыштын жаңы душманы катары Исламдын ордун ээлейби? 75
- «Саламаттыктын жибек жолу» планы 76

НУСКА БААСЫ

Ливан 1000 лира

Яман 30 риял

Түркия 1 доллар

Пакистан 1 доллар

Австралия 2,5 доллар

Америка 2,5 доллар

Канада 2,5 доллар

Германия 2,5 евро

Швеция 15 крон

Бельгия 1 евро

Британия 1 евро

Швейцария 2 франк

Австрия 1 евро

Дания 15 крон

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

АМЕРИКА КЫТАЙДЫ ЛИДЕРЛИКТЕН КУРУ КАЛТЫРУУ МАКСАТЫНДА КЫТАЙ МЕНЕН МУСУЛМАНДАРДЫ КАГЫЛЫШТЫРУУГА НЕГИЗДЕЛГЕН ЖАҢЫ ЭЛ АРАЛЫК КҮРӨШТҮ ТАҢУУЛООГО АРАКЕТ КЫЛЫП ЖАТАБЫ?

Коронавирус пандемиясынан мурун көптөгөн Батыш изилдөөчүлөрү жана стратегдери Батыш хазараты ийгиликсиздикке учурашы натыйжасында кыйроого жүз тутуусу күтүлүп жатканы жөнүндө билдирүүлөрдү беришкен. Алардын айтымында, дүйнөдө капиталисттик мабданын колдонулушу көптөгөн кризистерди келтирип чыгарды жана дагы эле келтирип чыгарууда. О.э. капиталисттик мабданын колдонулушу кыйроолорго жана кырсыктарга себеп болду, мунун акыбети бүткүл адамзатка таасирин тийгизди. Пандемия жүз берип Батышка проблема жаратты. Батыш акимдери пандемияга каршы күрөшүүдө күчсүз болушту, капиталисттик система да ага каршы тура албады. Ушул убакта эл аралык системанын жана эл аралык абалдын өзгөрүшү күтүлүп жатканы жөнүндө кеп-сөздөр көбөйдү. Бул сөздөр мурун да, азыр да жөн жайдан пайда болгон жок. Анткени, ушул илдет экономикалык, социалдык жана саясий турмуштун бардык катмарларына түздөн-түз кыйратуучу натыйжаны алып келип мурун талдоо, божомол болгон нерсени өз көзүбүз менен көрө баштадык. Айрыкча, Батыш мамлекеттеринде – эгер илдет дагы улана турган болсо – бүткүл капиталисттик системага кооптуу акыбеттерди алып келишинен кабар берүүдө... Демек, бүткүл дүйнө өзгөрүүгө абдан муктаж болуп калды.

Коронавирус жайылган алгачкы учурлардан тартып Трамп Кытайды айыптады жана коронавирустун жайылышына жоопкер деди. Трампын айтымында, бул дүйнөлүк кыйратуучу кырсыкка, социалдык, саясий жана экономикалык турмуштун токтошуна о.э. үлкөн финансылык жоготууларга Кытай себепкер. Натыйжада, Кытайга каршы эл аралык душмандык абалын калыптандыруу аракети башталганы байкалды. Окуяларды күзөткөн киши Кытайга карата душманчыл мамиле коронавирустун жайылышынан улам эмес, бийликке Трамп келиши менен бирге келгенин көрөт.

Трампын жаңы багытынын т.а. Кытайга карата душманчыл мамиледе болушунун себебине келсек, анын өз тарыхы бар, бул тарых анын себебин ачыктап берет. Бу тарых Советтер Союзу жана анын фикирий түзүмү кулаган доорго барып такалат. Ошол убакта Америка жалгыз лидер экенин баамдады. Улуу Буш бийликке келери менен Америка жаңы эл аралык тартипти орнотууга аракет кыла баштады жана бул тартип коммунизмдин ордуна Исламды душман деп кабыл алууга негизделди. Бул Америка үчүн зарыл тандоо болду. Себеби, Америка мусулмандардын исламий мамлекетти (Халифалык мамлекетин) тикелешинен кабатырлана баштаган. Бул маселе кичүү 11-сентябрь окуяларынан кийин Буш жана неоконсерваторлор башкаруусу доорунда өркүндөдү. Кичүү Буш «терроризм» шылтоосу астында саясий Исламга каршы күрөшүү үчүн АКШ жетектеген эл аралык согушту жарыялады. Муну менен бирге, кичүү Буш «Жаңы Америка кылымы» долбоорун кабыл алды, бул долбоор дүйнөнү атаандашсыз жалгыз Америка башкарышына негизделген. Америка ушул эки маселеге (т.а. Халифалыктын тикеленишин алдын алуу жана Америка кылымы маселесине) таянып дүйнөнү башкарууга киришти. Ал регионго келип, Ирак жана Афганистанды басып алды. Анын планы мусулман өлкөлөрү үчүн Сайкс-Пико келишимине альтернатива жаратуу болгон. Бирок, шамал ал каалаган тарапка сокподо. Америка Афганистанда жана Иракта күчтүү каршылыкка учурады. Бул каршылыктар аны үлкөн финансылык жана инсаний жоготууларга алып келди. 2008-жылга келип Америка олуттуу финансылык кризиске учурап, анын эл аралык деңгээли туруксуздашты. Ошентип республикачылар башкаруусу аяктады, кичүү Буш жана аны менен бирге республикачы консерваторлор бийликтен кетти, Обама «Жаңы Америка кылымы» долбоору ийгиликсиздикке учураганын жарыялады...

Обама башкаруусу 2009-жылы т.а. финансылык кризис күчөгөн убакта башталды. Бул доордо Обама финансылык кризистин АКШ финансылык системасына жана Америка калкына тийгизген таасирин жоюу менен алек болуп, Кытайдын бекемделип бара жаткан эл аралык деңгээли этибарсыз калды. Ал тургай, Кытай Американын толук кандуу атаандашына айлануусуна аз калды. Ушул орунда баса белгилөө зарыл, Америка мусулмандарга каршы дүйнөлүк согушту башташынан мурун дүйнөлүк өкүмдарлыктын үстүндө салтанаттуу олтурган жана өзүнүн бул ордун сактап

калууга берилген эле. Анын эл аралык саясаты бул орунуна коркунуч туудургандардын баарын жок кылууга, ага жакындашууга жана атаандаш болууга урунгандардын баарына тоскоолдук кылууга негизделген. Ал саясий Исламды өзүнүн биринчи душманы катары белгилегенде, Кытай да ага коркунуч туудурушун билген, бирок, Америка бул коркунучтун даражасы төмөн деп эсептеген. Корутундулап айтканда, иштер ал пландагандай кетпеди. Америка саясий Исламга жана Уммат аны өз кучагына алышына каршы сокку бере албады. Ошол эле учурда, Кытай өзүнүн эл аралык деңгээлин бекемдеди.

Республикачылар Обаманын саясатын улуу держава деңгээлиндеги саясат эмес деп айыпташты. Алардын айтымында, Обаманын эл аралык саясаты Кошмо Штаттар империялык таасирин жоготуусуна алып келди... Дүйнөнү жалгыз башкаруу саясатын сактап кала турган жаңы саясат менен чыкпады... Ал моралдык же материалдык жактан Американын таасир чөйрөсүн кеңейтүү үчүн эч кандай токтомо кабыл албады... Дүйнөдө жүз берген кырсыктуу кризистерге, алардын катарында «араб жазы» козголоңдоруна чекит коё турган аралашуудан баш тартты... Парда артынан жетекчилик кылуу деген саясатты абзел көрдү... АКШ саясатынын дөө-шаасы Генри Киссинджердин кеңешине карабастан ушундай болду: *«Сиз жетектеген Америка таштап кеткен америка таасиринин ар бир квадрат метрин бүгүн жана эртең сиздин душманыңыз Путин ээлеп алат».*

Кыскасын айтканда, республикачылар Обаманы Американын эл аралык деңгээлин сактап кала турган президент болбоду, кала берсе, башка атаандаш мамлекеттердин (Кытай жана Россиянын) атаандаштыкка көтөрүлүшүнө жана Американын төмөндөшүнө жол берди деп айыпташты. Ошентип, Трамп бийликке келери менен оңдолушу шарт болгон кемчилик табылды. Бул – Кытайдын эл аралык атаандаш мамлекет даражасына чыгышына жол бербөө.

Ооба, Трамптын эл аралык саясаты Обама доорундагы саясатка тескери. Трамп өз талапкерлигин көрсөткөндөн тартып эл аралык саясатын Кытай менен күрөшүүгө багыттады. Ал 2016-жылдагы шайлоо кампаниясында АКШ экономикасын «тартып алды» деп Кытайды айыптады. Анын билдирүүлөрүн жана Кытай менен мамилелери курчуп жатканын күзөткөн кишиге бул маселе сыр эмес. Ал өзүн Кытай менен күрөшүүгө багыштоо үчүн Исламга

каршы согушту бат чечүүнү каалады. Ошондуктан, ал Багдадийди өлтүрүү аркылуу «Мамлекет уюму» жок кылынганын жарыялады.

Ошентип, Америка коронавирусту шылтоолоп Кытайга каршы чабуул кылуусу мына ушул Кытайга каршы саясаттын алкагында болду. Ал тургай, Трамп жана анын администрациясы коронавирусту «Кытай эпидемиясы» деп атады. Бирок, Американын ушул саясатына кошулган жаңы нерсе бар, бул саясат коронавирус эпидемиясынан кийин дүйнө мурункудай болбойт деген сөздөр менен коштолду. Трамп Кытайды вирусту жашырган деп айыптады. Анын айтымында, өлгөндөрдүн саны жөнүндө Кытай жалган маалымат бериши дүйнөлүк кырсыкка, өзгөчө Америкадагы кырсыкка себеп болгон. Батыш маалымат каражаттарында эпидемия натыйжасында эл аралык системанын өзгөрүшү күтүлүп жатканы жана коронавирус эпидемиясынан кийин дүйнө мурдагыдай болбошу жөнүндө сөздөр көбөйдү. АКШнын мурунку мамлекет катчысы Генри Киссинжер «Уолл Стрит Журнал» гезитинде ачыктаган макаласында: «Коронавирус пандемиясы эл аралык системаны бүтүндөй өзгөртөт», - деп айтты. О.э. эксперттер арасында кризис Америкага караганда Кытайдын эл аралык абалын бекемдей деген сөздөр бар... Кытай Батыштын жаңы биринчи стратегиялык душманы катары көрсөтүлдү жана маалымат каражаттары «Кытай бүткүл дүйнөгө коркунуч туудурат» деген элести пайда кылышты. Коронавирус пандемиясы жаатындагы жаңы нерсе ушул. Бул нерселер Кытайды терроризмде айыптоого жана ага каршы эл аралык күрөштү баштоого шылтоо болот.

Бул жыйырма жыл мурун 11-сентябрь жардырууларынан кийин жүз берген окуяларды эске салат. Ошол убакта Америка жана аны менен бирге Батыш мамлекеттери саясий Исламды душман катары карашкан. Батыш маалымат каражаттары Исламга каршы олуттуу кампания башташкан жана аны террорчу дин деп сүрөттөп, дүйнө мамлекеттерин ага каршы согушууга үндөшкөн. Бүгүнкү күндө Америка ушул эпидемияны Кытайга каршы эл аралык күрөштүн башталгыч чекитине айлантты... Бул Кытайга каршы кызуу кампанияны түшүндүрөт жана алардын билдирүүлөрү да ушуга каратылган. Британия премьер-министринин милдетин аткаруучу Доминик Рааб мындай дейт: «Шек-күмөнсүз, пандемиядан кийин Кытай менен иштөө адаттагыдай болбойт». Британиялык журналист Питер Оберн «Middle East Eye» гезитинде «Кытай

Батыштын жаңы душманы катары Исламдын ордун ээлейби?» деген аталышта жарыяланган макаласында айтат: *«Мындан жыйырма жыл мурун Ислам душман катары көрсөтүлгөндөй, бүгүн Кытай жаңы экзистенциалдык душман катары көрсөтүлүүдө»*. Анын айтымында, бул иш гезит кызматкерлери жана талдоочулар, интеллектуалдык институттар, саясий партиялар о.э. разведка мекемелеринен түзүлгөн топтун жардамында ишке ашырылат. Исламга чабуул кылуу жана эл аралык коомдук фикирди «Ислам терроризмге чакыруучу дин» деген фикирге тартуу кылмышына мына ушул топ катышкан.

Оберн айтышынча, АКШ президенти Трамп кичүү Буш 2003-жылы Иракка чабуул кылгандай, ал да Кытайга каршы чабуулду баштады. Британиянын «Ми-6» разведкасы кызматы Блэр массалык кыргын куралдары жөнүндө жалгандан пайдаланып Иракка каршы баштаган каргаша согушта негизги ролду ойногондой, бүгүн бул кызмат Кытайды шайтан кылып көрсөтүүдө. Автордун айтымында, мусулмандарга каршы макалаларды жарыялаган Британия гезиттери Кытай коркунучунан эскерткен гезиттерге айланды. Андай гезиттердин бири 2003-жылы Иракты басып алууга үгүттөгөн «The Sun» гезити. Бул гезит жарыялаган бир макалада айтылышынча, Кытай кырсыктуу ооруларга каршы күрөшүүдө Кошмо Штаттардан күчтүү экенин көрсөтүү үчүн вирусту атайылап иштеп чыккан. Оберндин айтымында, Британияда өткөрүлгөн соңку сурамжылоонун натыйжаларына ылайык, британиялыктардын 80 пайызынан ашыгы премьер-министр Борис Жонсон Кытайдын вирустун жайылышына каршы алгачкы чаралары жөнүндө эл аралык иликтөө өткөрүүнү талап кылышын каалашат.

Оберн билдиришинче, «радикал исламдын» туруктуу сындоочусу, белгилүү кабарчы Мелани Филлипс Батышты «Кытайга кайдыгер карабоо керек» деп эскертүү үчүн «Таймс» гезитинен пайдаланган. Оберндин айтымында, «радикал исламды» жана «исламизмди» эң көп сындап келген «Генри Жексон коому» бүгүнкү күндө Кытайга чабуул кылган бир катар макалаларды таратууда... Оберн Сэмюэл Хантингтондун «Хазараттар кагылышуусу жана дүйнөлүк тартиптин кайрадан курулуусу» китебинен Исламий хазараттын коркунучунан гана эмес, дагы Кытай хазаратынан эскерткен цитатаны келтирген. Хантингтондун айтымында, Кытай Батыш үчүн эң күчтүү узак мөөнөттүү коркунуч болот.

Ооба, эл аралык сахнада жүз берип жаткан бүгүнкү окуялар ушуну көрсөтүүдө, Трамп Кытайга каршы эл аралык күрөштү баштоону каалап жатат. Кытайга каршы аракет эл аралык кампания болушу үчүн Америка өзү жетектеген Кытайга каршы күрөшкөн коалицияны түзүүгө жана Кытайды курчоого алып, ага басым өткөрүүгө аракет кылышы күтүлөт. Мындан максат Кытайдын эл аралык деңгээлине таасир өткөрүү жана атаандаш болуудан алыстатуу. Демек, маселенин көлөмү коронавирустан чоңураак. Ушундан улам, кудум кичүү Буш 11-сентябрдагы шектүү окуялар артынан Исламды терроризмде айыптагандай, Трамп да ушул эпидемия себептүү дүйнөгө келген балээден пайдаланып калууну каалап жатканын көрүп жатабыз. Трамп вирустун пайда болушуна, жайылышына о.э. Америкада жана бүткүл дүйнөдө жүз берген инсаний, экономикалык жана социалдык жоготууларга себеп болушуна Кытайды жооптуу деп айыптоого, вирус Америкага гана эмес, бүткүл дүйнөгө алып келген зыяндар үчүн компенсация талап кылууга акылуу экенин өз элин жана дүйнөнү ишендирүүнү каалайт. Компенсация өтө чоң көлөмдө болуп, алар жүз триллионго же андан да көбүрөөк болушу мүмкүн. Мындан, Кытайды финансылык жана экономикалык жактан алдан тайдыруу, ага карата эл аралык масштабда ишеничсиздик пайда кылуу о.э. Кошмо Штаттарга атаандаш болуу мүмкүнчүлүгүнөн куру калтыруу көздөлгөн.

О.э. Америка Кытайдын абройун түшүрүү үчүн эл аралык токтомдорго жана БУУ резолюцияларына таянат. Кытай андай токтомдорду бекер кылуу укугуна ээ болгон Коопсуздук Кеңешинде да, Америка Кытайдын позициясын эл аралык адилетке тескери жана ал Коопсуздук Кеңешинин токтомдорун бекер кылуу үчүн veto укугунан пайдаланмакчы деп көрсөтүшү да мүмкүн... Республикачылар өздөрүнүн текебер иштеринин бирин кантип ишке ашырууну каалап жатышканы ачык көрүнүп калгандай. Чамасы, бүгүн эл аралык сахнада мына ушул багытта даярдык көрүлүп жаткандай көрүнөт.

Трамп ушул жылдын аягында өтө турган президенттик шайлоодо жеңишке жетүү үчүн бул маселеде кыска убакыт ичинде ийгиликке жетүүнү каалайт. Бул маселе Трамп жана республикачылар партиясы үчүн өтө маанилүү.

Ушул сөздөрдөн кийин айтылышы мүмкүн болгон суроо төмөнкүдөй: Америка Кытайга каршы күрөштү баштап, саясий

Исламга каршы күрөштү токтотобу? Америка Советтер Союзу кулагандан кийин саясий Исламга каршы аскерий операцияларды баштады жана 11-сентябрь окуяларынан кийин Исламга каршы ырайымсыз согушту. Оберн «Мүмкүн, бүгүн биз негизги душман Ислам болгон узак доордун акырына жеткендирбиз» дегендей, бул доордун аягына жеттикпи?

Бул Оберндин фикери. Ал эми, биз, мусулмандар катары ушуну билебиз: Америка – саясатта накта шайтан, анын дини – пайда жана адаты – текебердик, анын тарыхы – мамлекет ичиндеги индейлер жана кара түстүүлөргө каршы болубу же мамлекет сыртындабы, айырмасыз – согуш жана кыргындарга толо. Дүйнөдө Америка алып барган согуштардын тизмеси узун... Биз билгендей, мусулмандардын бүткүл кырсыктарына, кыргын кылынышына, куугунтукталып, өлкөлөрү ойрон болушуна о.э. дини экстремизм жана терроризмде айыпталышына Америка себепчи. Мусулмандардын маселелерине, эң оболу Фалестин маселесине каршы турган да Америка. Америка саясий Исламга душмандык кылуудан баш тартат деп ойлогон киши алысты көрө албаган киши. Америка кантип мындан баш тартышы мүмкүн. Акыйкатта болсо, Америка дагы эле саясий Ислам ага экзистенциалдуу коркунуч туудурат деп билет. О.э. Америка саясий Исламга каршы ушунча айла-амал кылганына, кылмыштарды жасаганына карабастан, Умматтын колдоосун саясий Исламдан үзүүгө о.э. Умматты Халифалык мамлекетин тикелөө долбоорунан алыстатууга жетише албаганын билет. Ошондуктан, Америка Кытайга каршы эл аралык саясий күрөштүн эшигин ачууда, талкуу «Исламга каршы согушууда Американын жаңы планы кандай болот» деген темага каратылышы лазым.

Америка саясий Исламга душмандык кылууну улантат, бул нерсе жаңы формага кириши мүмкүн. Бул душмандык Кытайга чабуул кылууга негизделет. Айрыкча, бүгүн Кытайдын колу Чыгыш Түркстанда канга бөлөнгөн жана Кытай Чыгыш Түркстанда мусулмандарга зөөкүрлүк кылып жатат. Кытай мусулмандарды кыргын кылды, куугунтуктады жана дини үчүн өч алды... Америка ал жердеги мусулмандарды коргоону шылтоолоп Кытайга каршы куралдуу исламий уюмдардан пайдаланышы ыхтымалдан алыс эмес. Америка Афганстанда Советтер Союзуна каршы ушундай кылган. Исламий аскерий каршылык Советтер Союзун алдан тайдырууга жана коммунисттик империянын кулашын тездетүүгө таасири күчтүү

болгон. Бизге белгилүү болгондой, Американын афган козголоңчуларын «стингер» ракеталары менен камсыздашы согуштун натыйжасын өзгөртүүдө чоң роль ойноду жана бул нерсе Советтер Союзунун кулашын тездетти. Ошентип, Америка өзүнүн эки стратегиялык душманын (мусулмандар менен СССРди) бири-бирине кайраштырды, Америка парда артында туруп алып бул жаңжалга май сээп турду.

Ушул орунда мусулмандар акимдеринин ушул жаңы Америка планында Америкага кызмат көрсөтүү үчүн ойной турган ыплас ролуна да токтоп өтүү керек. Алар Америка жана Европа мамлекеттерине кызмат көрсөтүү о.э. алардын максаттарын жүзөгө чыгаруу үчүн Афганстанда, Косоводо, Боснияда, Герцеговинада, Ирак жана Сирияда куралдуу уюмдарды түзүүгө демөөрчүлүк кылышты жана аларды финансылык жактан колдоп-кубатташты... Саясий максатта берилген ыплас акчалар менен жардам көрсөтүштү... шарттар негизинде берилген куралдар менен камсыздашты... алар үчүн кызыл линияларды жана максаттарды белгилеп беришти... ал тургай, динди моюн сундуруп, аларга ылайык фатваларды чыгарып беришти.

«Кудсул Арабий» гезити 2018-жылы 27-мартта билдиришинче: «Саудия канзадасы Мухаммад ибн Салман Американын «Вашингтон Пост» гезитине анын мамлекетинде ваххабизм фикиринин жайылышы «суук согуш» дооруна барып такалышын билдирди. Анын сөзүнө ылайык, ал кезде Батыштагы союздаш мамлекеттер Ислам дүйнөсү мамлекеттерине Советтер Союзунун кирип келишине жол бербөө үчүн Саудиядан өз каражаттарын ишке салуусун талап кылышкан»... Америка ушул оюнду дагы кайталашы мүмкүнбү?

Эгер, Америка ушул планды карманса, көбүрөөк ыхтымалга ылайык, Кытайга каршы турууда Американы мусулмандар менен бирге кылып көрсөтөт жана эл аралык форумдарда Кытайга каршы мусулмандар менен бирге турат. Массалык маалымат каражаттары Американы мусулмандардын коргоочусу катары көрсөтөт. Мусулман өлкөлөрүндөгү жалданган о.э. режимдерге көз каранды маалымат каражаттары да бул маселеде Батыштын маалымат каражаттарын ээрчишет. Бул маалымат каражаттарынын жана спутникалык каналдардын адаты о.э. алардын бар турушунун себеби. Алар Ислам өлкөлөрүндөгү акимдерге жана Батыш акимдерине кызмат кылышат. Бүгүн маалымат каражаттарынын иш-аракети киноиндустриянын ишине окшойт. Себеби, алардын кабарлары чындыкты бузуп көрсөтүүгө, жасалма каармандарды жана саткындарды жаратууга негизделген. Алардын отосундагы айырма ушунда: кинодогу окуялар ойлоп табылган, курман болгондор жалган. Ал эми, маалымат

каражаттарына келсек, окуялар жана кырсыктар реалдуу. Биз пландоо мындан бакшача болбойт деп ойлойбуз. Маалымат каражаттары коронавирус маселесинде өздөрүнүн айла-амалдуу оюндарын эрте эле башташты. Биз мусулмандарды өзүнө тартууга каратылган макалалар жазылып, кабардар таратылганына күбө болдук. Мисалы, коронавируска каршы күрөштө Ислам таалиминин кошкон салымы макталды о.э. Расуллуллах ﷺ 1400 жыл мурун карантинге жана мусулмандарды жеке гигиена эрежелерине баш ийүүгө буюрганы жөнүндө макалалар жазылды... Батыштагы мусулман дарыгерлер коронавируска каршы күрөштө алдыңкы сапта туруп, кайраттуулук көрсөтүшкөнүнө этибар тартылды... Трамп марокколук окумуштуу Мунсиф Мухаммад Салаийди вируска каршы натыйжалуу вакцина иштеп чыгуу аракеттери боюнча жетекчи кеңешчи кылып дайындады... Франция президенти Макрон коронавируска каршы вакцина үстүндө иштеп жаткан профессор Дидя Раулга барып, аны менен иштеп жаткан изилдөөчү топтун мүчөлөрү араб жана Африка мамлекеттерине таандыктыгын көрүп өтө таң калды. Бул топтун мүчөлөрү Франциянын мурдагы колониялары болгон: Марокко, Алжир, Тунис, Ливан, Мали, Буркина-Фасо жана Сенегал сыяктуу мамлекеттерден болгон... Булардын баары Трамптын жаңы планына каратылган, анын бул планы ушул жаңы күрөштө мусулмандарды Американын сабына тартууну өз ичине алат.

Оо, мусулмандар! Келе жаткан нерсе баарыбызга кооптуу. Эгер, биз Америка жана Батыштын жаңы пландарынан сак болбосок, алар бизди мындан да жаман абалга алып келет. Биз эл аралык күрөштүн куралы эмес, тескерисинче андан өзүбүздүн пайдабыз үчүн пайдаланышыбыз керек. Баарыбыз билгендей, кыйынчылыктарыбыз рошид Халифалык мамлекетин тикелөө жана жашообузда Аллахтын шариятын өкүмдар кылуу менен гана токтойт... Пайгамбарыбыз Мадинада мамлекетти тикелегенге чейин Меккеде ушул иш-аракетти кылган. Мусулмандардын абалы Мадинада Меккедеги абалдан бүтүндөй өзгөрдү. Андан кийин мусулмандар Халифалык кулатылганына чейин он үч кылым дүйнөнүн лидерлери болушту. Мусулмандардын жоготулган азиздиги Халифалык тикелениши менен гана кайра тикеленет. Аллах Таала айтат:

﴿إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعِيَ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾

«Аллахка жана Расулуна ортолорунда өкүм чыгаруу үчүн чакырылганда момундардын сөзү «уктук жана моюн сундук», (деш). Дал ошолор нажат табуучулар» [24:51] □

«КЫЛЫМ КЕЛИШИМИНИН» МААНИЛҮҮ ТАРАПТАРЫ

Шайх Исам Ганим

Биз бул макалада фалестиндиктер, арабдар менен яхудий вужуду ортосунда тынчтык орнотуу үчүн сунушталган Америка планынын айрым жагдайларын ачыктайбыз:

1 – Трамп сунуштаган планга назар салуу.

2 – Бул планга карата Фалестин администрациясынын жана араб мамлекеттеринин позициясы о.э. Араб мамлекеттеринин лигасынын жыйынына назар салуу.

3 – Ислам Умматынын АКШ планына карата үч тараптан көз карашы:

Биринчи: «куфр улуту бир» түшүнүгүн бекемдөө.

Экинчи: Акса мечити маселесинин маанилүүлүгү жана яхудий вужудунун кырсыктуу каталары.

Үчүнчү: Америка назарында малайлардын маанисиздиги.

4 – План яхудий вужудунун коопсуздук маселесине каратылган.

5 – Яхудийлерге жана Америкага каршы Ислам негизинде саптарды бириктирүү.

Трамп 2020-жылы 28-январда Нетаньяху менен жолугушканда баян кылган Америка планынын вакиълигине келсек, бул планда 1967-жылы басып алынган Батыш Жээктин жерлерин яхудий вужуду элүү жыл ичинде курган мыйзамсыз турак жайларга, жолдорго жана аскерий базаларга бөлүү о.э. Иордан өрөөнүн аннексия кылуу аркылуу Иорданияны Фалестинден бөлүү көздөлгөн.

Аймактык жактан алып караганда, Фалестин яхудий вужудунун ичиндеги «мамлекет» болуп, анын Иорданияга өткөн жолдорун яхудий вужуду көзөмөлдөйт. Бул мамлекет портко да, аэропортко да ээ эмес. Ал порт жана аэропорт куруу мүмкүнчүлүгүнө ээ экенине карабастан, Асдуд жана Хайфадагы яхудий вужудунун портторунан пайдаланат.

Курал жагынан алып караганда, Фалестин толук куралсызданган мамлекет болуп, бул мамлекетте эки багытта гана коопсуздук аракетине урухсат берилет. Биринчиси урухсат берилген багыт болуп, ал ички коопсуздук (полиция) маселелери. Экинчиси шарттуу багыт болуп, ал яхудий вужудунун коопсуздугун сактоо. Америка планында анык жана катый баса белгиленгендей, Америка жана яхудий вужуду бул мамлекетти моюнга алышы үчүн, ал Хамас жана Жихад кыймылын о.э. башка куралдуу уюмдарды

төрт жыл ичинде толук куралсыздантышы жана бул жараян тышкы байкоочулардын көзөмөлү астында ишке ашырылышы керек.

Аба жана деңиз башкаруусу толук яхудий вужудунун колунда болот. Ал гана эмес, яхудий вужуду кургактык башкаруусуна да ээ. Планда көрсөтүлгөндөй, яхудий вужудунун армиясы жана коопсуздук кызматы «Келечектеги Фалестин мамлекетинин» жеринде эркин аракеттенүү укугуна ээ болот. Ал эми, бул жаңы Фалестин мамлекетинин сууну көзөмөлдөшүнө келсек, регионалдык деп аталган суу яхудий вужуду жана анын коопсуздугу үчүн өтө маанилүү болгондуктан, ушул жаңы Фалестин мамлекетине суу аймагы берилбейт.

Борбор калаага келсек, араб мамлекеттеринин тынчтык планына о.э. Коопсуздук Кеңешинин токтомдоруна ылайык Азаттык уюму жана итааткөй араб мамлекеттери Чыгыш Куддусту борбор деп жарыя кылышкан. Куддустун бир бөлүгү яхудий вужудунун толук көзөмөлүндө болот. Америка планында Куддус яхудий вужудунун бөлүнгүс борбору деп аталган. «Келечектеги Фалестина мамлекетинин» борбору Абу Дийс, Кафр Акоб жана Шаъфаттын чыгыш бөлүгүндө жайгашуусу мүмкүн. Булардын баары дубалдын сыртында жайгашкан. Америка планында фалестиндиктердин ушул «борборун» Куддус же башка ысым менен атоолоруна урухсат берилген.

Акса мечитине келсек, Америка планы аны «Храм тоосу» деп атаган. Мечит – Иорданиянын макамын сактоо шарты менен – яхудийлердин коопсуздук күчтөрүнүн көзөмөлүндө болот жана анда бардык адамдарга ибадат кылууга урухсат берилет. Биринчи кезекте яхудийлер аны өздөрүнүн ибадатканасына айлантышат. О.э. яхудий вужуду мусулмандардын белгилүү бир тобуна ал жерде намаз окууга урухсат берүү жоопкерчилигин алат. Бул түрдөгү мусулмандар «тынчтык менен келген мусулмандар» болот. Ал эми, яхудий вужуду «тартипти бузуучулар» деп эсептеген адамдар, мисалы, даъват кылган жана дарс бергендер мечитке киргизилбейт. Өз убагында дегени, мусулмандарга намаз убагында намаз окууга урухсат берилишин түшүндүрөт, кийин яхудийлер ибадат кылышы үчүн бошотулуп берилет. Бул шарт мусулмандар ишемби күнү мечитке кирүүсүнө тыюу салынышын да өз ичине алышы мүмкүн.

Ошентип, Америка планында сунушталган «келечектеги Фалестин мамлекети» мамлекет эмес жана ал мамлекет

түшүнүгүнө да жакын келбейт деп айтуу мүмкүн. Ал эми, анын калкына жана жарандык иштерине о.э. коопсуздук маселелерине келсек, бул муниципалдык маселелер. Элчиликтерге келсек, алар Азаттык уюмунун өкүлчүлүгү катары Америка планынан, кала берсе, Осло келишиминен мурун да бар эле. Алардын элчилик деп аталышы мааниге ээ эмес. Себеби, тышкы алакалардын баары эгемендүү алакалар эмес. Ошондуктан, бул администрация же «мамлекет» келечекте эч бир мамлекет менен союз түзүү укугуна ээ болбойт. Ырас, ал өз жериндеги өтмөк жолдорду башкарбаса, анда «өзүнүн тышкы алкактарынын ээси эмес» деп айтуу туура.

Ушундайча «сунушталган Фалестин мамлекети» мамлекет эмес, чектелген, ал тургай, кеңейтилбеген автономия. Американын Фалестиндеги чечим жөнүндөгү көз карашы жана кылмышкер Трамп сунуштаган план мына ушундай.

Фалестин администрациясынын АКШ планына карата позициясына келсек, Аббас планды четке кагууга шашылды о.э. Хамас жана араб мамлекеттерин да четке кагууга үндөдү. Ал мындай деди: «Биз куру жалак калууга ыраазы болдук, куру жалак бизден ыраазы болбоду», «Биз аларга Фалестиндин 80 пайызын бердик, бирок, алар калган 40 пайызын да алууну каалап жатышат». Аббас Араб Мамлекеттери Лигасынын жыйынында: «Тарыхта мен Куддусту саткан деп жазылып калууну каалабайм», - деди. Белгилүү болгондой, 1995-жылы болуп өткөн Йоси Бейлин-Абу Мазин документинде Абу Дийс жана Азариия сыяктуу ыйык жайлардын Ватиканга окшогон борбор болушу, мамлекет куралсызданышы, калктуу турак жайлар өзгөрүүсүз калтырылышы жана булардын баары, албетте, яхудийлердин өкүмдарлыгы астында болушу көрсөтүлгөн. Ошол убакта Аббас башкы сүйлөшүүчү жана Азаттык уюмунун тышкы алакалар жетекчиси болгон. Ошондуктан, Аббастын кыянаты үлкөн. Ал кыянатка ыраазы гана болуп калбастан, анын демилгечиси. Ошондуктан, ал билдирген позициялар, айрыкча, коопсуздук маселелерин координация кылууну токтотушу курулай кеп болуп, билген адам буга ыраазы болбойт. Демек, кыянаттык – Аббастын сыфаты.

Араб мамлекеттерине келсек, алардын акимдери Азаттык уюмуна тиешелүү ушул кыянаттын алкагында. Бул акимдер яхудийлер менен мамилелерди нормалдаштырууга кызыкдар. Булуңдун үч мамлекетинин элчилери Трампын планы жөнүндө эч кандай маалыматка ээ болбостон, аны жарыялоо үчүн уюштурулган

чоң жыйынга катышышты. Бул ушундай бир даражада кооптуу болуп, алар өз тактыларын сактап калууда, өз элинен коргонууда Америкага муктаж болгондуктан эч нерсе жазылбаган ак кагазда да Американы колдоп-кубатташат. Трамп: «Алар Американын коргоосуз бийликти эки апта да кармап кала алышпайт», - деп аларды көп ирет акаарат кылган. Мисалы, Америка Россияны о.э. Иран жана анын ыктыярчы аскерлерин ишке салып, Башар Асадды кандай коргогонуна... Түркия жана Саудияны долларларды ишке салып, жамааттарды тизгидөөгө үндөгөнүнө... күбө болгон акимдер өздөрүн сактап калууда Америкага таянышат. Акимдер «бизди элибизден Америка гана куткарат» деп билишет. Себеби, алар өз элин душман, Американы дос деп билишет. Араб Мамлекеттери Лигасы Америка планын четке какканына келсек, бул жергиликтүү алкактагы курулай сөздөн башка нерсе эмес. Кала берсе, бул мамлекеттердин баары Азаттык уюмун яхудийлер менен сүйлөшүү алып барып, «аны чечип, бизди куткаргыла» деген маанидеги чечимге келүүгө чакырып келишет. Себеби, бу мамлекеттерди көбүрөөк өз элинин аларга каршы козголушу о.э. Америка алардын мойнуна кылыч сымал такаган Иран коркунучу тынчсыздандырат.

Америка терроризм катарына кошкон Ислам Умматына келсек, Уммат бул планды албетте чекте кагат. Умматтын Америкага жана яхудийлерге душмандык кылышына акыл калчаган адам күмөн кылбайт. Бүгүн исламий абал Умматтагы эң көзгө көрүнгөн сыфат. Уммат баш көтөргөн сайын Америка акимдерди Умматка зулумду күчөтүүгө үндөп жатат. Бүгүнкү күндө Уммат Кэмп-Дэвид, Вадий Араба жана Осло келишимдери убагындагы Уммат эмес. Уммат кескин өзгөрдү, мисалы, анын тирүү экендиги, Исламынын тирүүлүгү анын эң жакшы белгилерин көрсөтүүдө. Бүгүнкү күндө акимдерди жана яхудий вужудун четке кагууга о.э. Американы, Батышты жана алардын Ислам өлкөлөрүнө өкүмдарлык кылууларын четке кагууга Умматты толкута турган нерсе мына ушул тирүүлүк. Умматтагы ушул тирүүлүк жана ушул кайрат токтоосуз күчөп бара жатат о.э. өзү менен бирге Умматты өз динине кайтуунун жана душмандарды четке кагуунун эң жогору даражасына көтөрүүдө. Уммат көптөгөн адамдардын бетин ачты. Мисалы Башар Асад жана Россия Маарратун Нуъманды ээлеп, Идлибге кириши үчүн козголоңдорду Сириядан Ливияга көчүргөн Эрдагандын жүзүн ачты. Айрыкча, Иран жана анын негизги каршылык көрсөтүүчү күчтөрү Сулайманий өлтүрүлүшү

маселесинде жооп кайтарууга алсыздык кылганына Уммат күбө болуп, Иран акимдери башка акимдерге окшош экенин түшүнүп жетти.

Ушуну баса белгилөө зарыл, Америка бүгүнкү күндө мусулмандарды Масжидул Аксадан куру калтырууну, ал жерде намаз окушун тартипке салууну, намаздан мурун «жакшы кулктарды көрсөтүү» тартибине моюн сундурууну, ибадаткана наамы астында мечитти яхудийлерге тапшырууну жана – кудум касап курмандыкка даярдаган жандыкты кылмышкерге чыгаргандай – мусулмандарды айыптап, калган жерлерден да куру калтырууну каалашууда. Качкындар маселесинде, Америка планында фалестиндик качкындарды Бангладешке, Малайзияга жана Чадга жайгаштыруу талап кылынууда. Мындай талапка яхудий вужуду мусулман өлкөлөрүнөн келген яхудий качкындарды кабыл алганы негиз кылынууда. Албетте, бул козголоң абалын күчөтөт. Аллахтын урухсаты менен, яхудий вужуду менен Америка планына каршы, кала берсе, Америка жана бүткүл Батышка каршы Уммат козголот. Яхудий вужудун Умматтын денесине сайылган канжар кылып орноткон мына ушул Батыш болот.

Бул нерсе Ислам Умматын сезилээрлик даражада бириктирүүдө. Себеби, ал көпчүлүк адамдарды исламий долбоорду кабыл кылууга үндөп жатат. Айрыкча, адамдар Трамп жана Нетаньяхунун кайрылууларында тоорот жана инжил белгисин көрүп, Умматка Куръаны жана тамыры жок умматтай мамиледе кылып жатышканына күбө болуп жатышкан соң о.э. алар өз көздөрү менен яхудий вужудунун кара мүртөз ниеттерин, бул вужуддагы оңчул партиялардын өкмөттөгү таасири күчөп жатканын, алар дүйнөдөгү 2 миллиард мусулман назарында ыйык эсептелген жайдын үчүнчүсү болгон Акса мечитине чабуул кылып, ал жердеги намазкөйлөргө кол салуу аркылуу мусулмандарды провакация кылып жатышканын көрүп турушкан соң, булардын баары Ислам Умматына түрткү болуп, аны Америка планынан башка негиздерге таянбастан бир гана дин жана акыйда негизинде четке кагууга үндөшү لازым. «Коопсуздук Кеңеши токтомдору», «Эл аралык мыйзамчылык» жана башка аталыштар жоголду. Алардын ордун шарый өкүмдөр о.э. мусулмандардын азиздиги, Акса, Фалестин, мубарек жердин ыйыктыгы жана кафирлердин динге душмандыгы жөнүндөгү түшүнүктөр ээледі. Бул болсо, ушул туура түшүнүктөр

айланасында Умматты бириктирүү үчүн мүмкүнчүлүк болуп эсептелет.

Акимдерге келсек, Америка планы ушуну көрсөттү: Америка аларды салмактуу деп эсептейт, калк алдында алардын аброюн сактап калууга таптакыр аракет кылбайт. Ошондуктан, аларга эч нерсе бербейт. Трамп яхудийлердин коопсуздугун ойлошун жана алардын коопсуздугун буза турган эч бир нерсени мусулман акимдеринен талап кылбашын ачык билдирди. Ал эми, Аббаска жана ал 1988-жылдан бери сүйлөшүүлөрдү алып барганына о.э. араб мамлекеттеринин акимдерине келсек, Трампын оюнда алар эч кандай салмакка ээ эмес. Яхудийлер да ушул акимдердин жана Азаттык уюмунун жетекчилеринин аброюн сактап калуу үчүн эч бир жерден баш тартышпайт, тескерисинче, яхудийлерге дагы да көбүрөөк кызмат көрсөтүүнү талап кылышат. Яхудийлердин армиясындагы офицерлердин бир канчасы Нетаньяхуну эскертип, Американын ушул планына зыян жеткирбөө зарылдыгын, Иордан өрөөнү «Израиль» үчүн стратегиялык мааниге ээ болгондуктан аны аннексия кылуу керектигин айтышты. Булар яхудий маалымат каражаттарында ачып жарыяланды, алардан айрымдары Иордания королун тынчсыздантып койбоону талап кылып чыгышты.

Ушуну баса белгилөө лазым, Американын коопсуздук маселесиндеги көз караштары яхудий вужудунун көз караштары менен бирдей болгондуктан, Америка ушул пландын коопсуздугун камсыздоодо Фалестин коопсуздук кызматынын жетекчилерине ишенбейт, Америка алардын берилгендигин көргөн болсо да, аларга баары бир ишенбейт. Кала берсе, Америка Фалестин мамлекети ичинде яхудий вужудунун армиясы жана коопсуздук күчтөрү эркин аракет кылышын каалайт. Шек-күмөнсүз, алар Иранга окшогон мамлекет келип Фалестин мамлекетинде ракеталарды орнотушунан кооптонушпайт. Себеби, өтмөк жолдорду жана портторду яхудийлер көзөмөлдөйт. Бирок, Газада жүз берген абал дагы кайталанышынан кооптонушат. Себеби, Газада жамааттар жеңил ракета курууга жетишкен. Яхудий вужуду буга чыдай албайт. Себеби, ал жөргөмүштүн желесинен да күчсүз. Иордан өрөөнүн кошуп алуудагы эң маанилүү маселе ушул: анын кошуп алынышы Фалестин мамлекетин кошуналар менен чектешкен жерлерден куру калтырат. Муну менен Фалестин мамлекети үчүн таяныч калбайт. Бул гана эмес, яхудий вужуду өзү анык кыйроого учурашын, эгерде анын вужудун сактап кала турган

араб мамлекеттери болбосо региондо чөгүп жок болуп кетишин билет. Ошондуктан, мусулмандардын келерки чабуулдарын тосо алам деген ойдо Иордан өрөөнүнө тырмышууда. Ал согуштун Тель-Авивдин айланасында эмес, өрөөндө болушун каалап жатат. Бул жагдай ал тамыры менен кулатылышынан коркуп жатканынан кабар берет. Биз өрөөн яхудий вужуду үчүн стратегиялык коргоо чекити боло албашын, келечекте фатхтарыбыз Фалестинден да чоң жерлерди курчап алышын билебиз. Ушул себептен улам, мусулмандар менен сүйлөшкөнүбүздө яхудий вужудунун күчсүздүгүнө этибарды тартышыбыз лазым.

Яхудий жетекчилер өз отчётторунда армиясы амалий согушка кирүүгө кудуреттүү эместигин айтышууда. Фалестин калкы да көп абалдарда яхудийлердин коркоктугун жана анын аскерлери коркунуч жаралганда качып кетерин билишти. Эгер, ушул амалий пикирлерди мусулмандар арасында күчөтсөк, алар Фалестинди азат кылуу оңой экенине ишениши үчүн алар Трамптын келишимин четке кагуулары да күчөйт. Бирок, Фалестинди азат кылуу үчүн яхудийлерди коргоп жаткан мамлекеттер, кала берсе, Иордания сыяктуу яхудий вужудун арабдардын чабуулунан тосуу максатында тургузулган зыянкеч режимдер жок кылынышы керек. Ушул амалий пикирлер адамдардын рухуна жана алардын өлчөөлөрүнө таасир кылат. Фалестинди азат кылуу согушу үчүн алты күн зарыл болушу да мүмкүн. Яхудийлер өздөрүнүн аскерий аэропорттору жана ядролук куралдар жайгашкан базаларынын курчоосунда калганын көрүшкөн соң, бул нерсе аларга коркунуч туудурат. Ошондуктан, бул абал алар фатх армиясына моюн сунууларын тездетет.

Соңунда ушуну айтабыз, сүйлөшүүлөр аркылуу, ал тургай, жүз жыл өтсө да эч бир жердин, Акса жана Куддустун кайтарылбастыгы ачыкка чыкты. Азаттык Уюму бул жолдо 30 жыл жүрдү. Трамп өз планын тоорот жана инжил негизинде сунуштады. Ошондой болгон соң, мусулмандарды Куръанга жана динине кайтуудан, позициялары бир болушунан, «Трампын планына да, сүйлөшүүлөргө да жол бербейбиз» деп, тынчтыкты жана тынчтык чечимин айткандардын баарын четке кагууларынан эмне тосуп жатат?! Уммат жетимишинчи жылдарда ушундай болгон. Бирок, бул ирет сулхту жана тынчтыкты четке кагуу Куръан бизге көрсөткөн шарый өкүм негизинде болушу лазым. Кафирлер бизге каршы «яхудийлик мамлекети», «убада кылынган жер», «тарыхий

диний укук», тоорот жана инжил аты астында күрөшүп жатканда, эмнеге биз өз динибизди жана Роббибиздин китебин бекем кармабашыбыз керек?!

Умат бул планды жана ар кандай сүйлөшүүлөрдү четке кагышы Ислам негизинде болгондо гана чыныгы толкун көтөрүлөт. Биз исламий кыймылдардагы боордошторубузга мындай дейбиз: күп-күндүзү, ачык эле сүйлөшүүлөргө жана тынчтык чечимине чакырып жаткан о.э. Фалестин жеринин 80 пайызын сатып жиберген Азаттык Уюму менен эмнеге сулх түзүп жатасыңар?! Яхудий вужуду менен мамилелерди нормалдаштырууга жана сулх түзүүгө умтулуп жактан, Роббиңердин китебин маанилүү деп билбеген араб мамлекеттери, өзгөчө, Мисир жана Катар менен эмне келишип жатасыңар?! Биздин Ислам негизинде Америка планын четке кагышыбыз акыйкат менен батылды бөлгөн чек болушу лазым. Себеби, Умат дипломатиялык сөздөрдөн, артка сүрүүлөрдөн жана жакшы күмөн кылуулардан тажады. Ошондой болгон соң, кадамыбызды тездетип, фикирлерибизди ачык айталы, антпесе, кафирлер Аксаны өздөрүнүн ибадатканасына айлантуу үчүн тоорот жана инжилдерин ачык көтөрүп чыгышат. Эгер, биз Куръанды көтөрүп чыксак «террорчулар» деп айтышат. Алар эмне десе дешсин, биз алардын жолунан жүз үйрүп, Роббибиздин жолуна жүрөлү жана бул жолдо саптарыбызды бириктирели. Бул жол – Роббибизди ыраазы кыла турган жана бир жамаат гана эмес, бүткүл Умат ээрчиши керек болгон жол. Умат кафирлер тарабынан укугу тебеленип жатканда ар кандай кайрылуулардан тажады. Умат аны колунан кармап, туура жолго баштай турган жол башчыны күтүүдө. □

ХУДАЙБИЙЯ СУЛХУ – МАБДАЙЙ БЕКЕМДИК ЖАНА ЖЕТЕКЧИЛИК ЖӨНДӨМҮ

Устаз Рамзий Рожих – Яман

Худайбия сулху (убактылуу тынчтык келишими) ушундай бир позиция болгон, бул келишим башында эле сахабаларда түрдүү суроолорду жараткан. Алар Пайгамбарыбыздын бул сулхка ыраазы болгонуна таң калышкан. Бирок, ушул позициядан кийин болуп өткөн окуялар Пайгамбарыбыз сахабаларга чоң сабак бергенин ачыктайт. Башкача айтканда, бул позиция аларга исламий даъватты жеткирүү жолунда «Мабдаий бекемдик жана жетекчилик жөндөм» канчалык маанилүү экенин көрсөттү. О.э. бул позиция аларга узак мөөнөттүү коргоону берди, натыйжада аларды адашкандардын фитнасынан жана кафирлер менен тил бириктирген бузукулардын жамандыгынан сактады.

Ооба, айрым сахабалар ﷺ Расулуллах ﷺ Худайбия сулхун түзгөндө түрдүү суроолорду ортого салышты. Бирок, Расулуллах ﷺ:

«إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ وَلَنْ يُضِيعَنِي»

«Албетте, мен Аллахтын пендесимин жана Ал мени (жардамсыз) таштап койбойт», - деп жооп берди. Натыйжада, алар хабибибиз Мухаммад ﷺдын буйругуна ыраазы болушту. Алардын жүрөгү Фатх сурасы назил болушу менен шаттыкка толду. Ошондон кийин Худайбия сулху алардын дини жаатында орунсуз иш-аракет болбогону ачыкталды. Ошондо акылдуу мусулмандар Бадр, Ухуд, Ахзаб жана башка согуштарда тамтыгы чыккан Курайштын күчсүздүгүн жана чарасыздыгын баамдашты. Улуу жетекчи Расулуллах ﷺ бул нерсени өзүнүн терең, кең жана кыраакы дүйнө карашы менен сулхтан мурун эле билген. Чындыгында, Расулуллах ﷺдын фарасаты себептүү Курайш сулхта кордолгон абалда чегинди. Расулуллах ﷺ Курайштын бошошкон абалынан мыкты жана майнаптуу пайдаланды. Ал киши Курайштын мусулмандарга чабуул кылышына жол бербөө үчүн өзүн араб урууларына хаж жана умра аткаруу үчүн бара жаткандай кылып көрсөттү. Ошондуктан, Курайш алдында үч тандоо калды!

Биринчи тандоо: Курайш Расулуллахка ﷺ жана мусулмандарга хаж жана умра кылуу үчүн Меккеге кирүүгө урухсат берет. Мындай абалда Курайш анын ички саясаты мусулмандардын пайдасына болушун билет. Экинчи тандоо: Курайш Расулуллахка каршы согуш

жарыялайт. Бирок, мында Курайш эки тараптан уттурат. Биринчиси, араб уруулары алдында Курайштын жүйөсү күчсүз болуп калат. Себеби, Мекке адамдардын назарында ыйык болгондуктан Курайшка жардам берүүдөн баш тартат. Экинчиси, Курайш Бадр, Ухуд жана Ахзаб согуштарында алдан тайып, батырлары өлүп кеткен. Ал эми, үчүнчү тандоо, Расуллалах ﷺ менен сулх түзүү болуп, Курайштын алдында ушул үчүнчү тандоону кабыл алуудан башка чара жок эле. Бул сулх Аллахтын элчисинин жетекчилик жөндөмү себептүү Курайш мажбур кабыл алып жаткан сулх болду. Анткени, Расуллалах ﷺ өз фарасаты аркылуу Курайштын күчсүз абалын көрүп турган! Расуллалах ﷺ ошентип өз жөндөмү менен Курайштын абалынан пайдаланды. О.э. бардык тандоолорду исламий мамлекеттин тышкы саясатынын пайдасына багыттап алды:

– Араб жарым аралынын ичиндеги жана сыртындагы уруулардын жана мамлекеттердин жетекчилерине кат жолдоо үчүн убакыт бөлүү жана исламий даъват чөйрөсүн жаратуу...

– Исламий даъватка коркунуч туудуруп жаткан башка күчтүү уруулардын кайратын сындырууга даярдануу. Араб жарым аралынын ичинде Хайбар жана Таиф турган болсо, сыртта Рим империясы турган...

– Расуллалах ﷺ Курайш менен сулх түзүү аркылуу Курайш башкалар менен союз түзүшүнө жол бербөөгө жетишти. Бул сулх чындыгында башка күчтүү урууларды коркутуп койду. Себеби, алар үлкөн таш астында башын сууруп ала албай жаткан жыланга окшоп калышкан. Жыландын башы Курайш болсо, калган бөлүгү башка уруулар болуп, таш исламий мамлекет эле... Расуллалах ﷺ мабдадан чегинбеген жана өз дининде артка кетпеген жөндөм менен куфр күчтөрүнө сокку берди. Аллахтын фазилети жана момундар өз жетекчиси Расуллалах ﷺга болгон ишенимдери себептүү жеңиштер жүзөгө чыкты. Ушул улуу окуядан т.а. Худайбия сулхунан кийин Аллах ачык фатх деп атаган окуя болду. Бирок, өкүнүчтүүсү, көпчүлүк мусулмандар бүгүн бул сулхту куфр күчтөрү менен келишим түзүүнү жана Ислам мабдасынан чегинүүнү түшүндүрөт деп билишүүдө. О.э. бул сулхту Америка жана мубарак Фалестин жерин басып алган яхудий вужудунда өз тастыгын тапкан куфр күчтөрү менен келишимдерди түзүүгө жана чегинүүлөргө далил кылышып, аны жетекчилик жөндөм жана позициянын бекемдиги деп аташууда. Алар Ислам мабдасынын

баалуулуктарынан жана өкүмдөрүнөн чегинишип, бул Аллах тарабынан дешүүдө. Акыйкатта болсо, Пайгамбарыбыз бир да шарыйй хукмдан чегинбеген, мындан Аллах сактасын. Андыктан, Ислам түзүмүнөн баш тарткан о.э. турмуштун бардык тармагында куфр меннн өкүм жүргүзүүгө урухсат берген жана динди мамлекеттен бөлгөн демократиялык илманий түзүм менен башкарган кишилер жөнүндө эмне десе болот?! Алар – заманыбыздагы саткын жана акмак акимдерден турган малай жана кылмышкер жетекчилер. Алар жеке тартиптеби же партия көрүнүшүндө болобу, айырмасыз, сокурлар сыяктуу итаат кылып адашып, кафирлерге кол беришти. Аллах Таала айтат:

﴿وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَبْعَثُ بِيَمَانٍ لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءَ وَنِدَاءَ صُمُّكُمْ عَمِّي فَهَمَّ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Куфр жолундагы кимселер кудум добуш менен чакырыкты гана уккан кишини элестетет. Алар дүлөй, дудук, көр. Демек, ой жүгүртө алышпайт»

[2:171]

Алардын абалдары Кайтуу күнүндө Аллах айткандай болот:

﴿قَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكِبَرَنَا فَمَا ضَلُّوا وَاللَّيْلِيَا﴾

«Оо Роббибиз, чындыгында, биз башчыларыбызга жана чоңдорубузга моюн сундук, анан алар бизди (туура) жолдон аздырышты», дешти»

[33:67]

Билип койгула, Эсеп-китеп күнүндө өкүнүч жардам бербейт жана адамдар итаат кылган саткын аким да жардам бербейт.

Эй мусулмандар, Ислам мамлекетин (Халифалыкты) тикелөөдө исламий мабданы карманган калыс кишилер менен бирге аракет кылбайсыңарбы?! Армиядагы күч-кубат ээлери менен бирге халифага байъат кылбайсыңарбы?! Халифа мусулмандарды улуу Ислам түзүмү менен башкарат, анда мабдаий бекемдик жана жетекчилик жөндөм жамдалат о.э. Расуллуллах ﷺ кылгандай, кафирлерге жана Фалестин жерин басып алган нажас яхудийлерге сокку берет. Мабда жана жетекчилик жөндөмдүн көрүнүшү ушундай, кошуундар Аллахтын ыраазылыгын каалап аракетке келиши лазым. Кошуундар колонизатор мамлекеттердин пландарын аткаруу үчүн бири-бирин өлтүрө турган малай курчак жетекчилер сыяктуу болбошу керек.

Эй мусулмандар жамааты, албетте күч-кубат жана бактыңар өз колуңарда жана мамлекетиңер Халифалык мамлекети. Кафирлердин арамза жана өткүнчү кызыкчылыктарын жүзөгө чыгарган куфр мабдалары жөнүндө фикирлөөнү токтоткула.

Себеби, силер каршысында бардык мабдалар талкалана турган о.э. бардык атаандаштар ыдырай турган улуу акыйданын ээлерисиңер... Бул улуу исламий мабдаий мамлекет болуп, ал тикеленген күндө сойкуканалар, мас кылуучу ичимдиктер сатылган дүкөндөр, жылаңачтар жүргөн пляждар же Аллахтан башкасына ибадат кылынган ибадатканалар калбайт... Бул Ислам мамлекети болуп, бүткүл жер жүзүнө улуу Исламды алып чыккан. Доору созулган бул саткын акимдерди Аллахтын алдында катуу азап күтүүдө. Хабибибиз Мухаммад ﷺ башарат кылгандай, аларды Аллахтын урухсаты менен экинчи Исламий рошид Халифалыкты тикелөө үчүн аракет кылып жаткандардын колунда катуу жаза күтүүдө. Калемдер көтөрүлгөн... Адамзат үчүн Пайгамбарыбыз ﷺдын:

«ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَىٰ مِنْهَا جِ النَّبِيُّ»

«Кийин Пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот», деген убадасынан кийин эч бир түшүндүрүү же сөз болушу мүмкүн эмес. Бул сөздү Аллахтын Расулу айткан, биз болсо аны тастыктайбыз, амал кылабыз жана күтөбүз. Эй мусулмандар, Пайгамбарыңардын убадасына кубангыла жана амал кылгыла... Ааламдардын Роббиси Аллахка мактоолор болсун. □

1919-1924-ЖЫЛДАРЫ ИНДИЯДА ХАЛИФАЛЫКТЫ КОРГОО ҮЧҮН ТҮЗҮЛГӨН ХАЛИФАЛЫК КЫЙМЫЛЫНЫН ЖҮЗ ЖЫЛДЫгыНАН АЛЫНГАН САБАКТАР

Абдулфаттах ибн Фарук – Индия

Уммат башынан өткөргөн эң чоң мусибаттардын бири Халифалыктын кулатылышы болуп, бул окуя хижрий 1342-жылы 28-ражабда, миладий 1924-жылы 3-мартта болгон. Ошол убактан тартып Аллахтын шариятына амал кылуу токтоду жана Куръан хукмдары коомдо колдонулбай калды. Ошол күндөн тартып Уммат өз коргоочусун жоготту жана кафир колонизаторлордон турган карышкырлардын олжосуна айланды. Бирок, Халифалык кулатылганына каршы исламий дүйнөнүн түрдүү жайларында натыйжасыз козголоңдор болуп өттү. Себеби, мусулмандар дүйнөнү Халифалыксыз жана Аллахтын хукмдарысыз элестете алышпаган. О.э. алар Халифалыктын ордун демократия жана илманийлик ээлешин оюна да келтиришпеген. Бул күн мусулмандар тарыхында эң кара күн болду жана Халифалыктын кулашына каршы Умматтын үнү көтөрүлдү. Ошол үндөрдүн эң көзгө көрүнгөнү Индия жарым аралындагы «Халифалык кыймылы» болуп, аны ага-инилер Мухаммад Али Жавхар жана Шавкат Али 1919-жылы түзүшкөн. Алар ошол убакта Британиянын Усманий Халифалыкты кулатуу туурасындагы планын сезишкен. Биз бул макалада Умматтын ошол улуу аракетинен алган сабактары жөнүндө айтабыз.

1. Халифалыктын фарздыгы:

Халифалык – Ислам негиздеринин бири. Мусулмандар Ислам тарыхынын 1400 жылдык доорунда Халифалык Исламдагы улуу фарз деп о.э. Халифалыксыз жашоо Исламды урф-адат жана рухий туйгуларга чектеп коёт деп түшүнүштү. Индия жарым аралындагы мусулман уламалар Халифалык Исламдагы негизги фарз деп эсептешкен. Шах Валийюллах Дехлавий (1703-1762-ж.) ушул көзгө көрүнгөн уламалардын бири болгон. Түрдүү мазхабдардагы мусулмандар ал кишини урматташкан. Шах Валийюллахтын (Аллах рахмат кылсын) белгилүү иштеринин бири «Изаляту аль-Хафа ан Хилияфати аль-Хуляфа» китеби болгон. Шах Валийюллах бул китепте Халифалык Исламда борбордук маселе экенин терең ачыктаган. Валийюллах Халифалыкты мындай баяндайт: *«Халифалык – диний илимдерди тирилтүү аркылуу динди тикелөө, Ислам түркүктөрүн тикелөө, жихад кылуу жана ага байланыштуу*

армияны даярдоо, согушуу, олжолорду бөлүштүрүү, сот иштерин тикелөө, жаза-чараларды, зулумдарды карап чыгуу жана маъруфка буйруп, мункардан кайтаруу о.э. бул иштердин баарын Пайгамбарыбыздын өкүлү катары аткарган бийликтин башкы жетекчилиги». Халифалык кыймылынын көзгө көрүнгөн негиздөөчүлөрү жана мүчөлөрү илим мурасын Шах Валийюллах Дехлавийден о.э. Мавдудий сыяктуу муфаккирлерден, саясатчылардан, реформаторлордон, суфийлерден, салафийлерден үйрөнүштү.

2. Исламда боордоштук:

Бүгүнкү Вестфалия үлгүсүндөгү саясий түзүлүш жарандардын өз мамлекетине карата вала жана барасын (дос жана душмандык) өзгөрттү. Бирок, Ислам мекенчилдиктен жогору дин о.э. достукту Ислам фикирлери жана түшүнүктөрү менен шайкеш келтирет. Бул жөнүндө Пайгамбарыбыз ﷺ мындай дейт:

«مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحِمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ

سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَى»

«Момундар өз ара достукта, ырайымда жана сылыктыкта бир денеге окшойт. Дененин бирер мүчөсүнө зыян жетсе, анын башка жайларында да уйкусуздук жана ысытманы пайда кылат». Бухарий риваяты. Бүгүн мусулмандар бузгунчу мекенчилдик түшүнүгү менен адашып жүргөн болсо, Халифалык бир аким т.а. халифа астында Исламдагы боордоштукту көөдөлөнтөт. Делиде мусулмандарга каршы чабуул Түркиядагы мусулмандарга каршы чабуулдан айырмаланбайт. Мусулмандарда реакция бирдей болду. Ырас, Расулуллах ﷺ Исламий Умматты бир денеге окшоткон соң, дин жана дүйнөдөгү мусибаттарга каршы реакция кандай болушу мүмкүн?! Биринчи дүйнөлүк согуш Усманий Халифалыкка үлкөн зыяндарды алып келди. Натыйжада, мусулман боордошторун колдоп-кубаттоо үчүн Индияда козголоң болду. Бул Исламда боордоштук туурасындагы чыныгы түшүнүктүн табигый белгиси эле. Мекке шариф Усманий Халифалыкка каршы козголоң көтөргөнү жөнүндөгү кабар Индияга жетти, ал жердеги боордоштор бул кабарды жалган деп ойлоп, ишенишкен жок. Бүткүл индиялык Халифалык кеңеши өз жыйынында Индия кошуундары Түркияга каршы согушта Британия өкмөтүнө кызмат кылуудан баш тартышы лазым, себеби, мусулман киши өз боордошуна каршы курал көтөрүшү харам деп жарыялады.

3. Исламий шахсияны бекем сактоо:

Индия Халифалыктын бир бөлүгү эле. Британия 1857-жылы аны колония кылып алды. Ошондон кийин ал жердеги мусулмандар Британияга каршы көтөрүлүштү. Ошол убакта ал жерде Британияны кууп чыгаруу үчүн улутчул уюмдар түзүлдү. «Индия Улуттук Конгресси» ошол уюмдардын эң көзгө көрүнгөнү болуп, 1885-жылы түзүлгөн. Британияга каршы башталган ушул эки фронттун (улутчулдар жана мусулмандар) ичинде мусулмандардын Британияга каршы күрөшү кыйла барктуу болгон. Себеби, мусулмандар Индияны Ислам дияры жана Халифалыктын бир вилаяты болушун каалашкан. Ошондуктан, Индия калкы исламий өздүктү бекем кармап жана артка кайтпай кайраттуу турду. «Индия Улуттук Конгресси» да Халифалыкка чакырып жаткандарды колдоп-кубатташты. Себеби, алар мусулмандардын колдоп-кубаттоосуна жетишүү жана аларды улуттук кыймылдарга багытоонун жалгыз жолу мына ушул деп эсептешти. Мусулмандар болсо, Британия баскынчыларына каршы күрөштө индустар менен бирге аракет кылышып, өздөрүнүн исламий өздүгүнөн жана Ислам түшүнүктөрүнөн баш тартышкан жок. Себеби, индустар менен болгон кызматташтык Исламга душман эмес кайрымусулмандар менен саясий союз түзүү жана достук мамилелерди орнотуу жаиз деген фатва негизинде болгон. О.э. фатвада мусулмандардын жетекчилиги кафирдин колунда болбостугу шарт экендиги баса белгиленген.

4. Мусулмандар Халифалык үчүн биригүүсү:

Түрдүү мазхаб өкүлдөрүнөн болгон мусулмандар Халифалык кыймылынын мүчөлөрүнө айланышты. Абул Калам Азад захирия мазхабынан болуп, башка усул уламалары менен бирге Халифалыкты сактоо үчүн күрөшкө аттанды. Бул уламалар Халифалык аркылуу гана колдонуу мүмкүн болгон Аллахтын хукмдарын сактап калуу маселеси үчүн экинчи даражалуу келишпестиктерди ташташты. Дагы бир көзгө көрүнгөн аалым Махмуд Хасан мырза Деобандий мазхабынан болуп, 1920-жылы Мальта камагынан кайтып, Халифалык кыймылына кошулду. Кыймылдын дагы бир көзгө көрүнгөн мүчөсү – бул белгилүү Фаранжий Махал медресесинин өкүлү Абдулбарий. Абдулбарий суфийлик мазхабынан болуп, 1911-жылы Автар Прадештик шериктери менен Түркия үчүн каражат чогултууга катышкан. О.э. Абдулбарий ушул кыймылдагы эки боордошу (экөөсүнүн тең

ысымы Али болгон) туруктуу байланышта болуп, ошондон кийин ушул Халифалык кыймылына мүчө болду. Халифалык кыймылына Амир Али сыяктуу шиа мазхабынын уламалары да катышкан. Анткени, алар келишпестиктерди таштап, ахли суннага кошулушту жана өздөрү байъат беришкен Усманий Халифалыкты сактап калуу үчүн аракет кылышты. Халифалык кыймылы Индия жарыя аралына жана көпчүлүк вилайттарына жайылды. Кирла вилайтынан болгон Али Мислияр кыймылдагы активдүү кишилерден болгон.

5. Саясат – диндин ажырагыс бөлүгү:

Исламда саясат жок деген нерсе илманийликтин мусулмандарга алып келген кырсыктуу таасири болду. Негизи, Индия мусулмандарынын тарыхында бул сыяктуу түшүнүк болбогон. Халифалык кыймылында саясий фикирлердин таасири чоң болгон. Себеби, саясат – диндин ажырагыс бөлүгү. Бул жөнүндө Расулунуллах ﷺ мындай дейт:

«كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ. قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: فُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَلِأَوَّلٍ، أَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرَعَاهُمْ»

«Бану Исраилге пайгамбарлар саясат кылышчу. Качан бир пайгамбар дүйнөдөн өтсө, артынан башка бир пайгамбар келген. Менден кийин болсо, пайгамбар болбойт, халифалар болот жана алар көбөйүп кетет. «Бизге эмнени буюрасыз?», - дешкен эле, айтты: Биринчисинин, биринчисинин гана байъатына бапаа кылгыла жана алардын акыларын бергиле. Анткени, Аллах алардан жаранды кандай башкарышканы жөнүндө сурайт». Абул Калам Азад өзүнүн «Хилал» деген белгилүү журналында айтат: «*Динди саясаттан бөлмөкчү болгон мусулман – билинбей аракет кылган муртад*». Махмуд Хасандын шакирттеринин бири, муфтий Кифаятуллах Мусулмандар лигасында сүйлөгөн сөзүндө мындай деген: «*Чыныгы мусулман дин жана саясат бири-биринен бөлүнгөн өзүнчө нерсе деп эсептебейт*».

6. Халифалык жолунда курмандык:

Ага-инилер Алилердин энеси Би Уммандын урду тилиндеги сөзү түбөлүк белгилүү болуп калды – «*Boli Amma Muhammad Ali Ki Jaan Baita Khilafat Pay De Do*». Котормосу: «*Эй уулум! Өмүрүңдү Халифалык жолунда курман кыл*». Бул энебиз Исламды кубаттаган жана ушул иши үчүн камалган. Бир күнү аны камакка алышканда мындай деген: «*Эй уулдарым, болгон күчүңөр менен Исламды*

кармагыла, эгер Ислам жолунда жаныңарды курман кылуу керек болсо, аны аябагыла». Анын уулдары энесинин сөздөрүнөн кубат алып, Исламдагы тагдырий маселеде т.а. Халифалыкты сактап калуу кыймылында алдыңкы саптарда болушту. Аллах Таала Би Умманды жана анын эки салих перзенти Мухаммад Али жана Шавкат Алини Өз рахматына алсын! Амин!

Белгилүү аалым Махмуд Хасан Усманий Халифалыкты сактап калуу үчүн шакирттерин тартты. Анын кыймылы Хат-ут-Тахрир аты менен белгилүү болду. Ошондуктан, ал Шариф Хусайндын кыянаты себептүү Меккеге сапар тартканда Британия аны камакка алды. Махмуд Хусайн үч жыл Мальтадагы камакта отурду жана ырайымсыз кыйноолор артынан каза болду. Адамдар аны жууп, кепиндөө убагында анын белинде эч нерсе, эт да, май да жок экенин көрүп таң калышты. Махмуд Хусайн Мальта камагында отурганда анын белине кызыган темирди коюп: «Эй Махмуд Хасан, Британиянын пайдасына фатва чыгар», - дешкен. Ошондо ал оорусу бир аз басылып, эс-акылына келгенде: «*Эй британиялыктар, мен Билалдын мураскорумун. А түгүл, теримди сыйрып алсаңар да, эч качан Британиянын пайдасына фатва чыгарбайм*», - деген эле.

7. Саясий аң-сезимдин жоктугунун коркунучу:

Халифалык кыймылы каражаттарды чогултуп, 1921-жылы Түркиядагы саткын Мустафа Кемал жетектеген Анкара өкмөтүнө жөнөттү. Себеби, кыймыл анын саткындыгын билбеген. Халифалык кыймылынын мүчөлөрү Мустафа Кемал Халифалыкты кулаткандан кийин гана анын кыянатын билишти. Саткын Мустафа Кемал илманийлик, либерализм жана мекенчилдик фикирлери негизинде түзүлгөн түрк жаштары кыймылы о.э. «Биримдик жана Өнүгүү» коомунун таасири астында болгон. Кемал Усманий Халифалыкты ичинен жемирүү жана улутчулдук негизинде демократиялык мамлекетти тикелөө үчүн Британия менен тил бириктирген.

Мустафа Кемал 1921-жылы Анкарада параллель мамлекет түздү. Кийин халифаны Британиянын малайы деп айыптап, ага каршы коомдук фикирди пайда кылууга аракет кылды. Өзүн болсо, мусулмандардын куткаруучусу жана Британиянын душманы кылып көрсөттү. Акыйкатта болсо, ал Ислам жана мусулмандардын душманы болуп, түрк улуту жана илманий либерализм сыяктуу куфр фикирлерине ишенген. Ошондой болгон соң, саясий аң-сезим гана Умматты куфр пландарынан куткарат о.э. Ислам жана

мусулмандардын душмандарын таанууга мүмкүнчүлүк жаратат. Ошондуктан, мусулмандарда «Важиб эмне менен ишке ашса, ошол нерсе да важиб» деген шарый эрежеге ылайык, саясий аң-сезимдүү болушу важиб.

Корутунду:

Мусулмандар Халифалыкты куткаруу үчүн аракет кылган ушул улуу кыймыл алдында карыз. Бул калыс мусулмандар Исламды сактап калуу үчүн алып барган күрөштөн сабак алса болот. Ошондуктан, биз Индия жарым аралында жашап өткөн улуу уламаларыбыздын күрөшү жөнүндө фикирлешибиз жана исламий дүйнөдө Пайгамбарлык минхажы негизиндеги экинчи рошид Халифалыкты тикелөө үчүн аракет кылышыбыз лазым. О.э. Уммат адамдарды демократия жана илманийлик караңгылыгынан Ислам адилетине алып чыгышы үчүн Умматты өзүнүн татыктуу ордуна кайтарышыбыз керек. Аллах Таала айтат:

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾

«Ушул сыяктуу, силер башка адамдар үстүндө күбө болушуңар жана пайгамбар силердин үстүңөрдө күбө болушу үчүн орто (адилеттүү) бир уммат кылдык» [2:143]

Азиз боордоштор! Хизб-ут-Тахрир алтымыш жылдан бери Пайгамбарлык минхажы негизиндеги экинчи рошид Халифалыкты тикелөө аркылуу исламий жашоону кайрадан баштоо үчүн тынымсыз күрөшүүдө. Ошондуктан, биринчи амирибиз Шайх Такийюддин Набаханийдин (Аллах Өз рахматына алсын) ижтихады аркылуу өзгөрбөй о.э. жолдон адашпай аракетибизди уланталы. Бул кербен Шайх Такийюддин менен башталды жана исламий дүйнөдөгү тогуттардын тактыларын титиретти. Хизб-ут-Тахрир мүчөлөрү залим тогуттардын зындандарында оор кыйноолорго учурашты. Бирок, бул азаптар жигиттердин чечкиндүүлүгүн дагы да бекемдеди жана Исламды тикелөө аракеттерин күчөттү. Расуллаллах ﷺ айтат:

﴿أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةٌ حَقٌّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ﴾

«Эң абзел жихад – залим султандын алдында айтылган хак сөз». Абу Давуд, Тирмизий жана Ибн Мажжа риваят кылышкан.

Азиз боордоштор! Бир кылым өтүптүр, жер жүзүндө Аллахтын хукмдары колдонулбай жатат. Чындыгында, Уммат жетим болуп, кафир мамлекеттердин олжосуна айланган. О.э. исламий дүйнөдөгү Умматка малай акимдер өз өкүмүн өткөрүүдө. Бул улуу Умматка каршы кылмыштар жана зулумдар көбөйдү. Ошондуктан, биз Расуллаллах ﷺ дын:

«إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيَتَّقِي بِهِ»

«Имам – анын артында туруп согуш кылына турган жана коргонула турган калкан», деген хадисин эстен чыгарбашыбыз керек.

Эй мусулмандар! Шарият халифа тикелөө үчүн урухсат берген үч күндүк мөөнөт бүткөн. Ошондуктан, мусулмандар узак убакыттан бери күнөөгө батып келишүүдө. Хадисте келген халифага байъат берүү важибдигинин убагы келди. Расуллаллах ﷺ бул жөнүндө мындай деген: «مَنْ خَلَعَ بَدَا مِنْ طَاعَةِ لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ. وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ

مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً»

«Ким итаат кылуудан баш тартса, Кыямат күнү Аллахка хужжатсыз жолугат. Ким мойнунда байъат болбогон абалда өлсө, жахилият өлүмү менен өлүптүр».

Оо, асыл Уммат! Пайгамбарлык минхажы негизиндеги экинчи рошид Халифалыктын кайтуу заманы келди жана Расуллаллах ﷺ дин башараты жүзөгө чыгышына аз калды. Ошондой болгон соң, асыл күрөштүн бир бөлүгү болуу үчүн жана силер аркылуу Пайгамбарыбыздын башараты жүзөгө чыгышы үчүн жакшылыкка шашылгыла. Расуллаллах ﷺ айтат:

«ثُمَّ تَكُونُ خِلَافَةٌ عَلَىٰ مِنْهَاجِ النَّبِوَةِ»

«Кийин пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот».

1 – References

2 – Izalatal-Khafa:an Khilafat al-Khulfa – vol 1, Pg 6

3 – Hardy, Peter. The Muslims of British India. Cambridge University Press , – 1972Pg 180

4 – Minault, Gail. The Khilafat Movement: Religious Symbolism and Political Mobilization in India. Oxford University Press, 1982 – Pg61

5 – Minault, Gail. The Khilafat Movement: Religious Symbolism and Political Mobilization in India. Oxford University Press, 1982 – Pg 57

6 – Minault, Gail. The Khilafat Movement: Religious Symbolism and Political Mobilization in India. Oxford University Press, 1982 – Pg 139

7 – Minault, Gail. The Khilafat Movement: Religious Symbolism and Political Mobilization in India. Oxford University Press, 1982 – Pg 121

8 – Minault, Gail. The Khilafat Movement :Religious Symbolism and Political Mobilization in India. Oxford University Press – 1982 ,Pg 34

9 – Abdul Qadeem Zallum, How the Khilafah was Destroyed. Al-Khilafah Publications, 2000 – Pg 147. □

АМЕРИКАНЫН ТАЛДОО БОРБОРЛОРУ ЖАНА ИЗИЛДӨӨ ИНСТИТУТТАРЫ, АЛАРДЫН ДҮЙНӨГӨ ӨКҮМДАРЛЫК КЫЛУУДАГЫ О.Э. ИСЛАМ ЖАНА МУСУЛМАНДАРГА КАРШЫ СОГУШТАГЫ РОЛУ (2)

Наср Абу Ибрахим – Килкилия

Изилдөө борборлорунун саны көбөйүшү менен, ушул изилдөө институттарынын мамлекеттин саясатын белгилөөдөгү о.э. жергиликтүү жана эл аралык коомдук фикирди – өзгөчө Америкада – калыптандыруудагы ролу жөнүндө кеп-сөздөр көбөйдү. Ушул Америка изилдөө институттары коомдук фикирди чалгытууда, спонсорлорунун пландарын ишке ашырууда, түрдүү тармактарда Ислам дүйнөсүнө өкүмдарлык орнотуу үчүн саясаттарды жана стратегияларды белгилөөдө, өзгөчө, терроризмге каршы күрөш астында Исламга каршы согуш алып барышууда о.э. саясий Исламга жана бул тармакта активдүү хизбдерге каршы согуш алып барууда, мындан тышкары, батышташтыруу, исламий өздүктү жок кылууда ойной турган ролу маанилүү болгондуктан, ушул институт жана борборлорго кеңири айкындык киргизүү маанилүү.

изилдөө борборлорунун ролу жана мусулмандардын маселелерине тийгизген таасири жөнүндө мисалдарды көрсөтүп өтөбүз:

1. «Жаңы Америка кылымы» долбоору

«Жаңы Америка кылымы» (PNAC) долбооруна 1997-жылы неоконсерваторлор негиз салды. 1998-жылы ушул институт президент Билл Клинтонго кат жолдоп, Американын дүйнөгө өкүмдарлык кылуу планынын негиздерин белгилеп берди. Бул институт БУУда өзүн түпкү өзгөрүүнүн демөөрчүсү катары көрсөттү жана Саддам Хусайн режимин кулатуу зарылдыгын баса белгиледи. Алар: «Америка армиясынын региондогу коопсуздугу, «Израилдин», муътадил араб мамлекеттери сыяктуу дос жана союздаштардын коопсуздугу о.э. дүйнөлүк нефть запасынын бир бөлүгү коркунуч астында калат», - деди.

Кичүү Буш бийликке келери менен «PNAC» идеясы иш жүзүндө колдонулду жана 2003-жылы Ирак басып алынды. Белгилүү болгондой, Буш ушул борбордун отчётторун кабыл алып, 1998-жылдагы каттын авторлорун өз тобуна кошту. Бул болсо, назарий фикирлерди иш жүзүндө жүзөгө чыгарууну жеңилдетти. Ирактагы бир тараптуу аралашууну, өкүмдарлык орнотуу зарылдыгын жана дүйнөлүк аренада атаандашты кабыл албоону макулдаган борбор

жалгыз гана ушул борбор эмес эле. Ушул фикирлерди кабыл алган бир катар борборлор бар. Аларга Гудзон институту, Коопсуздук саясат борбору (CSP) жана АКШ мамлекеттик саясатынын улуттук институту сыяктуу борборлорду мисал кылуу мүмкүн. АКШ мамлекеттик саясатынын улуттук институту 2001-жылдагы отчётторунун биринде ядролук арсеналдан кеңири пайдаланууну сунуштаган жана бул институттун сунуштары 2001-жылы Буш администрациясынын саясатына үлгү болгон. Мындан тышкары, «Мурас фонду» (Heritage Foundation) жана Америка ишкердик институту (AEI) да бар. Бул экөөсү консервативдүү борбор болуп, алардын кичүү Буштун токтомдоруна таасири күчтүү болгон.

«Экономист» гезити «Идиялык борборлордун жырткычтыгы» деп аталган башкы макаласында мындай делет: «Америка кооптуу муфаккирлердин армиясына ээ. Бул армия Америка күчтөрү согушка кириши үчүн аларды козгоону мыкты өздөштүрүшкөн. Алар Америка үчүн пландарды жана иш тартибин белгилеп беришет, бул иш тартиби бүгүнкү күндө бүткүл Жакынкы Чыгышты өзгөртүү планын өз ичине алат. Америка абдан адашкан, ал тургай, капитализмди үлкөн масштабда колдонууну сунуштаган изилдөө институттарын каржылайт жана колдоп-кубаттайт».

2. «Биримдүү жана күчтүү Америка долбоору»

2013-жылы «Биримдүү жана күчтүү Америка долбоору» деп аталган изилдөө борборуна негиз салынды. Бул борбор Америка улуттук коопсуздугу жаңы стратегиясынын долбоорун жарыялады. Бул долбоорду эки партиянын өкүлдөрүнөн, тышкы саясат жана улуттук коопсуздук эксперттеринен о.э. Билл Клинтон, кичүү Буш жана Барак Обама администрациясында иштеген расмийлерден түзүлгөн топ даярдады.

Проблемаларга каршы күрөшүүнүн долбоору катары ушул борбор сунуштаган план үч негизги принципке негизделет:

Биринчи: Америка кубатын бекемдөө.

Экинчи: дүйнөгө жетекчилик кылууда Кошмо Штаттардын активдүү ролу.

Үчүнчү: глобалдуу баалуулуктарды өнүктүрүү.

Бул, ядролук жана башка куралдарды өнүктүрүп, Американын аскерий кубатын күчөтүү аркылуу бүткүл дүйнөдө Америка өкүмдарлыгын бекемдөөнү түшүндүрөт. Активдүү ролго келсек, 11-сентябрь окуяларынан кийин бүткүл дүйнөгө өкүмдарлык кылып, жетекчилик кылуунун стратегиясы катары ушул вазыйпага

таянылды жана анын белгилери Афганстанга аралашууда о.э. Ирак баскынчылыгында көөдөлөндү. Бул болсо, Америка – эгер ал ар кандай активдүү душманды өзүнүн улуттук коопсуздугуна жана кызыкчылыгына коркунуч туудурат деп билсе – ага сокку берүүгө аракет кыларын түшүндүрөт.

Кошмо Штаттар өз кызыкчылыгын сактап калуу жана таасирин бекемдөө үчүн өзүнүн саясатын о.э. экономикалык жана сакафий баалуулуктарын өнүктүрүү зарыл деп эсептейт. Булардын демократияны жаюу, базар саясаты, теңдик, туруктуу өнүгүү жана башка Америка алга сүрүп жаткан чалгытуучу ураандарга алакасы жок. Булар бардык тармактарда Американын өкүмдарлыгын бекемдөө үчүн мамлекеттердин ички иштерине аралашуу каражаттарынан башка нерсе эмес.

3. Халифалыктын кайра тикеленишине жол бербөө үчүн исламий саясий кыймылдарга сокку берүү жана аларды жок кылуу

Ушуга байланыштуу Американын «РАНД» (RAND) институту ушул сунуштарды алга сүрөт:

а. «Демократ-исламчылардын» шайлоолордо катышуусуна жол берүү. Бул сунуш 2004-жылы «Светтик демократиялык ислам» деп аталган.

б. «Демократиялык исламий» саясатчылардын бийликке келишине жол берүү, кийин аларды кулатуу идеясы. «Демократиялык исламий» саясатчыларга мүмкүнчүлүк берип, алардан пайдалануу аракети 2004-жылы чокусуна чыкты. Эки изилдөөчү Рей Такят жана Гводев «Жоголуп бара жаткан Пайгамбардын көлөкөсү – саясий исламдын жогорулоосу жана кулоосу» деген өтө кооптуу китеп жазышты.

«РАНД» борборунун 2003-2004-жылдагы отчетунда мындай делет: «Фундаменталисттер демократиялык баалуулуктарды жана заманбап Батыш маданиятын четке кагышат. Алар Ислам мыйзамдарына жана ахлакый эрежелерге катый баш ийген авторитардык мамлекетти каалашат. Алар өз максаттарын жүзөгө чыгаруу үчүн заманбап ачылыштардан жана технологиядан пайдаланууну каалашат... Радикалдуу фундаменталисттер учурдагы демократия үчүн, бүтүндөй Батыш баалуулуктары үчүн жана Америка үчүн кооп-коркунуч туудурат. Алар бизге каршы, биз аларга каршыбыз».

Отчётто дагы мындай делет: «Заманбап (батышчыл) мусулмандардан башкаларга үлгү болгон адамдарды жаратуу керек, учурдагы Исламдын өкүлдөрү катары аларды тарбиялоо жана даярдоо зарыл. (Куфуру, муртаддыгы жана саткындыгы себептүү) камакка алынышы мүмкүн болгон мусулмандарды жарандардын укугун коргогон лидерлерге айлантуу керек. Өкмөттөр алардын иштерин колдоп-кубатташы, жарыялашы жана таратуусу шарт. Алардын көз карашын исламий таалимдин күн тартибине киргизүү لازым. Аларга минбарларды берип, дин негиздерин талдоодо алардын чечимдери жана көз караштары чыныгы, калыс мусулмандардын көз карашына жана чечимдерине атаандаш болууга жарактуу болушу керек».

«Эгер, таалим программасына жана маалымат каражаттарына демократиялык исламдын үгүтү киргизилсе, (муътадил мусулмандардын) кийинки мууну чоң таасирге ээ болот... Нааразы Ислам жаштарына илманийликти жана реформаны алардын тандоосу катары көрсөтүү керек, ММКлар жана таалим программалары аркылуу алардын арасында кайрыисламий жана Исламдан мурунку тарыхты, кайрыисламий жана Исламдан мурунку сакафатты үгүттөө керек. Ошол эле учурда, көз карандысыз илманий уюмдарга жардам берүү жана илманий сакафатты үгүттөө зарыл».

с. «РАНД» борборунун 2007-жылы «Муътадил мусулман тармактарын тикелөө» деп аталган отчёту жарыяланды. 2008-жылы «Түркияда саясий исламдын өнүгүшү» (The Rise of Political Islam in Turkey) деген аталышта Түркия режимин талдоо жана Американын ал жөнүндөгү көз карашы туурасында өтө маанилүү жана кооптуу китеп жарыяланды.

d. Интернет жана социалдык тармактардын пайдаланышынан кабатырлануу. «РАНД» борбору исламий фикирлерди жаюу үчүн интернет пайдаланып жатканына кабатырга түшүүдө. Ошондуктан, интернетти үзүү бул идеялардын жайылышын токтотуунун жалгыз жолу болуп калууда. Ошондой эле, интернет Жакынкы Чыгышты коомдун фикирин өзгөртүүдө кандай мааниге ээ экенин жана кандай проблемаларды жаратышын адамдар көрүштү. Ошондуктан, интернеттеги жана Фейсбуктагы исламий сайттарды, алардын катарында, Хизб-ут-Тахрир сайттарын жабуу кампаниясы тынымсыз уланууда. «Роя» гезитинин сайты жабылгандыгы ушул окуялардын акыркысы жана жаңысы болду.

• Самуэл Тадрос: «Социалдык тармактар – алдамчы үмүт». Гувер (Hoover) институту Самуэл Тадростун макасын жарыялады. Макалада Жакынкы Чыгышты өзгөртүүдө социалдык тармактын ролуна болгон үмүт алдамчы экенин айтылган. Ошол эле учурда «Нью-Йорк Таймс» гезити «Мисир козголоңу кантип «Фейсбуктан» башталды» деп аталаган макаланы жарыялады. Ваил Ганимдин «Козголоң 2.0» китебин талдаган Тадрос билдиргендей, чыныгы проблема идеялар болуп турганда, социалдык тармактар байланыш каражаты гана болуп калууда.

i. Даъватты саясаттан бөлүү. Карнеги институтунун изилдөөлөр боюнча вице-президенти Марван Муашшир (Вашингтон жана Бейрутта Жакынкы Чыгыш маселелери боюнча изилдөө институтунун жетекчиси) «Даъватты саясаттан бөлүү – улуттук зарылчылык» деп аталган талдоо жүргүзгөн макала жазган. Ал өз макаласында ар түрдүүлүк жана теңдикти өз ичине алган жарандык мамлекетти куруу үчүн даъватты саясий аракеттен бөлүү зарылдыгын баяндаган. Марван Муашшир ушул макалада исламий кыймылдардын илманийликтин жана илманий партиялардын пайдасы үчүн исламий саясий фикирлерден баш тартуу багытын колдоп-кубаттоону о.э. алар Исламдан баш тартышкандан кийин аларды саясий турмуштан чыгарып жиберүүнү көздөгөн. Ал мындай дейт: «Кээ бир радикалдар «Нахза» партиясынын жана араб дүйнөсүндө маанилүү диний ишмер Рашид Ганнушийдин токтомун «динден чыгуу» деп айтышууда. Бул динден чыгуу эмес, бул адистешүүнү тан алуу. Саясатта аракет кылууну каалган киши диний принциптерге баалуу диний негиз катары таянышы мүмкүн, бирок саясаттын эрежелери дин менен чектелбейт. Себеби, Ислам мамлекети жок жана динде мажбурлоо жок, саясий чөйрөдө исламий даъватты таштоо жана калган бардык коомдор менен келишим түзүүгө баруу керек. Бул, баары тең укуктуу болгон улуттук, ар түрдүү маданияттуу мамлекетти куруу үчүн зарыл».

ii. Халифалыктан жана Хизб-ут-Тахрирден эскертүү. «РАНД» институту Хизбдин атын атабастан Халифалык даъватын көтөрүп чыккандарга каршы күрөшүүгө чакырат: «Аларга каршы күрөшүү, аларды алдан тайдырып, аларды жок кылуу керек. Себеби, алар демократияга жана Батышка душман болуп, «жихадды» жана Куръандын ишеничтүү тафсирин бекем карманышат о.э. исламий Халифалыкты кайра тикелөөнү каалашат. Алардан этият болуу керек. Анткени, алар өз максаттарын жүзөгө чыгарууда заманбап

каражаттардан жана илимий жетишкендиктерден пайдалануудан баш тартышпайт, алар талкуу-тартышууда жана далил келтирүүдө жөндөмдүү».

2015-жылы 15-январда «Ал-Хаят» гезити «Рейтер» агенттиги жарыялаган отчетту басып чыкты. Бул отчет дүйнөнүн беш континентиндеги миң эксперт менен өткөрүлгөн кеңешке таянат жана 2020-жылга чейин жүз бериши күтүлгөн божомолдорду өз ичине алат. Бул отчет келерки жылдардагы проблемаларга каршы күрөшүүдө разведка кызматкерлерине жана саясатчыларга жардам берүүгө багытталган. Отчетто «терроризм чабуулдарынын уланышы» күтүлүп жатканы о.э. дүйнөдөгү абал өзгөрүшүнүн ыктымалдуу төрт сценарийи айтылган. Отчет эскерткен үчүнчү сценарий – бул «жаңы Халифалык». О.э. отчетто «күчтүү глобалдуу идеологиялык кыймылдын таасири» каралган. Отчетко ылайык, бул таасир «глобалдашууну күрөшкө түрткөн экстремисттик исламий өздүктөн» кубат алат.

Теги яхудий болгон америкалык изилдөөчү Ариэл Коэн 2003-жылы май айында Истамбулда өткөрүлгөн конференцияда отчет сунуштады. Ал өз отчетунда Американы жана мусулман өлкөлөрүндөгү режимдерди Хизб-ут-Тахрир туюнткан чоң коркунучту түшүнүп жетүүгө үндөгөн о.э. аны жок кылууга чакырган.

Дэвид Оттавей 2004-жылы Вашингтондо жарыялаган макалада айтышынча, эки консервативдүү стратегиялык изилдөө институту т.а. «Никсон» жана «Heritage» борборлору АКШ администрациясынан Хизб-ут-Тахрирди «террорчу уюм» катары таанууну талап кылган.

2004-жылы сентябрь айында Истамбулда Никсон изилдөө борборунун демөөрчүлүгүндө эки күн уланган конференция болуп өттү. Конференцияда Хизб-ут-Тахрирдин түзүлүшү, акыйдасы, фикирлөө жана иш алып баруу услуги жана дүйнөлүк масштабда жайылышы талкууланып үйрөнүлдү. Конференция «Хизб-ут-Тахрир чакырыгы – радикал исламий идеологияны түшүнүү жана ага каршы күрөшүү» деп аталды. Бул конференция алар Хизб-ут-Тахрирден канчалык кооптонуп жатышканын көрсөтөт. Конференцияга Түркия адилет министри Чичек катышкан.

Корутунду

Америкадагы жана бүтүндөй Батыштагы изилдөө институттары калыс изилдөө борборлору деген репутациясын күмөн астына

койду. Кала берсе, алар үч жакка: саясатчылар жана алардын колдоп-кубаттоосуна, бизнесмендер жана алардын жардамына о.э. маалымат каражаттары жана алардын көрсөтмөлөрүнө байланып калганы үчүн өздөрүнүн ишеничтүүлүгүн жана калыстыгын жоготту.

Бул изилдөө институттары жана борборлору өз мамлекетин о.э. дүйнө коомчулугун чалгытып алдашы калктарды саясатчылардын, байлардын жана медиа институттарынын колуна олжо кылып берди. Алардын баарын өз элинин кызыкчылыктарын эсепке албаган, эч кандай ахлакый баалуулукка ээ эмес ач көз капиталисттер башкарат.

Дүйнө башынан өткөрүп жаткан саясий, экономикалык, социалдык жана моралдык кризистер – капиталисттердин башкаруусунун о.э. жалданган изилдөө борборлорунун эксперттери алга сүргөн (өкүмдарлык, кеңейүү, базар саясаты, терроризм жана исламий экстремизмге каршы күрөш... сыяктуу) чириген максат жана ойрон кылуучу саясаттардын жемиши. Изилдөө борборлорунун эксперттери сунуштаган сунуштар Американын жана анын компанияларынын өкүмдарлыгын бекемдейт, бүткүл дүйнөнү согуштар жана кризистер иримине тартат. Ушул согуштарда жана кризистерде Ислам дүйнөсү эң көп зыян тартат о.э. исламий терроризмге жана экстремизмге каршы күрөш, массалык кыргын куралдарын жок кылуу сыяктуу жалган сөздөр, күчсүз далилдер менен ойрондулук, баскынчылык жана кыргыздар жүз берет.

Ислам Умматы алар Умматтан жана анын дининен эмнени каалап жатканын түшүнүп жетиши лазым. Исламий майданда аракет алып барып жаткан саясий кыймылдар да аларды курчап турган коркунучтарды, аларга каршы түзүлүп жаткан пландарды о.э. ушул кыймылдарга сокку берүү жана аларды саясий сахнадан четтетүү үчүн алга сүрүлгөн «даъватты саясий аракеттен бөлүү» сыяктуу фикирлерди түшүнүп жетүүлөрү керек. Аларды саясий сахнадан четтетүүдөн максат – алардын ордуна илманий кыймылдарды, муътадил жана жалданган мусулмандарды алып келүү. Исламий кыймылдар Умматтын хазарий долбоорун т.а. Пайгамбарлык минхажы негизиндеги рошид Халифалык долбоорун бекем кармоо аркылуу убакытты канимет билүү керек.

Халифалыктан жана аны тикелөө үчүн аракет алып барган Хизб-ут-Тахрирден эскертүү, ага каршы күрөшүү Пайгамбарлык

минхажы негизиндеги экинчи рошид Халифалык тикеленишинде көөдөлөнгөн Аллахтын кадары жүз беришине тоскоолдук боло албайт. Аллах Таала айтат:

﴿وَأُتْرِيدُ أَنْ نُمَنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعْفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْآوْرَثِينَ ﴿٦﴾ وَنُمَكِّدْ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ﴾

«Биз болсо ал жерде кордолгон кишилерге камкордук кылууну, аларды башчыларга айлантууну жана аларды мураскорлор кылууну каалайбыз. Дагы аларды ошол жерде жайгаштырып, Фиръавн жана Хаманга о.э. экөөсүнүн аскерлерине алар корккон нерсени көрсөтүүнү (каалайбыз)»

[28:5-6]

Дүйнө бул текебер капиталисттик мамлекеттердин өкүмдарлыгынан жана аларга көз каранды болуудан кутулса гана карамүртөздүктөн жана кулдуктан кутулат. Ошондуктан, дүйнө капитализмди о.э. колонизаторлукту бекемдеген, бүткүл дүйнөгө кризистерди жана бактысыздыктарды алып келген хазаратты четке кагышы, Жаратуучу тарабынан келген хакка жана илахий адилеттүү түзүмгө ээрчиши лазым. Анткени, адилеттүү илахий түзүм жер жүзүн Роббинин нуру менен жарык кылат. Ислам түзүмү колдонулушу натыйжасында бүткүл жер жүзү бакытка бөлөнөт. Ислам башкаруусунда, пайгамбарлык минхажы негизиндеги рошид Халифалык башкаруусунда бүткүл адамзат тынчтык-амандыкта, кадыржамдыкта жана өнүгүүдө болот. Аллах Таала айтат:

﴿هَيْمًا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنِّي هَدَيْتُكُمْ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ دِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى﴾

«Силерге Мен тараптан хидаят келгенде ким Менин хидаятыма ээрчисе, жолдон адашпайт жана бактысыз болбойт. Ким Менин эскертмемден баш тартса, анда, албетте ал үчүн бактысыз турмуш болот жана Биз аны Кыямат күнүндө сокур абалда тирилтебиз» [20:123-124] □

КУРЪАНИ КАРИМДЕГИ ПИКИРЛӨӨ ЧЕНЕМДЕРИ

Куръани Каримде келишинче, инсан бул дүйнөгө илимсиз келет. Бирок, ал бирер вакиълик жөнүндө пикирлөө жана түшүндүрүү үчүн вакиъликтин көрүнүшүн ага көчүрүп берген сезүү органдары менен камсыздалган.

Аллах Таала айтат:

﴿وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

«Аллах силерди энеңердин курсагынан бир да нерсе билбеген абалыңарда чыгарды жана шүгүр кылууңар үчүн силерге кулак, көз жана жүрөк берди» [16:78]

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَخْلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالَّذِي لَا تُبْقِي بِرِيحٍ فِي الْبَحْرِ مِمَّا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبِتِّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

«Албетте асман менен жердин жаратылышында, түн менен күндүздүн алмашып туруусунда, деңизде адамдарга пайдалуу нерселерди алып жүргөн кемелердин (сүзүшүндө) жана Аллах асмандан түшүргөн сууда жана (Аллах) жансыз жерди тирилтип, бардык жандууну жаратып жайып жиберилишинде, шамалдардын башкарылуусунда жана асман менен жердин ортосунда моюн сунган булутта (булардын баарында) акыл жүгүрткөн адамдар үчүн аят-белгилер бар» [2:164]

﴿وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَلَإِنَّنِي لَهُمْ قَلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُوْكَ كَأَلْعَمِ بَلْ هُمْ أَصْغٰٓرُ أُؤُنٰٓكُ هُمُ الْغٰٓلُوْنَ﴾

«Биз жин жана инсандын көптөрүн жаханнам үчүн жараткандыгыбыз чындык, алардын жүрөктөрү бар, бирок аңдап-сезе алышпайт, көздөрү бар, бирок көрө алышпай, кулактары бар, бирок уга алышпайт, алар кудум үй айбандары сыяктуу, жок, алар үй айбандарынан да төмөн, дал ошолор акыйкаттан бейкапар калгандар» [7:179]

﴿لَقَدْ مَسَّيْرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونُ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْلَمُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾

«Акыры алар жер жүзүн кыдырып айланышпайбы, алар үчүн данакер жүрөктөр, уга турган кулактар болоор эле. Анткени, көздөр сокур болбойт, тескерисинче, көкүрөктөгү көңүлдөр сокур болот» [22:46]

﴿رَنَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَخْلَفَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٣٠﴾ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقَعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَطْلًا سُبْحَانَكَ قِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾

«Асман жана жердин жаралуусунда о.э. түн менен күндүздүн алмашып турушунда акыл ээлери үчүн аят-белгилер бар экени күмөнсүз. Алар турганда да, олтурганда да, жатканда да Аллахты эстешет о.э. асман жана жердин жаралышы жөнүндө пикир кылышып (мындай дешет): «Роббибиз, муну бекер жаратканың жок! Сен аруусуң! Өзүң бизди тозок азабынан сактагын!» [3:190-191]

﴿قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ اللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُشْبَهُوا شَجَرَهَا ۗ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ بَلَّ هُمْ قَوْمٌ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوْسِيًا وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ۗ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ بَلَّ أَكْثَرُ هُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُ لَكُمْ خُلُقَاءَ ۗ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَّا تَذْكُرُونَ ﴿٣٤﴾ أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلِ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۗ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ تَعَالَىٰ اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ أَمَّنْ يَلْقَاؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۗ إِنَّهُ مَعَ الْغَافِلِينَ﴾

«Айткын: «Аллахка мактоо болсун жана Ал тандаган пенделерине дуа жана салам болсун». Аллах жаакшыбы же алар шерик кылып жаткан буттарыбы?! Же (болбосо) ким асманды жана жерди жаратты о.э. силер үчүн асмандан суу жаадырып, анын жардамында кооз бактарды өстүрдү?! Силер үчүн алардын дарактарын өстүрүү мүмкүнчүлүгү жок эле го. Аллах менен бирге дагы башка кудай барбы?! Жок, алар (Аллахка өзгөлөрдү) тең билген коомдор! Же болбосо ким жерди турак жай кылып, анын ортосунда дарыяларды пайда кылды жана ал үчүн туткаларды орнотту о.э. эки деңиз ортосунда тосмо кылды?! Аллах менен бирге дагы башка кудай барбы?! Жок, (бирок) алардын көпчүлүгү билишпейт! Же ким начар адам жалбарган убагында (дуасын) кабыл алып, (анын) мүшкүлүн жеңил кылат жана да силерди жердин халифа-ээлери кыла алат?! Аллах менен бирге дагы башка кудай барбы?! (Жок, бирок), силер кемден-кем үлгү аласыңар! Же ким силерге кургактык жана деңиз караңгылыктарында туура жолду көрсөтүп Өз ырайымынын алдынан шамалдарды куш кабар кылып жөнөтөт?! Аллах менен бирге дагы башка кудай барбы?! (Жок!) Аллах алардын шерик кылган нерселеринен жогору! Же ким алгач Өзү жаратып, кийин кайра жарата

алат?! Ким силерге асмандан жана жерден ырыскыларды берет? Аллах менен бирге дагы башка кудай барбы?! Айткын: «Эгер ыраскөй болсоңор далилиңерди келтиргиле!»» [27:59-64]

Бул аяттар жаратуучуга, анын чырайлуу ысымдарына жана жогору сыфаттарына болгон катый аклий ыйманга жетүү үчүн пикирлөөгө чакырган аяттар деңизинин бир тамчысы гана.

Куръани Карим акыйданы акыл, фикир жана ой жүгүртүү негизине курууда катуу турат. О.э. көптөгөн аяттарда акыйданы куллият жана жузъияттарда күмөнгө таянып куруудан кайтарган. Аллах Таала айтат:

(وَمَا يَدَّبَعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا)

«Алардын көпчүлүгү жалаң гана күмөндү ээрчишет. Күмөн болсо эч бир нерседе чындыктын ордун баса албайт» [10:36]

Куръани Карим ушул аятта бардык фикирлерди жана диндин негизи болгон акыйдавий фикирлерди шек-күмөн жана кыялдан эмес, катый жана ишеничтүү далилдерден алууну буйруп жатат. О.э. акыйданы таклид негизине куруудан жана далилсиз ээрчүүдөн кайтарат. Ошондуктан, ар бир мусулман өз акыйдасына эки жолдун бири аркылуу жетиши керек:

Биринчиси: аклий талкуу. Куръани Каримде бир нече туюнтуулар жана түрдүү маанилер аркылуу фикирлөөгө жана акыл жүргүзүүгө чакырган аяттар көп келген. Алардын баары акылды назар салууга жана фикирлөөгө түздөн-түз жана ачык чакырат. Бул аяттар аң-сезимдүү тафаккурдун кээ бир элементтерин жана вазыйфаларын өз ичине алат. Аллах Таала Өзүнүн азиз китебинде акыл ээлерине минтип хытаб кылган:

(وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا فَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَأْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ قُلْ لَطُّوْا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُعْبِي الْأَيْتُ وَاللَّذُرُّ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ)

«Эгер, Роббиң каалаганда, бүткүл жер жүзүндөгү бардык адамдар ыйман келтирген болушаар эле. Деги, сен адамдарды момун болууга мажбур кыласыңбы? Аллахтын уруксатысыз эч бир жан момун боло албайт. Ал акылын иштетпеген адамдарды азапка дуушар кылат. Айткын: «Асмандагы жана жердеги нерселерди карагыла. Ыйман келтирбеген коум үчүн (эч кандай) аят-белгилер жана коркутуулар пайда бербейт»

[10:99-101]

(مَنْ هُوَ قَبِيْثٌ عَانَاءٌ لَّآئِلٌ سَاجِدًا وَقَدَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ)

«Же кечтерде сажда кылган жана тикесинен тик туруп таат-ибадат кылган, Акыреттен корккон жана Роббисинин ырайымына үмүт кылган киши (менен куфр-күнөөгө баткан кимсе барабар болобу)?!» Айткын: «Билгендер менен билбегендер тең болобу?!». Акыйкатта жалаң акыл ээлери гана насаат алышат» [39:9]

(﴿فَمَنْ يَعْلَمْ مِثْلَ نَزْلِ لَيْكَ مِنْ رَبِّكَ أَلْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ ۖ لَمَّا يَنْتَظِرُونَ ۗ وَاللَّيْلِ﴾)

«Акыры сага Роббиң тарабынан түшүрүлгөн нерсе таасын чындык экенин билген – ыйман келтирген киши көр адамга окшойбу? Акыл ээлери гана эске алышат» [13:19]

(﴿كَذَّبُوا نَزْلَهُ لَيْكَ مُبْرَكٌ لِيَدَّبَّرُوا ۗ آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرُوا ۗ وَاللَّيْلِ﴾)

«Анын аяттары үстүндө ой жүгүртүүлөрү жана акыл ээлери үчүн эске алуулары үчүн Биз сага түшүргөн бир мубарек Китеп» [38:29]

(﴿وَأَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۚ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَضُرَّبَهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾)

«Эгер Биз ушул Куръанды кандайдыр бир тоого түшүргөнүбүздө, албетте сен ал (тоо) Аллахтан коркуудан ийилип жарылып кеткенин көрмөксүң. Биз бул мисалдарды адамдар үчүн, алар ой жүгүртүшсө, деп келтирүүдөбүз» [59:21]

(﴿لَمَّا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنِ بِالْأَمْسِ ۚ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾)

«Чындыгында бул дүйнө турмушу кудум биз асмандан жаадырган бир сууга окшойт, анан адамзат жана айбанат жей турган нерселер аны менен аралашып, тээ жер кулпуруп көрктөнгөн кезде жана жер калкы анын үстүндө күчтүү, кудуреттүүбүз деп ойлой баштаганда, жерге түнү же күндүзү Биздин буйругубуз келип, Биз аны кече гана гүлдөп турбагандай кыйроого айландырып коёбуз. Ой жүгүртө ала турган коум үчүн аяттарды мына ушундай ирээттүү баян кылабыз» [10:24]

(﴿وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّتَةً ۗ لَن فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾)

«Ал Өз тарабынан силерге асмандагы жана жердеги бардык нерселерди моюн сунурду. Албетте мында ой жүгүрткөн коум үчүн аят-белгилер бар» [45:13]

Мусулман муфаккир жана уламалар туура фикирлөөдө назик хиссий ой жүгүртүү маанилүү экенине катуу этибар беришкен. Ислам акыл жүргүзүү, фикирлөө жана назар салуу дини болуп, ал

акыл жүргүзүүгө жана фикирлөөгө тоскоолдук кылбайт. Тескерисинче, акыл ээлерин фикирлөөгө жана ой жүгүртүүгө үндөйт. Аллах Таала айтат:

(كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ)

«Ошондой кылып, акыл жүргүзүүңөр үчүн Аллах силерге Өз аяттарын баян кылат» [2:242]

Усул аалымдары мына ушундан келип чыгып ыйманга «далилден келип чыккан, вакиъге ылайык келген катъий тастык» деп аныктама беришкен. Ошондуктан, ыймандын негизи катъий тастык т.а. «шек-күмөн аралашпаган катъий канааттануу»¹ деп белгилешкен. Катъийлиги ушунда, ага күмөн жана жалган аралашпаган. Аны бул даражага алып бара турган нерсе – далил. Башкача айтканда, тастык илимге алып барат, илим болсо ишеним жана катъийлик. Элестетүү гана эмес, вакиъликке ылайык тастык да талап кылынган. Башкача айтканда, биз ишенип жаткан акыйкат бар, аны вакиълик тастыктайт жана ага ылайык келет. Ал тадайюн гарыйзасын гана кандырып коё турган кыялдагы фикир эмес. «Күмөн катъийлик жетишпестиги, же вакиъликке ылайык келбеши, же далилге таянбагандыгы үчүн күчсүз идиректен пайда болот»².

Көрүп турганыңардай, мусулмандардагы фикирлөө манхажы элестетүү, тастыктоо, катъият, күмөн, ишеним, жалган, ыйман жана куфр туурасында талкуу жүргүзөт. О.э. фикирдин вакиъликке ылайык келүүсүнүн жолу – катъий аклик жана наклий далилдерди келтирүү. Булардын баары Куръани Каримдеги мухкам аяттарга таянат. Мухкам аяттар бардык тафсилаттарында ушул аныктамага жана түшүнүккө далалат кылат. Аллах Таала бул жөнүндө мындай дейт:

(وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْنَا مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نُنظَّرُ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُستَيْقِنِينَ)

«Качан силерге «Чынында Аллахтын убадасы ырас, Саат шек-күмөнсүз (келүүчү)», делгенде, силер: «Биз ал саат эмне экенин билбейбиз, күмөн гана кылабыз. Биз анык ишенүүчү эмеспиз», дедиңер» [45:32]

(وَجَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُقْسِدِينَ)

(1) «Тафсир фи усулит тафсир», Шайх Ата Абу Рошта, 47-бет.

(2) «Нашрул бунуд ала марокис сууд», Абдуллах Шанкитий, 1-том, 62-бет.

«Дагы өздөрү анык билип туруп зулумдук-текебердик кылышып, аларды инкар кылышты. Эми, ал бузуку адамдардын акыбети кандай болгонун көргүн» [27:14]

﴿وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ﴾

«Бул туурасында аларда бир да илим жок. Алар жалаң гана күмөндө болушат» [45:24]

﴿وَلَاذِي جَاعِدَ الْأُتْقَانَ وَعَدَّقَ بِرَبِّهِ أُوْتِكَ هُمْ مُؤْتَفِقُونَ﴾

«Акыйкатты алып келген зат (Мухаммад алайхис-салам) жана аны тастыктаган (момундар) – мына ошолор таквалар»

[39:33]

﴿نَحْنُ خَلَقَكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ﴾

«Силерди Биз Өзүбүз жараттык го! Эми силер ырастабайсыңарбы?!» [56:57]

﴿وَلَاذِينَ يُصَدِّقُونَ يَوْمَ الدِّينِ﴾

«Алар жаза күнүн тастыктоочулар»

[70:26]

Экинчиси: накл жолу менен келген нерсеге моюн сунуу. Бирок, бир шарт менен, ошол нерсе субуту жана далалаты катъий болгон далилдер менен накл кылынган болушу же асли акыл менен далилдениши шарт.

Акыйдада таклид кылуу харам. Аллах Таала айтат:

﴿إِذَا قِيلَ لَهُمْ تَابِعُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ آوُوا وَبَلِّغُوا مَا أَفْقَيْنَا عَلَيْهِ عَابِعَاتًا وَلَا وَكَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾

«Аллах түшүргөн өкүмдөргө баш ийгиле», деп айтылганда алар: «Жок, биз аталарыбызды кандай жолдо тапкан болсок, ошону ээрчийбиз, баш ийебиз» дешет. Эгер аталары эч нерсеге акылдары жетпеген, туура жолду таба алышпаган болушса дагыбы?» [2:170]

﴿فَإِنَّ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

«Айткын: Менин жолум ушул. Мен Аллахка даъват кыламын. Мен жана мени ээрчиген кишилер анык ишенимге ээбиз. Аллахты аруулаймын. Мен мушриктерден эмесмин»

[12:108]

﴿بَلْ تَّبَعِ الْآذِينَ ظَلَمُوا هَؤُلَاءِ هُمْ بَدِيعِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ﴾

«Жок, залым кишилер бир да илимсиз-далилсиз нафси-каалоолорун ээрчишти. Демек, Аллах жолдон аздырган кишини ким туура жолго баштай алат?! Жана алар үчүн жардам берүүчүлөр да болбойт» [30:29]

Чындыгында, бардык ширктерден аруу Аллах Таала кафирлерди илимсиздик менен ээрчүүдө айыптады. Ошондой болгон соң, Аллах Таала момундардын илимсиздик менен ээрчүүсүнө ыраазы болбойт. Аллах Таала момундардын даъватта Пайгамбар ﷺ га ээрчүүлөрүн «анык хужжат жана ишеним негизинде» деп, башкача айтканда белгилери тунук жолдо деп сыфаттады.

Аллах Таала ар бир мусулманга өз акыйдасын катъият, ишеним, илим жана ыйман даражасына жеткирүүнү важиб кылып, мындай дейт:

(فَاعْظَمُوا لَكُمْ وَلَا لِآلِهَاتِكُمْ) ﷻ

«Ошондуктан, эч кандай кудай жок, Жалгыз Аллах гана бар экендигин билгин» [47:19]

(وَاعْظَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) ﷻ

«Албетте, Аллахтын азабы катуу Зат экенин жана албетте Аллах кечиримдүү, мээримдүү экендигин билгиле!» [5:98]

(وَقُوا اللَّهَ وَاعْظَمُوا أَتَّكُم مَّلَافُوتٌ) ﷻ

«Аллахтан корккула жана силер албетте Ага жолугаарыңарды билип койгула» [2:223]

(لِيَسْتَبَيِّنَ الَّذِينَ لَبِئُوا الْكُتُبَ وَيَرْتَدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا لِيُطَاعُوا) ﷻ

«Китеп ээлери анык билишсин жана ыйман келтиргендердин ыймандары болсо дагы артсын» [74:31]

Ислам акыйдага далил көп болушун важиб кылган. Себеби, далил катъийликке алып барат жана ал аркылуу вакиъликке ылайык келүү пайда болот.

Аллах Таала айтат:

(مَلِكًا لِّدِينِكُمْ مِنَ دُونِ آلِهَاتِكُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ) ﷻ

«Же Аны коюп (башка) «кудайларды» таап алыштыбы?! Айткын: «Далилдеричерди көрсөткүлө!» [21:24]

Т.а. вакиъликте Аллахтан башка кудай жоктугу анык. Силер Аллахтан башка кудайлар бар дегениңерге ылайык келген далилиңер жок.

(مَنْ يَبْغُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرِزُّكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَعْلَاءَ مَعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) ﷻ

«Же ким алгач Өзү жаратып, кийин кайра жарата алат?! Ким силерге асмандан жана жерден ырыскыларды берет? Аллах менен бирге дагы башка кудай барбы?! Айткын: «Эгер ыраскөй болсоңор далилдеричерди келтиргиле!» [27:64]

قَالُوا لَنَنزِلَنَّهُ اللَّهُ وَلَدًا مِّن سُبْحٰنِهِ هُوَ الْعَزِيْزُ الْعَلِيْمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ اِنَّ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ بَيِّنًا تَقُوْلُوْنَ عَلٰى لَهِّ مَا لَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۰﴾

«*«Аллахтын перзенти бар», дешти. Ал зат (алардын жаман оюнан) бүтүндөй аруу. Ал эч нерсеге муктаж эмес. Асман жана жердеги бардык нерселер Ага таандык. Силердин жаныңарда бул жөнүндө эч кандай далил жок го! Аллах жөнүндө билбеген нерсеңерди айта берсеңерби?»* [10:68]

Куръани Карим Аллах бардык шериктерден аруу экендигине ачык далилдерди келтирип, мындай дейт:

﴿مَّا تَلْحَدُوْنَ اِلٰهَةً مِّنْ اِلٰهٍ مِّنْ اِلٰهٍ هُمْ يُنۡشِرُوْنَ ﴿۱۰﴾ لَوْ كَانَ فِيْهِمَا اِلٰهَةٌ اِلَّا اللّٰهُ لَفَسَدَتَا فَسُبۡحٰنَ لَهِّ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۱۱﴾﴾

«*Же алар жерден тирилте ала турган «кудайларды» таап алыштыбы?! Эгер Аллахтан башка кудайлар болгондо, экөө тең бузулуп кетээр эле. Демек, Арш ээси болгон Аллах алар сыфаттап жаткан (шериктерден) аруу»* [21:22]

﴿قَالَ لَوْ كَانَ مَعَهُ اِلٰهَةٌ كَمَا يَفۡكُرُوْنَ اِذَا لَابۡتَغُوْا اِلٰى ذِي الْعَرْشِ سَبِيْلًا ﴿۱۰﴾ سُبۡحٰنَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَفۡكُرُوْنَ ﴿۱۱﴾﴾

«*Айткын: «Эгер, алар айтышкандай Аллах менен бирге кудайлар да болгондо, анда ошолор Арш ээсине каршы жол издеген болушаар эле». (Аллах) алар айткан нерседен аруу жана эбегейсиз жогору»* [17:42-43]

﴿مَّا تَلْحَدُوْنَ اِلٰهَةً مِّنْ وَّلَدٍ مَّا كَانَ مَعَهُ مِّنْ اِلٰهٍ اِلَّا ذَا الَّذِيْ يَكۡفُرُ بِمَا خَلَقَ وَلَا يَعۡلَمُ بَعۡضُهُمْ عَلٰى بَعۡضٍ سُبۡحٰنَ لَهِّ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۱۰﴾ عِلۡمِ الْغَيۡبِ وَ اَلۡلَتَّهۡةِ فَنۡتَلٰى عَمَّا يُنۡشِرُوْنَ ﴿۱۱﴾﴾

«*Аллахтын баласы жок жана Аны менен бирге бир да кудай болгон эмес. Андай болбогондо, ар бир кудай өзү жараткан нерсе менен кетип, бири-биринен жогору болуп алышаар эле. Аллах алар айтып жаткан шериктерден аруу. Ал көмүскө менен көрүнөөнү билүүчү. Демек, алардын ширктеринен жогору»* [23:91-92]

﴿وَلَا تَقۡفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلۡمٌ اَلۡسَمۡعِ وَالۡبَصَرِ وَالۡفُوۡادِ كُلُّوۡلِ نِكَ كَانَ عَنۡهٗ مَسۡئُوۡلًا ﴿۱۰﴾﴾

«*Өзүң анык билбеген нерсеге ээрчибе! Себеби, кулак, көз, жүрөк – булардын баары туурасында (ар бир инсан) жоопкер болот»* [17:36]

Т.а. билбеген нерсеге ээрчибе, укпаган нерсени уктум деп айтпа, көрбөгөн нерсени көрдүм дебe жана билбеген нерсени билемин деп айтпа. Албетте, кулак, көз, жүрөк, булардын баарынан сураласың. Эгер фасык кабар алып келсе, аны аныктап тастыктамайынча алба.

﴿أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهْلَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ لَتَدْمِين﴾

«Эй момундар, эгер силерге бир фасык бирээр кабар алып келсе, силер (чыныгы акыбалды) билбей туруп, айрым бир коумго зыян жеткирип коюп, анан кылган ишиңерге өкүнүп калбашыңар үчүн аныктап-текшерип көргүлө» [49:6]

﴿فَسَوْفَ أَهْلَ الذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْمُونَ﴾

«Анан, эгер өзүңөр билбеген болсоңор илимдүүлөрдөн сурагыла!» [21:7]

Булар Куръаний манхаждын негиз жана коидалары. Бул манхаж акылды жана фикирди иштетүүнү, акыйданы далилге курууну, илимге ээрчүүнү о.э. акыйдада далилсиз ээрчибөөнү негизги орунга коёт. О.э. ушул Куръаний манхаж сезүү жана маалымат пайда кылуу механизмин т.а. акыл механизмин ачык көрсөтүп берген, «акыл калб деп да айтылат»¹. Ага ылайык, сезүү көрүү жана угуу аркылуу акылга жеткирилет. Муну менен жол табуу пайда болот т.а. вакиъликке берилген хукмдун вакиъликке капталышы менен илим жана ыйман тирүүлүк жолунда ушул ыйманга негизделүү пайда болот.

Булар фикирлөөдөгү аклий тарыйкаттын негиздери. О.э. ал мурунку мусулмандар карманган манхаж. Алар далил жана хужжаттарды келтирүүдө о.э. фикирлөөдө аклий тарыйкаты ишке салышты. Бирок, мантик илими келип, айрымдары аны иштеткен соң, алар талкуу кылуу, илим үйрөнүү жана билим алуу үчүн Куръан белгилеген манхаждан чегиништи. Бирок, Куръаний манхаж фикирлөөдө жана далил келтирүүдө негиз болуп калды. Анткени, ондогон аяттарда фикирлөөгө, акыл жүргүзүүгө, далил жана хужжатты иштетүүгө буюрулат о.э. алар Аллахтын барлыгына жана Ислам рисалатынын тууралыгына далалат кылган аяттарда кеңири баян кылынган.

Эми, бир нерсени калды, ал да болсо, Исламдын чоң түйүндү чечүү жана «Мен киммин?», «Кайдан келдим?», «Барлыгымдан максат эмне?», «Кайда барам?» деген суроолорго жооп берүүдөгү манхажын баян кылуу. Куръан жаратуучунун барлыгына жана ааламдын пайда болушуна аклий далилдер келтирет. О.э. жаратуучу махлукаттарга окшоткон жана натыйжада жаратуучуга

⁽¹⁾ Фируз Абадий, «Комусул мухит»: «Калб – бул жүрөк, акыл жана ар бир нерсенин тазасы».

муктаж болуп калган сыфаттар менен сыфатталышы мүмкүн эместигине далилдерди келтирет. Мындан тышкары, ааламдагы мыкты тартипти жаратуучунун жалгыздыгына жана кудуретине байлоо аркылуу Аллах Тааланын акыл менен далилденген сыфаттарына далилдер келтирет.

Кийин жаратуучу менен махлукаттар ортосундагы алаканы билүү о.э. жаратуу алакасын, буйрук жана кайтаруулар алакасын билүү үчүн адамдар элчилерге муктаж экени туурасында далил келтирет. Элчилердин тууралыгы болсо, алардын муъжизалары менен далилденет. Башкача айтканда, Аллах Таала аларды колдоп-кубаттаган жана Аллахтан башкасынын колунан келбей турган о.э. ааламдын тартип-эрежелеринен башкача жөнөкөй иштер менен далилденет.

Эгер, Куръан Аллахтын аяты жана Мухаммад ﷺ Аллахтын элчиси экени аклий жана катый далил менен далилденсе, Ислам Аллахтын дини экени далилденген болот. Ошондо түйүн талкуусу аклий далил келтирүүдөн наклий далил келтирүүгө өтөт. Бирок, бул наклий далилдин асли дин негиздеринен болгон катый далил менен далилденген болушу шарт. Себеби, наклдын асли акыл менен далилденген болот. О.э. акыл ага ааламдын жаратуучусу тарабынан садык жана ишеничтүү Элчисине вахий аркылуу келген деп канааттанат. Мындан тышкары, Аллах тарабынан жалгандын келиши мүмкүн эместигине кадыржам болот жана вахий алып келген бардык нерсеге моюн сунат. Мына ушул манхаж болуп, андан акыл жана фитратка ылайык аклий акыйда келип чыгат. Куръан жана суннаттагы катый нусустар ишеним үчүн булак болот. Шарияттар болсо, кадыржамдык үчүн булак болот, себеби, алар жаратуучуга жана жаратуудан болгон максатка алакадар. Жүрөк да аларга кадыржам болот, моюн сунат жана аларды ээрчийт. □

<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>	<p>قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَخْفَرُهُ» «Мусулман мусулмандын боордошу. Ага зулдум кылбайт, аны таштап койбойт жана кемсинтпейт»</p>	<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>
<p>Саудия дарралоо жазасын бекер кылып, анын ордуна камоо же айыпшул салуу жазасын колдонууда</p>		
<p>«Рейтер» маалымат агенттигинин кабарлашынча, агенттик Саудия жогорку сот тарабынан чыгарылган документ менен таанышып чыккан. Документте жогорку сот дарралоо жазасы бекер кылып, анын ордуна камоо же айыпшул салуу жазасын киргизген. Документте мындай делет: «Бул нерсе мамлекеттеги адам укуктары жаатында ишке ашырылып жаткан өзгөрүүлөр жана реформалар алкагында болду. О.э. бул король Салман ибн Абдулазиздин көрсөтмөсү жана канзада Мухаммад ибн Салман ибн Абдулазиздин көзөмөлү жана жетекчилиги астында ишке ашырылууда».</p> <p>Ал-Ваъй: Саудия мамлекети, анын королу Салман жана уулу канзада Мухаммад Аллахтын динин өзгөртүшүүдө жана өз кылмыштарын ачык ишке ашырышууда... Бул кылмыштар Ибн Салмандын мамлекетти заманбапташтыруу планы алкагында Исламды өзгөртүү жана аны көбүрөөк муътадил кылуу жөнүндө Батышка берген убадаларына ылайык келүүдө.. Бул иш Саудиядагы уламалардын көрсөтмөсү негизинде жүргүзүлүүдө. Саудия мамлекети ангалистердин жардамы менен түзүлгөн күндөн тартып бул уламалар Сауд үй-бүлөсүнүн кыянатына жана малайлыгына көз жумуп келишет. Алар ошол күндөн тартып, кээде Америка, кээде Британияга малайлык кылышат. Бүгүн алар өздөрүнүн карамүртөз ниеттерин ачыкка чыгарышты. Мусулмандар Саудия акимдерин өзгөртүү үчүн аракет кылышы же өзгөрүү үчүн аракет кылып жаткандарга кошулуулары важиб.</p>		
<p>Жаңы дүйнөлүк дин... Коронавирус себептүү «Адамзат үчүн дуа» кылууга чакыруу</p>		
<p>Бириккен Араб Эмирликтеринин толеранттуулук министрлиги 14-май күнү Гринвич убагы менен саат 13:45те «аралыкты сактап» коронавирустан арылууну сурап намаз окууга жана дуа кылууга чакырды. О.э. бейшемби күнү окула турган бул намазга толеранттуулук министри шейх Нихян ибн Мубарак ал-Нихян жана дүйнөдөгү түрдүү дин өкүлдөрү катышары айтылды. Ибн Мубарак мындай билдирүү берди: «Толеранттуулук министрлиги инсаний боордоштук жогорку кеңеши менен биргеликте тилине, түсүнө жана динине карабастан, бардык инсандарды дуа жана намаз</p>		

менен Аллахка жалбарууга чакырат». Ушул чакырыкка Азхар да кошулду жана бир нече мусулман өлкөлөрүндө намаз окууга чакырып фатва чыгарды... Маселе диний жана саясий чөйрөлөргө гана чектелип калбастан, аларга бир нече араб актёрлору да кошулушту. Бул дуа кылуу чакырыгы инсаний боордоштук жогорку кеңешинин демилгеси менен ишке ашырылды. Бул кеңеш 2019-жылы февраль айында «Инсаний боордоштук документинин» идеяларын ишке ашыруу максатында Азхар шейхи менен Рим папасынын демилгеси менен түзүлгөн. Документте эл аралык тынчтыкты, ынтымакты о.э. келечек муун үчүн толеранттуу жана жаркын келечекти камсыздоо жөнүндө айтылган...

Ал-Ваъй: бүгүн дүйнө бардык тармакта балээге учурады. Бардык диндерди жок кылып, алардын ордун өзү ээледекчи болгон глобализм бардык тармакта ийгиликсиздикке учурады... Жогоруда айтылган иштер Исламга каршы канчалык даражада тил бириктирилгенин көрсөтүп турат. Себеби, Ислам глобализмге каршы күрөшүп, ага сокку бере ала турган жалгыз дин. Бул сыяктуу чакырыктар динди жоготууну каалап жаткан күчтөр бар экендигин ачыктоодо.

Сорос: коронавирус пандемиясы «Хазаратыбызга коркунуч туудуруп жатат»

Белгилүү миллиардер Жорж Сорос «Индепендент» гезитине берген интервьюсунда бүгүнкү илдетти өз жашоосунда көргөн «Эң чоң кризис» деп атады. Ал мындай дейт: «Мен илдеттин жайылышынан мурун ыңкылаптык учурду башыбыздан өткөрүп жатабыз деп ойлогом. Анткени, жай маалда элестетип болбой турган же мүмкүн болбогон нерсе кээде өтө зарыл болуп калат. Кийин COVID-19 келди жана адамдардын жашоосун нугунан чыгарды о.э. түрдүү иш-аракеттерди жасоого мажбур кылды. Бул сыяктуу окуя мурун жүз бербеген, айрыкча мынчалык таасир кылбаган. Бул болсо, хазаратыбызга чыныгы коркунуч болуп эсептелет». Ал дагы кошумча кылып мындай деди: «Биз абдан бат үйрөнөбүз, азыр вирус жөнүндө жаңы пайда учурдагыдан көп нерсени билебиз. Бирок, биз учурда аракеттеги бутага ок атып жатабыз. Себеби, вирус өтө тез өзгөрүүдө жана вакцина иштеп чыгаруу үчүн көп убакыт керек. Ал тургай, ал иштелип чыкканда да вирус жылдан-жылга өзгөрүп жатканы үчүн анын канчалык

<p style="text-align: center;">ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАВАРЛАРЫ</p>	<p style="text-align: center;">قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ» «Мусулман мусулмандын боордошу. Ага зулум кылбайт, аны таштап койбойт жана кемсинтпейт»</p>	<p style="text-align: center;">ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАВАРЛАРЫ</p>
<p>өзгөргөнүн билишибиз зарыл болот. Бул кудум грипптин вакцинасы туурасында жыл сайын жасалган ишке окшойт». Сорос коронавирустун капитализмге карата таасири жөнүндөгү суроого: «Биз пандемиядан мурдагы абалга эч качан кайтпайбыз. Бул анык, ооба, бул жалгыз анык болгон нерсе. Бирок, башка нерселер туурасында талкуу кылуу мүмкүн. Мен бирер киши капитализмдин абалы эмне болушун айтып бере алат деп ойлобоймун», - деп жооп берди.</p>		
<p>Ал-Ваъй: албетте капитализм пайда болгондон бери ийгиликсиздиктен башка нерсени билбеген хазарат. Капитализмдин кулашына ал өзү себеп. Анткени, анын фикирлери күчсүз жана чечимдери туура эмес. Тескерисинче, ал ар дайым кризистерге дуушар боло берет жана аларга каршы чечими жок. Капитализм жамак салууну гана билет... Эгер, жамак салуу капитализмди оңдогондо оңолуп кетмек. Ал өзүнүн жырткычтыгын, айлакердигин жана кылмышкерлигин жашырган үгүткө таянат. Бүгүн дүйнө капитализм себептүү ушундай бир абалга келди, анын бузулган жайын оңдой турган жана өзгөртө турган окуя жүз беришин күтүүдө. Башкача айтканда, дүйнө жарактуу хазарат болгон исламий хазаратка муктаж. Биз Аллахтан Өз урухсаты менен Пайгамбарлык минхажы негизиндеги рошид Халифалыкты тикелөө аркылуу исламий хазаратты тикелөөгө жетиштиришин сурайбыз... Бул болсо, Аллахка оңой.</p>		
<p style="text-align: center;">«Ле Монд»: Коронавирустун жайылганына карабастан, эмне үчүн Жакынкы Чыгышта өлүм абалдары аз?</p>		
<p>Франциянын «Ле Монд» гезитинин төрт журналисти биргеликте даярдаган макалада Жакынкы Чыгышта каза болгондордун саны аз экендигине таң калышканын жазган. Дүйнөлүк Саламаттыкты Сактоо Уюмунун 2020-жылы 8-марттагы отчетуна ылайык, Жакынкы Чыгыштагы өлкөлөрдө коронавирустан каза болгондордун жалпы саны 1125тен ашпаган. Макалада бул регион оорунун Кытайдан кийинки очогу болгон Иранга жакын болгону, Сирия, Ливан жана Ирактагы саламаттыкты сактоо системасындагы кемчиликтердин көптүгү, Мисирде демографияны өскөнүнө жана антисанитариялык абалга карабастан, каза болгондордун саны аз болгону жөнүндө айтылган. Мындан тышкары, Фалестин жана сириялык качкындар лагерлери жана мигрант жумушчулар</p>		

<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>	<p>قال تعالى: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾ «Албетте момундар ага-инилер».</p>	<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>
<p>арасында абал жаман экендигине о.э. камактар туткундарга толуп ташканына карабастан, өлүм абалы аз экендиги айтылган... О.э. макалада Фалестинде оору себептүү өлгөндөрдүн саны «Израилдегиден» 50 эсе аз экендиги жазылган – 239га 4төө туура келген. Макалада айтылгандай, калкынын саны 33 миллионго жеткен Саудияда вирустан өлгөндөрдүн саны калкынын саны 5 миллион болгон Норвегияда вирус себептүү өлгөндөрдүн саны менен дээрлик бирдей болгон – 217ге 219. Макаланын авторлору айтышынча, Жакынкы Чыгышта жана Африкада күтүлгөн өлүм учурлары катталбаган. Алар муну түрдүү факторлорго байланыштырышкан. Мисалы, жаштардын көптүгү, тарыхта түрдүү илдеттерди башынан өткөргөнү, жугуу коэффицентинин төмөндүгү, өз учурунда киргизилген карантин о.э. поезд жана автобус сыяктуу транспорттордун аздыгы, ушул себептүү адамдардын аралашуусуна чекит коюлгандыгы, мындан тышкары, ушул өлкөлөрдө улуу жаштагы кишилер көбүрөөк үйдө калышкан деген факторлор айтылган.</p> <p>Ал-Ваъй: албетте мусулман өлкөлөрүндө коронавирустун жайылышын алдын алган эң маанилүү фактор – бул калк арасында жаштардын көптүгү. Калк арасында жаштардын саны өсүп барууда. Тезинен карантин киргизүү, мусулмандар тазалык жана санитария эрежелерин аткарышы, булардын баары Ислам таалимдерине кирет.</p>		
<p>Женевада миңдеген адамдар акысыз тамак үчүн кезекте турушат</p>		
<p>«Рейтер» маалымат агенттиги кабарлашынча, Женевада миңдеген адамдар 2020-жылы 9-майда эрте менен саат бештен тарта акысыз тамактануу үчүн кезекке турушкан жана алардын узундугу километр аралыкка созулган. Бул нерсе коронавирус пандемиясы ал тургай бай мамлекеттерден эсептелген Швецариядагы жакыр жумушчуларга жана мыйзамсыз мигранттарга таасир кылганын көрсөтүүдө. «Каритас» кайрымдуулук уюму айтышынча, калкынын саны 8.6 миллион болгон Швецарияда 2018-жылы 660 миң жакыр тизмеге алынган, өзгөчө алар өз үй-бүлөлөрүнүн жалгыз багуучусу болушкан. Орто билимге ээ болгондор иш орундарын жоготушкан, кайра иш таба алышпаган. Мамлекетте 1.1 миллион адам жакырчылык</p>		

<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАВАРЛАРЫ</p>	<p>قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذَلُهُ وَلَا يَخْفَرُهُ» «Мусулман мусулмандын боордошу. Ага зулум кылбайт, аны таштап койбойт жана кемсинтпейт»</p>	<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАВАРЛАРЫ</p>
<p>коркунучуна туш болушкан. Алар орточо кирешенин 60%ынан азына ээ. 2018-жылдагы маалыматка ылайык, Швецарияда орточо киреше туруктуу иш ордунда иштегендер үчүн 6538 франкты (6736 доллар) түзгөн.</p> <p>Ал-Ваъй: коронавирус капитализмдин жалган үгүттөрү жашырып турган кемчиликтерди ачыкка чыгарды. Ар бир жаңы жана өнүккөн көчөнүн артында эски жана урандысы чыккан тар көчөлөр бар. Өтө эле бай жана калкы салыштырмалуу аз болгон Швецариянын абалы ушул болсо, Европадагы башка картаң мамлекеттердин абалы кандай болушу мүмкүн?!</p>		
<p>Хаменеинин твити ал Америка басымдарына моюн сунганын көрсөтүүдө</p>		
<p>Иран жогорку жетекчиси Хаменеинин твити Иран Америкага моюн суна баштады деген көптөгөн комментарийлерди келтирип чыгарды. Комментарийлерде айтылгандай, бул эки малекет ортосундагы жашыруун өткөрүлүп жаткан сүйлөшүүлөрдө Иран Америка шарттарына моюн сунууга келишилген. Хаменеи Твиттерде мындай деди: «Мен ойлом, Имам Хасан Мужтаба Ислам тарыхындагы эң эр жүрөк адам болгон. Себеби, ал тынчтык үчүн, Ислам жана Куранды коргоо үчүн, келечек муунга жол көрөстүү үчүн өз тарапкерлери арасында өзүн курман кылууга даяр болгон». Хаменеи 2013-жылы сентябрда ушул сыяктуу позицияны карманган жана бир нече күндөн кийин АКШ мамлекет катчысы Жон Керри жана Иран тышкы иштер министри Мухаммад Жавад Зариф ортосунда жашыруун жолугушуу болуп өттү. Жолугушуу Оман салтанаты жана Швецария демөөрчүлүгү астында өткөрүлүп, 2015-жылы ядролук келишимге кол коюлду. Хаменеинин учурда бул позицияны кайталашы эки мамлекет ортосунда сүйлөшүүлөр өткөрүлүп жатканынан кабар берет. Айрым комментарийлерде айтылышынча, Иракта Иран каршы чыккан жана Касим Сулайманийдин өмүрүнө кол салууда айыпталган Казимий өкмөтүнүн түзүлүшү Ирандын чегинип жатканына ишара кылат. Өзгөчө, Казимий Иран көрсөтмөлөрүнө тескери түрдө тез убакта коопсуздук жана аскерий токтомдорду чыгарган. Бул нерсе Абдулваххаб Саидий бригадасын кайра түзүү жана кызматка көтөрүү о.э. демонстрацияда камакка алынгандарды азат кылуу</p>		

аркылуу ишке ашырылды. Бул болсо Ирак, Ливан, Сирия жана Яман иштерине тескери таасир кылат.

Ал-Ваъй: Иран-Америка күрөшү деген алкакта Ирандын тышкы саясаты толугу менен Американын планына моюн сундурулганын унутпоо керек. Эки мамлекет ортосунда түзүлгөн ядролук келишим Американын кызыкчылыгы болгон. Эгер, Америка аны бекер кылууну кааласа, демек, анын кызыкчылыгы бар. Америка региондо Ирандын таасири күчөшүнө көз жумушу Кошмо Штаттардын Обама доорундагы стратегиялык кызыкчылыгына ылайык келген. Америка региондон Ирандын таасирин чыгарып жатканы да анын кызыкчылыгына кызмат кылат... Ошондуктан, эки абалда тең Ирандын саясаты Американын региондогу тышкы саясатынын кызыкчылыгына кызмат кылат.

ФИБ 11-сентябрь окуяларына катыштыгы бар Саудия жооптуусун капыстан ачыкка чыгарып алды

Американын Федералдык иликтөө бюросу 2001-жылдын 11-сентябрь чабуулдарын даярдоодо шектелген Саудия жооптуусунун ысымын жаңылышып ачыкка чыгарып алды. Ал Саудиянын Вашингтондогу элчилигинин мурунку маданият атташеси Мусаид Ахмад Жарах. «Yahoo News» сайтында көрсөтүлгөндөй, ФИБдин отчетторунда Жарах чабуулду уюштургандардын айрымдарына жардам бергени айтылат. Жарах Амирликтер, Ливан жана Малайзия сыяктуу бир нече мамлекеттерде Саудиянын маданият атташеси болуп иштеген, бүгүн болсо Саудиянын Мароккодогу элчилигинде ушул кызматта иштеп жатат. 11-сентябрь чабуулдарында курман болгондордун үй-бүлөлөрү ФИБдин отчетторундагы сырларды ашкере кылууну талап кылып федералдык сотко кайрылышкан. Саудия өкмөтү болсо, ушул чабуулдарга алакасы жоктугун бир нече ирет айтты. Өткөн жылы сентябрь айында Америка юстиция министрлиги Саудия өкмөтүндөгү сентябрь чабуулдарына байланышы болгон адамды аныктоо көп убакытты талап кыларын билдирген. О.э. министрлик сентябрь чабуулдарында курман болгондордун үй-бүлөлөрү жана башка адамдар тарабынан 2003-жылы арыз түшкөнүн жана арызда Саудия өкмөтүндөгү жооптуулар билип туруп учактарды уурдоого жардам бергени жөнүндө жазылганын айткан.

Ал-Ваъй: бул кабар атайылап таратылган болушу мүмкүн. Мунун артында өзүнүн «саан уйуна» даректелген Трамптын шантажы турат.

КУРЪАНИ КАРИМ САБАГЫНДА

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَعَاتَوْا الرَّكْعَةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ تَقْوًا مَّا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوا فَادْنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُغُوسٌ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلُمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرًا إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَن تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ اتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

«277. Албетте ыйман келтирген, жакшы амалдар кылган жана намазды толук өтөп, зекетти берген заттар үчүн Роббилери алдында ажр бар. Алар үчүн эч кандай хоуф-коркунуч жок жана алар кайгы чегишпейт. 278. Эй муминдер, Аллахтан корккула жана эгер чыныгы мумин болсоңор, риба саркындыларын таштагыла. (Т.а. адамдарга берген карызыңарга файыз кошуп албагыла) 279. Эми эгер (буйругубузду) кылбасаңар, анда Аллах жана Расулу тарабынан болуучу согушту угуп-билип койгула! Эгер тообо кылсаңар, мал-мүлкүңөр өзүңөргө — залым да, мазлум да болбойсуңар. 280. Эгер (карыздар) начар-кембагал болсо, байыганга чейин күткүлө! Эгер билсеңер (берген карызыңарды) садака кылып жиберешиңер өзүңөр үчүн жакшыраак. 281. Дагы (баарыңар) Аллахка кайтарыла турган күндөн корккула! Андан соң ар бир жанга кылган иши үчүн толук акы-жазасы берилет жана эч кимге зулумдук кылынбайт» [Бакара 277-281]

Хизб ут-Тахрир амири Ата ибн Халил Абу Роштанын (Аллах ал кишини Өз коргоосуна алсын) «Тайсир фи Усулит Тафсир» аттуу китебинде мындай делет:

Бакара сурасындагы риба жөнүндөгү аяттар каралып чыккан соң, эми ушул маанилүү темага бир аз токтоп өтүү зарыл. Аллахтан тавфик сураймын.

1 – «Риба» сөзүнүн лугавий мааниси – «көбөйүү». Мисалга алсак: «رَبَا الشَّيْءُ» (бул нерсе көбөйдү) сөзү нерсенин өскөнүн

билдирет. Муслим риваят кылган хадисте Абдуррахман ибн Абу Бакр айтты:

«رَأَيْتُمُ اللَّهَ مَا كُنَّا نَأْخُذُ مِنْ لُحْمَةٍ إِلَّا لَ رَبِّا مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرَ مِنْهَا»

«Аллахка ант болсун, бир үзүм алышыбыз менен анын түбүнөн дагы көбүрөөк өсүп чыкты».¹ Бул жерде кеп Пайгамбар ﷺ берекелүү болушун сурап, дуа кылган тамак жөнүндө болуп жатат.

Көп учурда арабдар карыздын мөөнөтү келгенде карыздар адамга карата көбөйтүү маселесин колдонушкан. «Карызды бересиңби же көбөйтөсүңбү?» дешкен. Ошентип, мөөнөт узарышы менен кайтаруучу сумма да көбөйгөн. Карыздар адамдан талап кылынган акча – баштапкы жана төлөө мөөнөтү узартылганы үчүн кошулган үстөк суммадан турган. Мөөнөтү узартылганы үчүн кошулган ар бир үстөк сумма риба эсептелген жана бул мамиле адамдар арасында кадыресе мүмкүн абал болгон.

2 – Бул риба сөзүнүн лугавий мааниси. Анын эки түрдүү шарый мааниси да бар.

а) Риба ан-Насиа (мөөнөтү узартылган риба). Рибанын бул түрү карыздын мөөнөтүн узартууга байланыштуу. Арабдар эгер карыздар адам карызды төлөө мөөнөтүн узартууну сурашса, карызга үстөк талап кылышкан. Шарият бул лугавий аталышты жана анын маанисин өз ордуна калтырды, бирок ага дагы жаңы шарый маанини кошту: белгилүү бир түрдөгү товарларды – жеринде эсептешпестен, бир аз убакыттан кийин эсептешүү шарты менен – ошол эле түргө сатуу/алмашуу. Бул жерде товарды сатуу/алмашуунун көлөмү бирдей даражада же көлөмү көп, же аз болушунун айырмасы жок. Ошентип, шарый өлчөмгө (хакика шарыйяга) ылайык риба ан-насиа эки түрдүү болот:

- Карыздын мөөнөтүн кийинкиге жылдыруунун акысына карыздын суммасы көбөйүшү.

- Алты түрдөгү нерсени – бир түрдө же ар түрдүү болушуна карабастан – жеринде эсептешпестен бири-бирине сатуу/алмашуу. «Жеринде эсептешпестен» дегени – бул келишим түзүлгөн учурда товарды колдон-колго сатуу/алмашуу болбогонун түшүндүрөт.

б) Риба ал-Фадл (үстөк кошулган риба). Рибанын бул түрү сатууда/алмашууда алты нерсенин биринин башкаларына карата сандык катыштыгындагы теңсиздикке байланыштуу. Т.а. алты

⁽¹⁾ Муслим 3833.

түрдөгү товардын бирин ошол түрдөгү товарга жеринде эсептешип сатуу/алмашуу, бирок, бир товар башкасына караганда көбүрөөк болот.

Сатууда/алмашууда риба пайда болушу мүмкүн болгон нерселердин алты түрү: алтын, күмүш, буудай, арпа, курма жана туз. Бул товарлардын алты түрү жөнүндө Пайгамбар ﷺ дан риваят кылынган сахих хадистерде келген.

3 – Муслим Абу Саид Худрийден риваят кылышынча, Пайгамбар ﷺ айтты:

«الدَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلًا بِمِثْلِ يَدًا بِيَدٍ فَمَنْ زَادَ أَوْ إِسْتَرَادَ فَقَدْ أَرَبَى الْآخِذُ وَالْمُعْطَى فِيهِ سَوَاءٌ»

«Алтынды алтынга, күмүштү күмүшкө, буудайды буудайга, арпаны арпага, курманы курмага, тузду тузга бирдей даражада жана жеринде эсептешип алмаштыруу керек. Ким (үстүнө) кошсо же кошууну талап кылса, демек, ал риба кылыптыр. Бул иште алуучу да, берүүчү да (күнөөдө) бирдей».

Абу Давуд Убада ибн Самиттен риваят кылышынча, Пайгамбар ﷺ айтты:

«الدَّهَبُ بِالذَّهَبِ تِرْهًا وَعَيْنَهَا وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ تِرْهًا وَعَيْنَهَا وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ مُدًى بِمُدًى وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ مُدًى بِمُدًى وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ مُدًى بِمُدًى وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مُدًى بِمُدًى فَمَنْ زَادَ أَوْ أَرَادَ فَقَدْ أَرَبَى، وَلَا بَأْسَ بِبَيْعِ الذَّهَبِ بِالْفِضَّةِ وَالْفِضَّةَ أَكْثَرُهُمَا يَدًا بِيَدٍ، وَأَمَّا نَسِيئَةٌ فَلَا وَلَا بَأْسَ بِبَيْعِ الْبُرِّ بِالشَّعِيرِ وَالشَّعِيرَ أَكْثَرُهُمَا يَدًا بِيَدٍ وَأَمَّا نَسِيئَةٌ فَلَا»

«Алтынды алтынга т.а. куймасын жана теңгесин, күмүштү күмүшкө т.а. куймасын жана теңгесин (бирдей даражада алмаштыруу мүмкүн) о.э. буудайды буудайга мудйга мудй, арпаны арпага мудйга мудй, курманы курмага мудйга мудй, тузду тузга мудйга мудй. Ким (үстүнө) кошсо же кошууну талап кылса, демек, ал риба кылыптыр. Ошону менен бирге, алтынды күмүшкө алмаштырууда тыюу салынган эч нерсе жок, ал тургай, күмүш көбүрөөк болсо да, бирок жеринде эсептешүү керек. Ал эми, аларды мөөнөтүн узартуу менен алмаштырууга (ан-насиага) келсек, ага тыюу салынган. Буудайды арпага алмаштырууда тыюу салынган эч нерсе жок, ал тургай, арпа көбүрөөк болсо да, бирок жеринде эсептешүү керек. Ал эми,

мөөнөтүн узартуу менен алмаштырууга келсек, ага тыюу салынган».¹

Хадистеги «مدي» (мудй) сөзү – өлчөм биримдиги. «تبر» (тибр) – алтын же күмүш дирхам же динар болуп согулушунан мурунку куйма абалы. «عين» (ъайн) – согулган дирхам же динар. Пайгамбар ﷺдын сөзүндө ушул маани назарга алынган:

«تَبْرَهَا وَعَيْنُهَا سَوَاءٌ»

«Куймасы жана теңгеси барабар».

Дарукутний Али رحمتهдан риваят кылышынча, Пайгамбар ﷺ айтты: «الدينار بالدينار والدرهم بالدرهم لا فضل بينهما، من كانت له حاجة بورق فليصرفها بذهب وإن كانت له حاجة بذهب فليصرفها بورق هاء بهاء»

«Динарды динарга, дирхамды дирхамга (бирдей даражада) алмаштыруу керек, алардын ортосунда үстөк болбошу шарт. Кимге күмүш керек болсо, аны алтынга алмаштырсын. Ал эми, кимге алтын керек болсо, аны күмүшкө алмаштырсын. Бирок, эсептешүү жеринде болсун». Т.а. сатуу/алмашуу бир убакта колдон-колго болсун.

Ошентип, ким колунда курмасы болуп, бирок курманын башка түрүн сатып алууну кааласа, өзүнүн курмасын башка нерсеге сатып/алмаштырып, кийин ал ошол нерсеге каалап жаткан курманын түрүн сатып алышы мүмкүн. Бирок, ал өз курмасын ошол каалап жаткан курманын түрүнө/сапатына сатууну/алмаштырууну кааласа, анда сатуу/алмаштыруу бирдей даражада жана жеринде эсептешүү менен болушу керек.

Муслим Абу Саид Худрийден риваят кылышынча, Билал رضي الله عنه бир курманы алып келди. Пайгамбар ﷺ андан: «Муну кайдан алдың?», - деп сурады. Билал: «Биздин курмалар айнып калыптыр, Пайгамбар ﷺга даам таттыруу үчүн бир саъсына эки саъ кылып саттым», - деп жооп берди. Ошондо Пайгамбар ﷺ айтты:

«أَوْهٌ، عَيْنُ الرَّبَا لَا تَفْعَلُ، وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ التَّمْرَ فَبِعَهُ بِسِعِّ آخَرَ ثُمَّ اشْتَرِ بِهِ»

«Ах, дал ушул рибанын өзү, эми мындай кылба. Эгер, курма сатып алмакчы болсоң, өзүңдүкүн башка нерсеге сатып, кийин ошого каалаган нерсеңди сатып ал».²

Хадистин башка вариантында айтылат:

(1) Абу Давуд: 2907. Насайи: 4487.

(2) Бухарий: 2145. Муслим: 2985.

«هَذَا الرِّبَا فَرُدُّوهُ ثُمَّ يَبْعُوا تَمْرَنَا وَاشْتَرُوا لَنَا مِنْ هَذَا»

«Бул риба, аны (курмаларды) кайтаргыла. Кийин биздин курмабызды сатып, бизге ошондойун сатып алгыла».¹

Бул хадис риба соодасы фасид эмес, батыл экенине т.а. аны бекер кылуу важибдигине далил. Ошондуктан, ашыкчасын кайтаруу менен келишимди оңдоо эмес, келишимди бүтүндөй бекер кылуу важиб.

Пайгамбар ﷺ Билалга кошумча бөлүктү кайтарууга буйруган жок, келишимди толук бекер кылууну т.а. жакшы курмалардын баарын кайтарып берип, өзүнүн жаман курмаларын кайтарып алууну буйруду. Андан кийин Пайгамбар ﷺ курмаларды дирхамга же динарга сатып, андан түшкөн акчага керектүү курмаларды сатып алууну буйруду.

«أَوْه» сөзү киши капаланып турганда же ооруп жатканда айтат. Жогорудагы абалда Билал رضي الله عنه нун жасаган иши кескин четке кагылып жатат.

Мына ушул хадистерге ылайык, айтылган алты түрдөгү нерсени жеринде эсептешпестен сатууга/алмаштырууга тыюу салынат. Ошондой эле, бир түрдөгү нерсени сатууда/алмаштырууда көлөм, санак жактан айырмачылык болушуна да тыюу салынган. Себеби, ал риба ал-фадл болуп калат.

Ошондуктан, алтын соодасы менен алектенгендер бир сынамдагы (пробадагы) алтынды башка сынамдагы алтынга, же бир сынамдагы күмүштү башка сынамдагы күмүшкө – сынамдагы айырманын ордун салмактан толуктап – сатуусу/алмаштыруусу риба ал-фадлга кирет. Бирок, алар алтынды күмүшкө же акчага каалаган даражада т.а. салмакта сатуусу/алмаштыруусу мүмкүн. Бирок, сатуу/алмаштыруу мөөнөтү кийинкиге узартуусуз, колдон-колго болушу шарт. Ушул алты түрдөгү нерселердин бирдей түрдөгүлөрүнүн соодасы болобу, ар кыл түрдөгүлөрүнүн соодасы болобу, сатуу/алмаштыруу колдон-колго болушу шарт. Антпесе, алар риба ан-насиа болуп калат.

Ушуну айтып өтүү зарыл, хадисте көрсөтүлгөн бул алты түрдөгү нерселер (алтын, күмүш, буудай, арпа, курма, туз) «исм жамид» болуп эсептелет. Ошондуктан, мындай түркүмдөгү ысымдар васф муфхим боло албайт, демек, ал иллатты көрсөтүүдө. Ошондуктан, аларга башка нерселер кыяс кылынбайт.

⁽¹⁾ Муслим: 2986.

4 – Бирок, Аллах Таала товар колго тийе электе акчасы төлөнгөн «салам» соодасын рибадан истисна кылды. Төлөм акча, алтын, күмүш же башка нерсе болушу мүмкүн. О.э. бул сооданын түрүн «салаф» деп да аташат. Бул соода жаиз. Бул соодада акча жана товар колдон-колго берилиши шарт эмес, мында акча же товар ошол алты түрдөгү нерселерден болсо да, ал риба болуп эсептелбейт. Мисалы, төлөм катары алтын алынып, ал эми, товар катары буудай, же арпа, же айтылган алты түрдөгү нерсенин бири болушу мүмкүн. «Салам» соодасынын далилдери:

а) Аллах Таала айтат:

﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِيَدَيْنِ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾

«Эй момундар, бири-бириңер менен карыз мамилесин кылсаңар, жазып койгула!» [2:282]

«Салам» келишими карызды түшүндүрөт. Себеби, төлөм төлөндү, ал эми, товар колго берилбеди, анын колго тийиши кийинкиге калтырылды. Бул аят «салам» соодасы жөнүндө түшкөн деп айтылат. Бул жөнүндө – Аллахтын урухсаты менен – ушул аяттын тафсиринде баян кылабыз.

б) Бухарий Ибн Аббастан риваят кылган хадисте айтылышында, Пайгамбар ﷺ Мадинага келгенде адамдар бир же эки жыл алдын ала эле мөмөлөр үчүн «салаф» соодасын кылышчу. Ошондо Пайгамбар ﷺ айтты:

﴿مَنْ أَسْلَفَ فَلْيُسَلِّفْ فِي كَيْلٍ مَّعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَّعْلُومٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مَّعْلُومٍ﴾

*«Ким салаф соодасын кылса, аны анык өлчөө, анык салмак жана анык мөөнөткө кылсын».*¹

в) Бухарий Мухаммад ибн Мужалидден риваят кылат: «Абдуллах ибн Шаддад менен Абу Бурда мени Абдуллах ибн Абу Ауфтун алдына барып, Пайгамбар ﷺдын заманында сахабалар буудай үстүндө салаф соодасын кылышканын же кылышпаганын билип келүүгө жөнөтүштү. Абдуллах минтип айтты: «Биз набит деп аташкан Шам калкынан күн мурун буудай, арпа, май сатып алчубуз, бирок анык өлчөөгө жана белгиленген мөөнөткө соода кылчубуз». Мен: «Силер бул сооданы ошол нерселерди өстүргөн адамдар менен түзгөн белеңер?», - деп сурадым. Абдуллах: «Ал жөнүндө сурабайт элек», - деп жооб берди.² Кийин мени

⁽¹⁾ Бухарий: 2085, Муслим: 3010, Насай: 3004, Ибн Маж: 2271.

⁽²⁾ Бухарий: 2088.

Абдурахман ибн Абзага жибершти. Андан сураганымда, ал: «Пайгамбар ﷺдын заманында сахабалар күн мурун сатып алышчу. Алар саткан адамдардан эгин аларга таандык же таандык эместигин сурашпаган», - деп жооп берди.

«Салам» келишими – бул өлчөмү же салмагы аныкталган жана белгилүү бир төлөмдүн акысына товар качан колго тийери келишилген, товардан мурун төлөмү колго тийген белгилүү бир азык үстүндөгү келишим. Ырас, бул шарый шарттар аткарылса, бул соода дурус соода болот.

Бул соода рибага тиешелүү түрдөгү нерселердин соодасы насыя кылынбашынан сырткары. О.э. ал өзүндө болбогон нерсени сатуунун харамдыгынан да сырткары.

Дагы бир истисна абал бар. Бул «ал-арайя» соодасы. Мында курмасы жок адам дарактагы курманын мөмөсүн белгилүү бир көлөмдөгү курмага сатып алат. Бул жерде сапат (жаңы курма, суу курма, кургатылган курма) бири-бирине окшосо да, өлчөө же салмак ар түрдүү болсо да дурус болот. Себеби, бул абал истиснай абалга кирет. Ал Пайгамбар ﷺдын ушул хадиси менен истисна кылынган:

«رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْعَ الْعُرْيَا»

«Пайгамбар ﷺ дарактагы курмалардын соодасына урухсат берген».¹ «عُرْيَةً» сөзү мөмөсүн жеш үчүн сатып алынган курма багын билдирет.

5 – Роба карызда да болот. Карыздагы риба айтылган алты нерседе гана эмес, ар кандай нерседе болот. Пайгамбар ﷺ айтат:

«كُلُّ قَرْضٍ جَرٌّ نَفْعًا فَهُوَ رِبَاٌ»

«Карыздан түшкөн ар кандай пайда – риба».² Бул жерде карыз сөзү чектелбестен мутлак (жалпы көрүнүштө) келген. Демек, ал бардык нерсеге тиешелүү. Бухарий өзүнүн «ат-Тарих» китебинде Анас رضي الله عنهдан риваят кылышынча, Пайгамбар ﷺ айтты:

«إِذَا أَقْرَضَ فَلَا يَأْخُذْ هَدِيَّةً»

«Ким карыз берген болсо, (карыздардан) белек албасын».³ Ошондуктан, карыз төлөнүп жатканда сумма көбөйтүлүп берилиши риба болуп эсептелет. Бирок, бул карызды жакшыраак көрүнүштө

⁽¹⁾ Бухарий: 2041, Муслим: 2841. Тирмизий: 1222, 1234. Насай: 4456.

⁽²⁾ Насайдин «Сунани Кубро» китеби: 5/350, ал киши бу хадис мавкуф деген, Харис ибн аби Усама: 1/500, Тадхисул хабир: 3/34, Насбур роя: 4/60.

⁽³⁾ Байхакий: 5/350.

кайтырууга тиешеси жок. Мисалы, карызга эски бир динар алган адам жаңы динар менен кайтарышы, же бир төөнү карызга алган адам жакшыраак төө менен кайтарышы дурус. Бирок, бул нерсе алдын ала шартталбашы керек. Мындай кылуу рибага кирбейт. Пайгамбар ﷺ бир төөнү карызга алып, зекеттин төөлөрү келгенде баягы төөнүн ээсине жакшыраак төөнү берип айтты:

«أَجُودُكُمْ أَجُودُكُمْ قَضَاءً»

«Силердин эң жакшыңар – (карызды) эң жакшы төлөгөнүңөр».¹

Ушуга ылайык, риба ушул алты түрдөгү нерселерде жана ар кандай карызда болот. □

⁽¹⁾ Байхакий: 5/350, мурунку хадистин акыры.

БЕЙИШ БАКТАРЫ

قال رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا مَرَّ مُمْرِضٌ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعَا»
Расулудлла ﷺ айтты: «Эгер бейиш бактарынан
өтсөңөр, (анын мол-көл мөмөлөрүнөн)

БЕЙИШ БАКТАРЫ

ТАКВАДАР ҮЧҮН САЛАМАТТЫК БАЙЛЫКТАН ЖАКШЫ

• Бухарий өз сахихинде ибн Аббас رضي الله عنه дан риваят кылган хадисте Расулудлла ﷺ айтат:

«نِعْمَتَانِ مَغْبُورٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ: الصَّحَّةُ، وَالْفَرَاغُ»

«Эки ниъмат бар, көпчүлүк адамдар алардан куру калышат: саламаттык жана бош убакыт».

«سَلُوا اللَّهَ الْمُعَافَاةَ، فَإِنَّهُ لَمْ يُوْت أَحَدًا بَعْدَ الْيَقِينِ خَيْرًا مِنَ الْمُعَافَاةِ»

«Аллахтан саламаттыкты сурагыла. Себеби, эч кимге ыймандан кийин саламаттыктан өткөн жакшы нерсе берилбеген».

«لَا بَأْسَ بِالْغِنَى لِمَنْ اتَّقَى، وَالصَّحَّةُ لِمَنْ اتَّقَى خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى، وَطِيبُ النَّفْسِ مِنَ

التَّعْيِمِ»

«Таквадарды бай болуу кызыктырбайт, себеби, таквадар үчүн саламаттык байлыктан жакшы. Көнүлдүн тазалыгы – ниъмат». Ибн Мажжа риваят кылган бул хадистин санадын Албаний сахих деген.

•

«اغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: شِبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ، وَعِنَاكَ قَبْلَ

فَقْرِكَ، وَفَرَاغَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ»

«Беш нерседен мурун беш нерсени канимет билгиле: карылыктан мурун жаштыкты, ооругандан мурун саламаттыкты, жакырчылыктан мурун байлыкты, алек болуп калуудан мурун бош убакытты жана өлүмдөн мурун тирүүлүктү». Хаким бул хадисти Мустадракта риваят кылган жана аны Албаний сахих деген.

• Анас ибн Маликтен риваят кылынган хадисте Расулудлла ﷺ айтат:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبَرَصِ وَالْجُنُونِ وَالْجُدَامِ وَمِنْ سَيِّئِ الْأَسْقَامِ»

«Оо Аллахым, пес оорусунан, акыл-эсти жоготуудан жана оорунун жамандыгынан Сенден баанек сураймын».

• Расулуллах ﷺ айтат:

«إِنَّ أَوَّلَ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ - يَعْنِي الْعَبْدَ - مِنَ التَّعِيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ: أَلَمْ

نُصِّحَ لَكَ جِسْمَكَ وَتُرْوَيْكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ؟»

«Кыямат күнүндө пендеден нияматтардын биринчиси жөнүндө: «Денеңди саламат кылып, сени муздак сууга кандырбадымбы?», деп суралат». Бул хадисти Тирмизий риваят кылган жана Албаний сахих деген. Бул хадисте келишинче, саламаттык – Аллахтын инсанга мээрими.

Расулуллах ﷺ айтат:

«مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ مُعَافَى فِي جَسَدِهِ، آمِنًا فِي سَرِيهِ، عِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمَهُ فَكَأَنَّمَا

حَبِزَتْ لَهُ الدُّنْيَا»

«Ким дени саламат, кадыржам абалда таң аттырса, бир күндүк тамагы болсо, ал дүйнөнү колго алыптыр». Тирмизий жана ибн Мажжа риваят кылган бул хадистин санадын Албаний хасан деген.

Расулуллах ﷺ айтат:

«عِبَادَ اللَّهِ تَدَاوَوْا، فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً (أَوْ قَالَ دَوَاءً)، إِلَّا دَاءً

وَاحِدًا، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا هُوَ؟ قَالَ: الْهَرَمُ»

«Эй Аллахтын пенделери, дабаа издегиле, албетте Аллах бирер ооруну белгилеген болсо, анын шыфасын да белгилеген жана бир гана оору мындан сырткары. «Я Расулуллах, ал кандай оору?» - деп суралганда: «Карылык», деп жооб берди». Бул хадисти Тирмизий риваят кылган жана Албаний сахих деген.

Бухарий жана Муслим риваят кылышынча, Анас ибн Малик айтат: «Укал же Урайнадан адамдар келишти, аларга Мадинанын абасы жакпады. Расулуллах ﷺ аларга бир төө алып келдирип, анын сийдигинен жана сүтүнөн ичүүнү буюрду».

Бухарий риваят кылат, Анас ибн Малик айтты: «Набий ﷺ хижама кылган жигитти чакырды, ал хижама кылды.

Ошондо Набий ﷺ жигитке бир же эки сая, же болбосо бир муд же эки муд берүүнү буйруду...».

Муаз ибн Жабал Набий ﷺ-дын мындай дегенин риваят кылат:

«اتَّقُوا الْمَلَاعِنَ الثَّلَاثَ: الْبِرَّازَ فِي الْمَوَارِدِ وَالظَّلَّ وَقَارِعَةَ الطَّرِيقِ»

«Үч наалатка ылайык иштен: суу булактарына, жол ортосуна жана көлөкө жайларга заара ушатуудан сактангыла». Бул хадисти Ибн Мажжа өз сунанында Албаний хасан деген санад менен риваят кылган. Бу хадисте Набий ﷺ сууга заара ушатып булгоодон о.э. инсандарга, айбандарга жана башка махлуктарга зыян жеткире турган таштандыларды таштоодон кайтарып жатат.

Расулуллах ﷺ айтат:

«لَا يُولَنَ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ مِنْهُ»

«Силерден эч ким (акпай) турган сууга заара ушатпасын, кийин андан жуунбасын». Муслим риваяты.

Расулуллах ﷺ айтат:

«إِذَا اسْتَيْقِظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلَا يَغْمَسُ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلَاثًا فَإِنَّهُ لَا

يَذْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ»

«Киминер уйкудан ойгонсоңор колуңарды үч ирет жуумайынча идишти кармабагыла. Себеби, ал колу каерде түнөгөнүн билбейт». Муслим риваяты.

• Расулуллах ﷺ «Чаначтын оозунан суу ичүүдөн кайтарды, себеби, бул аны айнытат». Бухарий риваяты. Бул Расулуллах ﷺ-дын таалими болуп, андан суу идишти таза жана булганбаган абалда сактоо көздөлгөн.

• Расулуллах ﷺ айтат:

«إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَقَّسُ فِي الْإِنَاءِ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيُنَحِّ الْإِنَاءَ، ثُمَّ لِيَعُدْ

إِنْ كَانَ يُرِيدُ»

«Эгер, киминер суу ичсеңер идишке демиңерди кайтарбагыла. Эгер, дагы кайра ичүүнү кааласаңар, идишти оозунан ары кылып тургула, кийин ичүүнү кааласаңар дагы (демиңерди кайтарбастан) ичкиле». Бул

Расуллаллах ﷺдын мусулмандарга эскертүүсү, ал мусулмандарды тамак жана суусундуктар булганбашы жана ууланып калбашы үчүн сактоого этибар берүүгө буйрууда. Ушул себептен улам, жугуштуу микробдор башкаларга өтпөшү үчүн суу идишке дем чыгаруудан же үйлөөдөн кайтарды.

• Ибн Мажжа Албаний сахих деген санад менен Жабир ибн Абдуллах ﷺдан риваят кылган хадисте Жабир айтат:

«أَمَرَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُوكِيَّ أَسْقِيْتَنَا، وَنُعْطِيَّ آيَاتِنَا»

«Набий ﷺ чаначтарыбыздын оозун бууп коюуну жана идиштерибизди жаап коюуну буйруду». Расуллаллах ﷺ суу жана жей турган идиштерге булгоочу курт-кумурскалар түшүп калбашы үчүн аларды жаап коюуну буюрду.

Момундар энеси Аиша ﷺ айтат:

«كُنْتُ أَصْعُقُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَةَ آيَاتٍ مِنَ اللَّيْلِ مُحَمَّرَةً (مُعْطَاةً): إِنْ أَاءَ لَطْهُورِهِ،

وَإِنْ أَاءَ لِسَوَاكِهِ، وَإِنْ أَاءَ لَشْرَابِهِ»

«Мен Расуллаллах ﷺга түндө үстү жабылган үч идишти койчумун. Бир идиш даарат, бир идиш тиш тазалоо жана дагы бир идиш суу ичүү үчүн». Ибн Мажжа риваяты.

• Расуллаллах ﷺ жеке пайдалануу маалында т.а. үй ичинде сууну сактоого буйругандан тышкары, үй сыртында айлана-чөйрөнү булгай турган иш-аракеттерден да эскертти. Расуллаллах ﷺ айтат:

«مَنْ غَسَلَ سَخِيمَتَهُ عَلَى طَرِيقٍ مِنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ

وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»

«Ким ыплас нерсесин мусулмандардын жолунда жууса, ага Аллахтын, периштелердин жана бүткүл адамдардын наалаты болсун». Бул хадисти Мунзирий «Таргиб ва Тархиб»де риваят кылган.

• Муслим өзүнүн сахихинде риваят кылат:

«لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ، فَإِذَا أُصِيبَ دَوَاءُ الدَّاءِ بَرَأَ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

«Ар бир оору үчүн дабаа бар. Эгер, бирер оорунун дабаасы табылса Аллах Азза ва Жалланын урухсаты менен ал шыфа табат».

• Ибн Малик Муваттада Зайд ибн Асламдан риваят кылган мурсал хадисте келишинче, Расуллалах ﷺдын заманында бир кишиге жараат жетип, жараатка кан уюп калат. Ал киши Бани Анмардан эки кишини чакырат, алар аны карашат. Алар ырасташынча, Расуллалах ﷺ аларга: «Киминер табибдикте мыктырааксыңар?», дейт. Алар: «Я Расуллалах, табибдикте да жакшылык барбы?», - дешет. Зайд тастыкташынча, Расуллалах ﷺ:

«أَنْزَلَ الدَّوَاءَ الَّذِي أَنْزَلَ الْأَدْوَاءَ»

«Ооруну түшүргөн зат дабааны да түшүргөн», - деп айтат.

• Имам Ахмад өзүнүн Муснадында Аиша رضي الله عنهاнын мындай дегенин риваят кылат: «Расуллалах ﷺ өмүрүнүн акыры астында же өмүрүнүн акырында ооруган. Ага ар тараптан арабдардын өкүлдөрү келип, ар түрдүү диагноз коюшту жана мен аны дабалайт элем». Бул хадисти Хамза Ахмад Зайн хасан деген.

• Ахмад өзүнүн Муснадында риваят кылган жана Хамза Ахмад Зайн сахих деген хадисте келишинче, Расуллалах ﷺ жараат жеткен бир кишини барып көрүп: «Ага Баний баланчанын (баланча уруунун) табибин чакыргыла», - деди. Алар табибди чакырышты, ал келди. Алар: «Я Расуллалах, дарылануу ага бирер пайда береби?», - деп сурашканда, Расуллалах ﷺ минтип жооп берди:

«سُبْحَانَ اللَّهِ، وَهَلْ أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ دَاءٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا جَعَلَ لَهُ شِفَاءً»

«Субханаллах, Аллах жер жүзүнө бирер оору түшүргөн болсо, анын дабасын да түшүргөн эмеспи?». □

ШАВВАЛ АЙЫ РАМАЗАН ҮЧҮН БЕРИЛЧҮ АЖР-СООБДУ МЫКТЫЛАЙТ

– Пайгамбарыбыз ﷺдын ушул хадиси шаввал айында алты күн орозо кармоо туурасында шарый негиз болот:

«مَنْ صَامَ رَمَضَانَ، ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ، كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ»

«Ким Рамазан орозосун кармаса жана артынан шаввалда алты күн орозо кармаса, бир кылым орозо туткандын сообун алат». Ушул хадисти Муслим Абу Айюб Ансарийден риваят кылган. Ушул хадис Савбандан риваят кылынган башка хадистин шархы болот. Расуллалах ﷺ ал хадисте айтат:

«مَنْ صَامَ سِتَّةَ أَيَّامٍ بَعْدَ الْفِطْرِ كَانَ تَمَامَ السَّنَةِ، مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا»

«Ким рамазандан кийин алты күн орозо тутса, жыл бою орозо туткандын сообун алат. Ким бир жакшылык кылса, ага он эсе болуп кайтат». Ибн Мажжа риваяты. Башка риваятта мындай келет:

«مَنْ صَامَ رَمَضَانَ فَشَهْرٌ بِعَشْرَةِ أَشْهُرٍ، وَصِيَامُ سِتَّةِ أَيَّامٍ بَعْدَ الْفِطْرِ فَذَلِكَ تَمَامُ صِيَامِ السَّنَةِ»

«Ким рамазан орозосун тутса, бир ай он айга тете, артынан дагы алты күн орозо тутса, жыл бою орозо туткандын сообун алат». Имам Ахмад жана Насайлер чыгарган. Мындан улам, рамазандан кийин шаввал айында алты күн орозо тутууда бир кылымдык ажр-сооб бар.

– Белгилүү болгондой, мусулмандардын ырасымдары ибадат, алардын айт майрамдары ибадаттарга кирет. Батышта болсо, буга тескери түрдө майрамдары бузкулук менен коштолот. Ошондуктан, алар мусулмандар арасында ушул нерсени жаюуга жана мусулмандардын майрамдарын харам кылынган оюн күлкүгө айлантууга аракет кылышат. Бирок, рамазан – орозо жана Куръан айы, анын сыйлыгы – Рамазан айт. Зулхижжа айы – хаж айы, анын сыйлыгы – Курман айт. Аллах Таала мусулман рамазандан башка айлардын сообун алышы үчүн рамазандан кийин шаввал айында алты үн орозо тутууну белгиледи. Зулхижжа айында болсо, хажга барбаган мусулмандар үчүн тогуз күн орозо тутууну белгиледи... Демек, динибиздин баары жакшылык, андагы ибадаттардын башы да, аягы да жакшылык...

– Ибн Каййим (Аллах Өз рахматына алсын) «Аль-Манар Аль-Муниф» деген китебинде мындай дейт: «Шаввал айында ажайыб бир сыр бар, себеби, ал рамазандын жолдошу жана Рамазан орозосунда кетирилген кемчиликтерди жоёт. Бул кудум фарз

намаздарынан кийин суннат намазы окулганына жана намаздагы жаңылыштык үчүн саждаи сахв кылынганына окшойт. Ошондуктан, ал: «Рамазан артынан шаввалдын алты күнүндө орозо тутууну буюрду» деп айткан. Демек, шаввал жана шаъбан айлары фарз намаздар алдынан жана артынан окула турган суннат намаздары сыяктуу. Себеби, алар аркылуу фарз ибадаттарында жол берилген ката жана кемчиликтер оңдолот. Пайгамбарыбыз ﷺдин бир нече хадистеринде келгендей, Кыямат күнүндө нафилдер фарздарды мыктылайт. Көп адамдар орозодо катага жана кемчиликтерге жол берет жана аларды жоё турган нерсеге мухтаж болот».

– Аллах Таала шаввал айынын алты күнүндө орозо тутууну nasib кылсын. Бардык шериктерден аруу Аллах Өз берешендиги жана кечирими аркылуу мусулман жетик ажырга ээ болушун каалайт... Бул болсо, эгер пенде шаввалдын алты күнүндө орозо тутса Аллах андан ыраазы болуусуна далил... О.э. шаввалдын орозосун тутууда Хабибибиз Мустафа ﷺдин суннатын жүзөгө чыгаруу жана буйругуна итаат кылуу бар. Мындан тышкары, суннат орозону мыктылап, рамазан орозосундагы кемчиликтерди жоёт.

– Аллах Таала рамазан айынын фазилаттары бүтпөстөн мусулмандардан санакты толук кылууну жана андан кийинки т.а. шаввал айын такбирлер менен күтүп алууну талап кылууда. Аллах Таала бул айтат:

﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾

«Аллах силерге жеңилдикти каалайт, силерге оор болушун каалабайт. Бул санакты толтурушуңар жана туура жолго салганы себептүү Аллахты улуулашыңар үчүн жана шүгүр кылууңар үчүн» [2:185]

Суннатта шаввал айынын биринчи таңы атышы менен фитр садакасын берүүгө буюрулуп жатат. О.э. күн чыккандан кийин айт намазын окуу үчүн чоң аянтка чыгуу о.э. Роббинин үлкөн рахматына ээ болуу үчүн шаввалдын алты күнүндө орозо тутууга буюрулуп жатат. Ибн Жарир ибн Аббастан мындай риваят кылган: «Орозо кармагандар шаввалдын жаңырган айын көргөндөн тартып айт бүткөнгө чейин такбир айтуусу важиб». Себеби, Аллах Таала айтат:

﴿وَلِتُكْمِلُوا أَلْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمْ﴾

«Бул санагты толтурушуңар жана туура жолго салганы себептүү Аллахты улуулашыңар үчүн» [2:185]

Саид ибн Мансур ибн Абу Шайбадан Ибн Масъуддун мындай деп такбир айтканын риваят кылган: «Аллаху акбар, Аллаху акбар, ла илах иллаллоху Аллаху акбар, Аллаху акбар ва лиллахил хамд». Ибн Абу Шайба жана Байхакий өзүнүн Сунанында Ибн Аббастын мындай такбир айтканын риваят кылган: «Аллаху акбар кабийро, Аллаху акбар кабийро, Аллаху акбар ва лиллахил хамду ва ажаллу, Аллаху акбар ала ма хадана». Имам Шавканий өзүнүн тафсиринде дал ушундай келтирген.

– Фитр садакага келсек, бул жөнүндө Бухарий жана Муслим Ибн Умардан мындай риваят кылышкан: «Расулунна ﷺ фитр садаканы мусулмандардан кулга, азатка, эркекке, аялга, жашка, карыга курмадан бир саъ, арпадан бир саъ кылып белгилеген. О.э. аны адамдар айт намазына чыгардан мурун берүүгө буюрган». Абу Давуд, Ибн Мажжа, Дарикутний жана Хаким Ибн Аббастан риваят кылып сахих деген хадисте ал киши мындай дейт: «Расулунна ﷺ орозо кармаганды пайдасыз сөздөрдөн тазалоо жана мискиндерди тойдуруу үчүн фитр садаканы фарз кылган. Ким аны намаздан мурун аткарса, бул алгылыктуу зекет болот. Ким намаздан кийин берсе, башка садакалар сыяктуу садака болот».

– Айт намазын чоң аянтта окуу туурасында айтсак, Бухарий Умму Атийядан мындай риваят кылган: «Расулунна ﷺ жаш кыздарды жана хижаб кийген кыздарды айт намазына чыгууга буйруган. Башка риваятта бакира жана айыз көргөн кыздарды айт намазына чыгууга буйруган делет. О.э. адамдардын артында туруп, алар менен бирге такбир айтууга, дуа кылууга о.э. ушул күндүн берекесине ээ болууга жана күнөөлөрдөн тазаланууга буйручу». Бухарий Ибн Аббастан риваят кылган хадисте айтылат: «Расулунна ﷺ намаз окула турган жайга аса таяк менен барат эле. Расулунна ﷺ бул аса таякты кармап, намаз учурунда ага таянып турчу». Белгилүү болгондой «Расулунна ﷺ эки айт күнүндө эркектер, аялдар, жаш балдар менен намаз окуу үчүн Мадинадан тышкары чөлгө чыкчу». □

**УКБА ИБН АБУ МУАЙТТЫН КЫЗЫ УММУ ГУЛСУМ:
МУХАЖИР АЯЛДАР ИЧИНДЕ БИРИНЧИ СЫНАЛГАН АЯЛ****Теги:**

Укба ибн Абу Муайт ибн Абу Амр ибн Умайя ибн Абдушшамс ибн Абду Манаф ибн Кусайдын кызы Умму Гулсум, анын энеси Арва Курайз ибн Робиа ибн Хабиб ибн Абдушшамс ибн Абду Манаф ибн Кусайдын кызы. О.э. ал эне тараптан Усман ибн Аффандын карындашы болот.

Исламды кабыл алуусу:

Умму Гулсум Меккеде Исламга кирди жана хижраттан мурун байъат берди. Ал Расулунна ﷺ Мадинага хижрат кылгандан кийин биринчилерден болуп хижрат кылган аял. О.э. ал курайштык аялдар арасында биринчилерден болуп Аллах жана Расулу жолунда ата жана энесинин кучагын таштап муслима абалда хижрат кылып чыкты. Умму Гулсум Исламга жана Набий ﷺ га душмандыгы күчтүү болгон үй-бүлөдө чоңойду. Анын атасы хижраттан мурун Расулунна ﷺ га көп азар берип, ал тургай, Расулунна ﷺ ды колу менен муунтууга урунган, андан тышкары, Исламга каршы согушуу үчүн кошуун топтогон. Бирок, Аллах Умму Гулсумду үй-бүлөсүндө Исламга жүрөгү ачылган жалгыз аял болушун каалады. Ал биринчилерден болуп Исламга кирген жана эки киблага карап намаз окуган жалгыз муслима. Мусулмандар мурун Куддуска карап, кийин Каъбага карап намаз окушкан.

Хижраты:

Умму Гулсум башында Исламын жашырды. Бирок, күндөр өтүп Исламын сыр сактап жашоо ага кыйынчылык туудурду. Курайш кафирлери ага зыян жеткиришинен жана дининен баш тартууга мажбурлоосунан коркуу күчөдү. Натыйжада, ал оор нерсеге т.а. мусулмандардын катарына кошулуу үчүн Мадинаи Мунавварага кетүүгө чечим кылды.

Умму Гулсумдун (хижраттын жетинчи жылында кабыл алган) чечими коргоочусуз жана шериксиз Меккедан Мадинага чейинки алыс жолду басып өтүү үчүн жолго чыкканы үчүн гана оор болбоду, балким, ал кетүү үчүн чечим кылган доор оор эле. Себеби, хижраттын алдынчы жылында Худайбия келишими түзүлүп, келишимде мухажир мусулмандар үчүн адилетсиз шарт коюлду. Т.а. Курайштын арасынан Курайштын урухсатысыз бирер

киши мусулмандарга келсе, ал кайтарылып, бирок, Курайшка келген мусулмандар кайтарылбай турган болду.

Умму Гулсум бул келишимди билген, ошондой болсо да Аллахка тобокел кылды жана сафар кылуу фикиринен кайтпады. Ал ал өз ишин билген фарасаттуу болгон о.э. окууну жана жазууну билген. Ошол заманда мындай деңгээлге анча-мынча эркектер да жетпеген. Ал акылдуу болгондуктан, дүйнө жана анын зийнаттарын артка таштады, Исламын бекем кармап Аллахка жүздөндү. Умму Гулсум өзүнүн хижратын минтип риваят кылат: *«Мен туугандарым жашаган чөлгө барып, ал жерде үч же төрт күн туруп, кийин үйгө кайтчумун. Ал жерге барышыма эч ким тоскоолдук кылбаган. Мен ошондон пайдаланып жолго чыгууга чечим кылдым. Бир күнү чөлгө чыккандай үйдөн чыктым жана Хузаа уруусунун адамдарына туш болдум. Алардын бири менден кайда баратканымды сурады. Мен эмне үчүн сурап жатканын, ким экенин сурадым. Ал Расулуллах ﷺдын союздашы болгон Хузаа уруусунан экенин айтканда жүрөгүм тынчтанды. Мен ага Курайш уруусунан экенимди жана Расулуллах ﷺдын катарына кошулууну каалашымды, бирок, жолду билбегенимди айттым. Ал мени Мадинанын өзүнө чейин жеткиришин айтып, мага төө алып келди, ал төө менен Мадинага жеттим. Жардам бергени үчүн Аллахым аны жакшылык менен сыйласын».*

Расулуллах ﷺга арыздануу:

Умму Гулсумдун үй-бүлөсү анын кечигип жатканын байкап, ал хижрат кылганын түшүнүштү. Алар Худайбия келишимин эстеп: *«Эч нерсе эмес, биз менен Мухаммаддын ортосунда убада жана келишим бар. Адамдардын арасында Мухаммадга караганда убадага бекем турганы жок, анын алдына барып, убадасын аткаруусун сурайбыз»*, - дешти. Умму Гулсумдун Аммара жана Валид деген агалары карындашын кайтарып алып кетүү үчүн Мадинага келишти. Ал убакта Умму Гулсум Пайгамбарыбыздын үйүндө болгон. Бир күнү ал момундар энеси Умму Салама ﷺга келишимге ылайык Расулуллах ﷺ аны үй-бүлөсүнө кайтарышынан коркуп жатканын айтты. Расулуллах ﷺ Умму Салама ﷺнын алдына киргенде Умму Гулсум өзүнүн кооптонуулары менен бөлүштү: *«Я Расулуллах ﷺ, диним үчүн сиздин алдыңызга качып келдим, мени аларга кайтарып бербөңиз, болбосо алар мени динимден чыгарууга аракет кылышат. Сиз билгендей, аялдар алсыз».*

Агаларынын Мадинага келиши:

Эртеси күнү Умму Гулсумдун агалары Мадинага келишип, Расулуллах ﷺ дан карындашын кайтарууну талап кылышты. Бирок, Аллах Азза ва Жалла ага нажат берип, Мумтахана сурасынын онунчу аятын назил кылды:

لَوِاٰئِبُهَا لَازِنِيْنَ ءَاْمَلُوْا اِذَا جَاَعْتُمْ اَلْمَوْتَ مِمَّا مَهِجْرَتٍ فَاَمَّا تَحُوْهُنَّ لَلّٰهُ اَعْظَمُ بِاَيۡنِيۡنِۭنۡ فَاِنۡ
عَلِمْتُمُوهُنَّ مَوۡمِنَتٍ فَلَا تَرۡجِعُوهُنَّ اِلٰى اَلۡكُفۡرِ لَا هُنَّ حِلٌّ لِّهَمۡ وَلَا هُمۡ يَحِلُّوۡنَ لِهِنَّ وَاَعَاوَنُهُمۡ
مَّا نَفَقُوۡا وَلَا جُنَاحَ عَلٰیكُمْ اَنْ تَنۡكِحُوهُنَّ اِذَا ءَاتِيۡتُمُوهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوۡا بِرِجۡمِ
اَلۡكُوۡفِرِ وَلَتَوۡاۡ مَّا نَفَقْتُمْ وَاٰلَتُوۡا۟ مَلۡنَفَقُوۡا۟ ذٰلِكُمْ حُكۡمُ لَلّٰهِ يَحۡكُمۡ بَیۡنِكُمۡ وَاَللّٰهُ عَلِيۡمٌ حَكِيۡمٌ ﴿۶۰﴾

«Эй момундар, качан силерге муминалар хижрат кылып келишсе, силер алар (дын ыймандары)н текшерип көргүлө. Аллах алардын ыймандарын өтө жакшы билет. Ошентип, эгер силер алардын мумина экендиктерин билсеңер, ал учурда аларды кафирлерге кайтарбагыла! Ал муминалар (кафирлер) үчүн да халал эмес жана ал (кафир)лер (мумина)лар үчүн халал эмес, жана аларга сарфтаган махрларын (кайтарып) бергиле. Качан силер ал (муминалардын жолдошторуна) махрларын кайтарын бергениңерде гана силер аларды никеңерге алууда эч бир күнөө жок. Силер да кафир аялдардын билектеринен кармабагыла, өзүңөр сарфтаган махрды талап кылгыла жана алар да талап кылышсын. Бул Аллахтын хукму. Ал сидердин ортоңордо өкүм кылат. Аллах билүүчү жана даанышман» [60:10]

Ибн Жарир рахимахуллах Абу Наср Асадийден риваят кылып айтат: Ибн Аббас ﷺ дан Расулуллах ﷺ аялдарды кантип сынаганы жөнүндө сурашты. Ибн Аббас ﷺ айтат: Расулуллах ﷺ:

«اللّٰهُ مَا اٰخَرَجَكُنَّ اِلَّا حُبَّ اللّٰهِ وَرِسُوْلَهُ وَالۡاِسۡلَامَ! مَا خَرَجَتۡنِ لَزَوْجٍ وَلَا مَالٍ؟»

«Мал үчүн, эр табуу үчүн эмес, Аллахтын жана Расулунун ыраазылыгы үчүн хижрат кылып келдим. Аллахка ант болсун, хижраттан максатым ушул», дешсе артына кайтарып жиберилбейт, деди.

Умму Гулсум да ушул сөздөрдү айтканда Расулуллах ﷺ Валид жана Аммарга карап:

«قَدَّ اَبۡطَلَّ اللّٰهُ اَلْعَهۡدَ فِي التَّسَاۡءِ بِمَا قَدَّ عَلِمْتُمَا۟»

«Аллах аялдарга карата ошол бөлүмдү бекер кылды», деди. Ибн Исхак айтышынча, Расулуллах ﷺ Умму Гулсумду агаларына кайтарып берүүдөн баш тартканда, алар артына кайтышты. Ошентип, Умму Гулсум биринчи сыналган аялдардан болду.

Чынында, ал жолдош табуу жана мал дүйнө үчүн эмес, Аллахты жана Расулун жакшы көргөндүктөн Исламды издеп келген эле.

Ушул себептен улам, Умму Гулсумдун хижраты андан кийин хижрат кылган аялдарга жакшылык жана береке болду. Аллахка жана Расулуна ыйман келтирген аялдар Худайбия келишими себептүү Пайгамбарыбыз аялдарды кафирлерге кайтарышынан кооптонбой калышты. Укба кызы Умму Гулсумдан кийин көптөгөн аялдар Исламга киришти жана Меккени таштап, кафирлерди азарларынан качып Мадинага хижрат кылышты.

Турмушка чыгышы:

Умму Гулсум Мадинада жашап жатканда турмушка чыга элек кыз эле. Көпчүлүк сахабалар анын бекем ыйманына тан калышты. Ага Зубайр ибн Аввам, Зайд ибн Хариса, Абдуррахман ибн Авф, Амр ибн Ас жуучу түшүштү. Умму Гулсум таякеси Усман ибн Аффандан кеңеш сурады, Усман муну Расулунула ﷺ менен сүйлөшүүнү сунуштады. Расул ﷺ Зайд ибн Хариске турмушка чыгууну кеңеш берди. Умму Гулсум Зайдга турмушка чыкты жана бактылуу жашады, бир уул жана бир кыздуу болду, бирок, алар жаш эле дүйнөдөн кайтышты. Муъта казатында Зайд шахид болду. Андан кийин Умму Гулсумду Зубайр ибн Авам никесине алды жана андан Зайнаб төрөлдү. Умму Гулсум менен Зубайр ажырашкандан кийин Абдуррахман ибн Авф аны никесине алды. Умму Гулсум көп балдарды төрөп берди. Абдуррахман ибн Авф каза болгондон кийин ал Амр ибн Аска турмушка чыкты. Бирок, бир ай өтүп Умму Гулсум көз жумду. Бул Али عليه السلام нун доорунда болду.

Хадис риваятчы:

Умму Гулсум балдары жана жолдоштору мене алек болгонуна карабастан, Расулунула ﷺ дин хадисин жаттоого өзгө этибар берген. Умму Гулсум жаттаган хадистерден биринде Расул ﷺ айтат:

«لَيْسَ بِالْكَاذِبِ مَنْ أَصْلَحَ بَيْنَ النَّاسِ فَقَالَ خَيْرًا أَوْ نَمَى خَيْرًا»

«Адамдарды жараштыруу үчүн жакшы сөз айткан киши жалганчы эмес». □

КОРОНАВИРУСТАН КИЙИН КЫТАЙ БАТЫШТЫН ЖАҢЫ ДУШМАНЫ КАТАРЫ ИСЛАМДЫН ОРДУН ЭЭЛЕЙБИ?

Британиялык журналист Питер Оберн «Middle East Eye» гезити «Кытай Батыштын жаңы душманы катары Исламдын ордуна ээлейби?» деген аталышта жарыялаган макаласында божомол кылышында, коронавирус эпидемиясы Исламга каршы душмандыктын басаңдашына, дүйнөлүк геосаясаттын өзгөрүшүнө алып келди, Кытай Батыштын биринчи душманына айланып барууда. Журналисттин айтымында, Батыш Исламды биринчи душман деп карашы Батыш менен Советтер Союзу ортосундагы «суук согуш» бүткөн соң, Хантингтондун «Хазараттар кагылышуусу» деген белгилүү назариясы менен башталды. Хантингтон өз назариясында эки бири-бирине тескери күчтөр ортосунда т.а. Ислам менен Батыш ортосунда жаңы күрөш болорун божомол кылган. Жорж Буш жана Тони Блэрге окшогон Батыш саясатчылары бул назарияды ээрчиди. Батыштын маалымат каражаттары мусулмандарды четке чыккан экстремисттер жана дүйнөгө экзистенциалдык коркунуч катары көрсөтүштү. Журналисттин айтымында, ашынган оңчул саясий партиялар пайда болору менен Батышта Исламга каршы душмандык (исламофобия) күчөдү.

Журналист айтышында, бул ыглас душмандык коронавирус эпидемиясы жайылышы артынан жакын келечекте бир нече факторлор себептүү, алардын катарында, вируска каршы күрөштө мусулмандар көрсөткөн курманчыл аракеттер себептүү басаңдашы мүмкүн... Оберн мындай дейт: «Батышка душман зарыл болгондуктан, акыркы кездерде Кытай анын бутасына айланды. Мындан жыйырма жыл мурда Ислам душман катары көрсөтүлгөндөй, бүгүн Кытай Батыштын экзистенциалдык душманы катары көрсөтүлүүдө. Бул, адамдар, гезит баяндамачылары, изилдөө институттары, саясий партиялар жана разведка кызматтары аркылуу ишке ашырылууда. Журналист өз макаласында бу тууралуу мисалдарды келтирген. Ал айтышында, АКШ президенти Дональд Трамп 2016-жылдагы шайлоо кампаниясында Кытайды Америка экономикасын басып алды деп айыптаган. О.э. ал Кытайды вирусту жашырган жана өлгөндөрдүн саны жөнүндө жалган маалымат берди деп айыптады. Макалада Британия расмийлеринин жана разведка кызматтарынын бир катар билдирүүлөрү келтирилген. Бул билдирүүлөрдө вирустун жайылышына Кытай жоопкер катары көрсөтүлүп, Кытай менен мамилелер эпидемиядан мурунку абалдагыдай болбошуна ишара кылынган.

Макала ушул сөздөр менен аяктайт: «Биз бүгүн, Ислам негизги душман болгон узун доордун аягына жеткен болушубуз мүмкүн. Батыш өзү үчүн жаңы душман тапкан болушу жана бул мусулмандарга эркин дем тартуу мүмкүнчүлүгүн беришин мүмкүн».

Ал-Ваъй: Америка өткөн кылымдын токсонунчу жылдары мусулмандарга каршы эл аралык күрөштү кандай уюштурган болсо, Кытайга каршы эл аралык күрөштү дал ошол ыкмада уюштуруп жаткандай. Американы буга үндөгөн фактор – ал Кытай тараптан коркунучту сезип жатканы. Америка өзүнүн үстөмдүгүн, кызыкчылыгын сактап калууну жана Кытай ага атаандаш болушуна жол бербөөнү көздөйт. Америка Исламга душмандык кылуу менен алек болуу Кытайга каршы күрөштү кечиктирет деп билүүдө. Ошондой болгон соң, Америка бир баракты жаап, башка баракты ачабы? □

«САЛАМАТТЫКТЫН ЖИБЕК ЖОЛУ» ПЛАНЫ

Кытай 2017-жылы «Саламаттыктын жибек жолу» деп таанылган демилгени баштаган. Кытай коронавирустун артынан саламаттыкты сактоо жаатында дүйнөдө лидер мамлекет макамын бекемдөө аракеттери алкагында бул демилгени кайра баштады. Азыркы күндө Кытай Американын коронавирууска каршы күрөштөгү ийгиликсиздигинен пайдаланып жатат. Кытай жетекчиси 2017-жылы Дүйнөлүк Саламаттыкты Сактоо Уюму менен тилектештик меморандумуна кол койгон. Кытай бул документке кол коюу учурунда ал «Бир алкак жана бир кур» боюнда жайгашкан өлкөлөрдө элдин саламаттыгын жакшыртууга багытталган «Саламаттыктын жибек жолун» куруу милдетин аларын маалымдады. («Бир алкак жана бир кур» – бул Кытайдын планы, бул экономиканы бекемдөө, дүйнөлүк деңгээлде чоң базарларды ээлөө о.э. Америка өкүмдарлык кылып жактан дүйнөлүк экономика формасын плюрализмге негизделген формага өзгөртүү үчүн булактарды жана континенттеги мамлекеттер менен мамиллерди диверсификация кылуу стратегиясына негизделет).

Буга жетишүү үчүн Кытай бир катар иштерди жасады. Алардын катарында, «Беткап дипломатиясы» деп аталган иш-чара алкагында дүйнөдөгү 98 мамлекетке эксперттерди жана медициналык жардамдарды жөнөттү. Бул жардамдар Кытай элчиликтери тарабынан жеткирилди... О.э. Кытайдын коронавирустун жайылышына каршы күрөшүү ыкмасы сунушталды. Мындан улам, Кытай G20 жеткчилеринин онлайн жыйынында сөз сүйлөп, «Адамзаттын жалпы тагдыры коомчулугун» бекемдөөгө муктаждык бар экенин айтып өттү. О.э. Кытай АСЕАН уюму, Шанхай Кышматташтык Уюму, Европа 17+1 мамлекеттери менен кызматташты. Муну менен Кытай чоң алкышка ээ болду... Ошентип, Кытай эл аралык сахнада дүйнөдөгү башка мамлекеттерге жардам колун сунуп жаткан мамлекет катары көрсөтүлдү жана «Кытай, Америкадан айырмаланып, жооптуу жана ишеничтүү шериктеш» деген идеяны жолдоду.

Кытай бир нече максаттарга жетүүгө аракет кылууда: коронавирус эпидемиясы убагында саламаттыкты сактоо тармагында дүйнөнүн жооптуу жетекчиси катары өзүнүн деңгээлин бекемдөө максаты; экономикалык кызыкчылыктарга ээ болуу (Кытай өлкөдө вирусту көзөмөлдөй алгандан кийин бүткүл дүйнөнү беткаптар, респираторлор жана коргонуу кийимдери менен камсыздаган негизги булакка айланды); Кытай коммунисттик партиясын колдоп-кубаттоо жана Кытайдын башкаруу моделине мыйзамдуулук түсүн берүү максатында жергиликтүү чөйрөдө бул партия ишке салынды; Кытай адамдарды коронавирууска гана каршы дүйнөлүк согуш алып барып жатканына ишендирүүгө урунууда, айрыкча, бүгүн коронавирус Кытай менен Американын карама-каршылыгынын жаңы майданга айланды.

Ушул демилгенин келечеги негизинен бир катар өзгөрүүлөргө, Вашингтон вирусту токтотушуна жана бүгүнкү күндөгү саламаттыкты сактоо тармагындагы дүйнөлүк кризисте башкарууга байланыштуу иштерде демилге тизгинин колго алышына, кризисте жеңүүдө Европа мамлекеттеринин ийгилиги сыяктуу өзгөрүүлөргө байланыштуу.

Ал-Ваъй: чамасы, эл аралык сахнада дүйнө лидерлиги үчүн Америка менен Кытай ортосундагы курч атаандаштык маанилүү орунду ээлей тургандай көрүнөт. О.э. жаңы эл аралык атаандаштык Исламга каршы согуштун токтотулушу же ага карата басымдын басаңдашы менен коштолушу күтүлөт. □